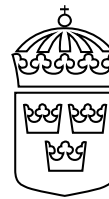

Regeringens proposition

2022/23:78

Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott Prop. 2022/23:78

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 9 mars 2023

Ulf Kristersson

Pål Jonson
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

Tidiga och ändamålsenliga insatser från samhällets sida kan hindra en negativ spiral med fortsatt brottslighet och bidra till att barn som misstänks för brott får den hjälp och det stöd som de behöver. Regeringen lämnar nu ett antal förslag som syftar till att förbättra regelverket för utredningar mot barn som misstänks för brott och säkerställa att en hög grad av rättssäkerhet och effektivitet upprätthålls i dessa utredningar. Det handlar bland annat om att

- fler utredningar ska få genomföras när barn under 15 år misstänks för brott,
- ett målsägandebiträde eller en särskild företrädare för barn ska kunna förordnas för målsäganden när den som misstänks ha begått brottet är under 15 år,
- en bevistalan ska få väckas i fler fall,
- det ska bli möjligt att bevilja resning av eller undanröja en dom om bevistalan som har fått laga kraft,
- fler drogtester ska få genomföras mot barn under 15 år, och
- det ska bli möjligt för åklagare att genom strafföreläggande besluta om ungdomstjänst.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2023.

Innehållsförteckning

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	5
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	8
2.3	Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)	15
3	Ärendet och dess beredning	16
4	Brottsutredningar mot barn	17
4.1	Utökade möjligheter att inleda utredningar mot barn under 15 år som misstänks för brott	17
4.2	Det misstänkta barnets rätt till insyn i en § 31-utredning bör förtydligas	22
4.3	Det bör införas en möjlighet för målsäganden att få ett juridiskt biträde under en § 31-utredning	24
4.4	Socialtjänstens närvaro vid förhör	26
4.5	Socialnämndens yttranden	30
5	Bevistalan – en prövning av skuldfrågan när barn under 15 år misstänks för brott	33
5.1	Möjligheterna till bevistalan bör utvidgas	33
5.2	Ändrade förutsättningar för bevistalan	35
5.3	Rätten att ta initiativ till bevistalan	40
5.4	Förnyad prövning av en dom om bevistalan som fått laga kraft	43
5.4.1	Resning	43
5.4.2	Undanröjande av dom om bevistalan	46
6	Drogtester i fler fall mot barn under 15 år	51
7	Strafföreläggande som avser ungdomstjänst	55
8	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	60
9	Konsekvenser	60
10	Författningskommentar	65
10.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	65
10.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	67
10.3	Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)	76
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott (SOU 2022:1)	78
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag	86
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	96
Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag	97
Bilaga 5	Lagrådets yttrande	108

1 Förslag till riksdagsbeslut

Regeringens förslag:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.
3. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 48 kap. 2, 4 och 10 §§ rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

48 kap.

2 §¹

Straffföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda, som den misstänkte får godkänna omedelbart eller inom en viss tid. Under de förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får straffföreläggande avse villkorlig dom eller en sådan påföljd i förening med böter. Av 5 a § framgår att ett straffföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalnings-skyldighet.

Straffföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda, som den misstänkte får godkänna omedelbart eller inom en viss tid. Under de förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får straffföreläggande avse villkorlig dom eller en sådan påföljd i förening med böter. *Under de förutsättningar som anges i 4 § fjärde stycket får straffföreläggande avse ungdomstjänst.* Av 5 a § framgår att ett straffföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalnings-skyldighet.

Föreläggande av ordningsbot enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad som bestämts enligt 14 §, som han eller hon får godkänna omedelbart eller inom en viss tid.

Om ett brott är förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, ska också en sådan särskild rättsverkan omfattas av ett straffföreläggande eller ett föreläggande av ordningsbot. Detsamma gäller kostnad för provtagning och analys av blod, urin och saliv som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. I fråga om sådan kostnad ska 31 kap. 1 § och bestämmelserna om särskild rättsverkan tillämpas.

Om ett brott är förenat med företagsbot ska boten också föreläggas genom straffföreläggande som den misstänkte får godkänna.

¹ Senaste lydelse 2022:1532.

Bötesstraff får föreläggas genom straffföreläggande *beträffande* brott för vilket böter ingår i straffskalan, dock inte normerade böter. Det finns särskilda bestämmelser om föreläggande av bötesstraff för brott som har begåtts av någon som är under arton år. Bestämmelsen i 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken är tillämplig vid föreläggande av bötesstraff.

Bötesstraff får föreläggas genom straffföreläggande *för* brott där böter ingår i straffskalan, dock inte normerade böter. Det finns särskilda bestämmelser om föreläggande av bötesstraff för brott som har begåtts av någon som är under arton år. Bestämmelsen i 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken är tillämplig vid föreläggande av bötesstraff.

Villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter får föreläggas genom straffföreläggande i fall då det är sannolikt att rätten skulle döma till sådan påföljd. Detta gäller dock inte för brott som har begåtts av någon som inte har fyllt arton år eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst.

Företagsbot får föreläggas genom straffföreläggande i fall då boten inte överstiger tre miljoner kronor.

Ungdomstjänst får föreläggas genom straffföreläggande för brott som har begåtts av någon innan han eller hon har fyllt arton år under de förutsättningar som anges i 32 kap. 2 § brottsbalken. Innan ungdomstjänst föreläggs ska ett sådant yttrande som avses i 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare inhämtas.

Ett straffföreläggande kan godkännas på förhand av den misstänkte, om föreläggandet inte kommer att avse villkorlig dom. Ett förhandsgodkännande ska vara skriftligt, skrivas under av den misstänkte och innehålla

Ett straffföreläggande kan godkännas på förhand av den misstänkte, om föreläggandet inte kommer att avse villkorlig dom eller ungdomstjänst. Ett förhandsgodkännande ska vara skriftligt, skrivas under av den misstänkte och innehålla

1. uppgift om det brott som godkännandet avser, varvid brottets art samt tiden och platsen för brottet ska anges, och

2. uppgift om den bötespåföljd, den särskilda rättsverkan och det enskilda anspråk som den misstänkte godtar.

Om ett förhandsgodkännande lämnas elektroniskt gäller 9 § andra stycket.

² Senaste lydelse 2022:1532.

³ Senaste lydelse 2022:1532.

Ett förhandsgodkännande av ett strafföreläggande får återkallas av den misstänkte. Prop. 2022/23:78

Strafföreläggandet anses godkänt enligt 3 § andra stycket när det har utfärdats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

dels att 7, 11, 31, 32, 34, 36 b, 36 e och 38 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas fem nya paragrafer, 32 b och 38 a–38 d §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §¹

Vid förhör med den som inte har fyllt arton år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa *skall* företrädare för socialtjänsten närvara om det *är möjligt* och det kan ske utan men för utredningen.

Vid förhör med den som inte har fyllt arton år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa *ska en* företrädare för socialtjänsten närvara om det *inte finns särskilda skäl mot det* och det kan ske utan men för utredningen.

11 §²

I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han eller hon fyllt arton år ska åklagaren, innan beslut fattas i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (2001:453) har ansvaret för den unge, om denne har erkänt gärningen eller det annars finns skälig misstanke att han eller hon har begått brottet och sådant yttrande inte inhämtats under förundersökningen. Yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för straffvarning eller åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt.

Om förundersökningen gäller brott på vilket fängelse kan följa, ska, om möjligt, undersökningsledaren begära ett sådant yttrande som avses i första stycket senast i samband med delgivning av brottsmisstanke enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken.

Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas

Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. *Yttrandet ska i förekommande fall även innehålla en redovisning av i vilken utsträckning den unge fullgjort en sådan tidigare utdömd ungdoms-*

¹ Senaste lydelse 1994:1760.

² Senaste lydelse 2015:81.

med stöd av socialtjänstlagen och i en vårdplan om de vidtas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet eller vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.

vård eller ungdomstjänst som nämnden har uppgift om. Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen och i en vårdplan om de vidtas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet eller vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.

Nämnden ska även utan samband med yttrande lämna den som har ansvar för att inhämta yttrande de upplysningar som denne begär i fråga om den unge.

31 §³

Kan någon misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år eller ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott ska en utredning om brottet inledas, om inte särskilda skäl talar emot det.

På begäran av socialnämnden får en utredning om brott även inledas i andra fall avseende någon som inte har fyllt femton år, om socialnämnden bedömer att utredningen kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge. Vid denna bedömning ska det särskilt beaktas om det är fråga om ett brott som innebär att den unge äventyrar sin hälsa eller utveckling eller om brottet kan antas utgöra ett led i en upprepad brottslighet begången av den unge.

I andra fall än som avses i första och andra styckena får en utredning om brott inledas avseende någon som inte har fyllt femton år

1. om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt femton år har tagit del i brottet,

2. om det behövs för att efterforska gods som har *åtkommit* 2. om det behövs för att efterforska gods som har *kommits*

³ Senaste lydelse 2010:478.

genom brottet eller som kan bli
föremål för förverkande, eller

3. om det av andra skäl är *av
särskild betydelse* med hänsyn till
ett allmänt eller enskilt intresse.

Har den unge inte fyllt tolv år får en utredning enligt andra eller tredje stycket inledas endast om det finns synnerliga skäl.

32 §⁴

Bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. 3, 4, 6–14 §§, 18–19, 21–21 d och 24 §§ rättegångsbalken ska i tillämpliga delar gälla för en sådan utredning som avses i 31 §.

Bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. 3, 4, 6–14 §§, 18 b–19, 21, 21 b–21 d och 24 §§ rättegångsbalken ska i tillämpliga delar gälla för en sådan utredning som avses i 31 §. *Efter att förhör hållits med den unge ska bestämmelserna om insyn i 23 kap. 18 § samma balk gälla i tillämpliga delar för en sådan utredning. När utredningen är slutförd ska bestämmelserna om insyn i 23 kap. 18 a § samma balk tillämpas. Det som sägs om förundersökning och åtal i den paragrafen ska i stället avse utredning enligt 31 § respektive bevistalan enligt 38 §. Rätten att få en kopia i 23 kap. 21 a § samma balk gäller i de fall då en bevistalan väcks.*

En utredning som avses i 31 § ska bedrivas med särskild skyndsamhet och avslutas så snart det är möjligt. Utredningen får inte pågå längre tid än tre månader, om det inte är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

Utredningen ska ledas av en åklagare eller en anställd vid Polismyndigheten som myndigheten har förordnat. Undersökningsledaren ska, om det inte möter något hinder, genom intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare vara särskilt lämpad för uppgiften.

Har den unge tidigare varit föremål för utredning enligt 31 §, ska om möjligt samma åklagare och samma anställda vid Polismyndigheten anlitas för att leda och genomföra den nya utredningen.

32 b §

När en utredning enligt 31 § har inletts eller återupptagits ska lagen (1988:609) om målsägandebiträde och lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn gälla. Det som sägs om förundersökning och åtal i de

lagarna ska i stället avse utredning enligt 31 § respektive bevistalan enligt 38 §. Bestämmelserna om återbetalningskyldighet i 8 § lagen om målsägandebitråde och 12 § lagen om särskild företrädare för barn ska dock inte gälla.

Bestämmelserna om anmälan i 23 kap. 5 § rättegångsbalken, om rätten att närvara vid förhör i 23 kap. 10 § samma balk och om rätten att ställa frågor vid förhör i 23 kap. 11 § samma balk ska gälla när ett målsägandebitråde har förordnats.

34 §⁵

Socialnämnden ska omedelbart underrättas

1. när någon kan misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott på vilket fängelse kan följa, och
2. när en utredning enligt 31 § har inletts.

Vid förhör med den unge i en utredning enligt 31 § tredje stycket ska företrädare för socialtjänsten närvara, om det inte möter något hinder. Är det fråga om en utredning enligt 31 § första eller andra stycket krävs särskilda skäl för att företrädare för socialtjänsten inte ska närvara.

Vid förhör med den unge i en utredning enligt 31 § första eller andra stycket ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte finns synnerliga skäl mot det. Om det är fråga om en utredning enligt 31 § tredje stycket ska en sådan företrädare närvara vid förhör med den unge om det inte finns särskilda skäl mot det.

I fall som avses i 31 § andra stycket får ingen annan åtgärd än förhör med den unge vidtas innan socialnämnden har begärt att en utredning ska inledas. Om det finns särskilda skäl får dock även andra åtgärder vidtas.

Om brottsmisstanken kvarstår efter förhöret med den unge och efter andra vidtagna åtgärder, ska protokoll över förhöret och åtgärderna omgående sändas till socialnämnden.

36 b §⁶

Är någon skäligen misstänkt för att före femton års ålder olovligen ha brukat narkotika får kroppsbesiktning genom tagande av prov från kroppen och undersökning av sådana prov företas, om det kan antas vara nödvändigt för att avgöra

Är någon skäligen misstänkt för att före femton års ålder olovligen ha brukat narkotika får kroppsbesiktning utföras genom att prov tas från kroppen och undersöks, om det kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge.

⁵ Senaste lydelse 2010:478.

⁶ Senaste lydelse 2010:478.

behovet av socialtjänstens insatser för den unge.

Sådan kroppsbesiktning beslutas av åklagare.

Socialnämnden ska omedelbart underrättas om resultatet av en sådan kroppsbesiktning. Detsamma gäller den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge, om det inte finns särskilda skäl mot det.

36 e §⁷

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § *andra* stycket, 13 § första och andra styckena och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § *andra* stycket andra meningen, 13 § andra stycket och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § *tredje* stycket, 13 § första och andra styckena och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § *tredje* stycket andra meningen, 13 § andra stycket och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

38 §⁸

Misstänks någon för att före femton års ålder ha begått ett brott får åklagare, om det krävs ur allmän synpunkt, efter framställning av socialnämnden, Socialstyrelsen eller vårdnadshavarna för den unge, begära prövning hos domstol huruvida den unge har begått brottet (bevistalan).

Vid bevistalan tillämpas 25 § första stycket och bestämmelserna om allmänt åtal för brott, för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än ett år. I fråga om tvångsmedel gäller 36–36 f §§. Sådan rättegångskostnad som avses i

Åklagaren ska begära prövning i domstol av om den unge har begått ett brott (bevistalan) om

1. brottet har begåtts innan den unge har fyllt femton år,

2. det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år för brottet, eller det är fråga om ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott,

3. en utredning enligt 31 § har slutförts om brottet, och

4. det skulle ha funnits tillräckliga skäl för åtal om brottet hade begåtts efter att den unge har fyllt femton år.

Även om det är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år för brottet får en bevistalan väckas om det finns synnerliga skäl för det.

⁷ Senaste lydelse 2016:547.

⁸ Senaste lydelse 2010:478. Paragrafen fick sin nuvarande beteckning genom 2001:152.

Bevistalan får inte väckas om det finns särskilda omständigheter som talar mot det.

38 a §

Socialnämnden och Inspektionen för vård och omsorg får göra en framställning hos åklagare om att bevistalan ska väckas.

38 b §

Om det inte möter något hinder ska bevistalan föras av en åklagare som genom intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpad för uppgiften.

Vid en bevistalan tillämpas 25 § första stycket och bestämmelserna om allmänt åtal för brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än ett år. I fråga om tvångsmedel gäller 36–36 f §§. Sådan rättegångskostnad som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken ska staten svara för.

38 c §

En dom om bevistalan som har fått laga kraft får undanröjas efter ansökan av åklagaren, om

1. det genom utredning som inte har lagts fram tidigare framgår att den vars skuld prövats hade fyllt femton år vid gärningen, och

2. åklagaren gör sannolikt att han eller hon inte har kunnat åberopa utredningen vid den rätt som har meddelat domen eller genom att överklaga domen, eller om han eller hon annars har haft giltig ursäkt att inte göra det.

Ansökan ska göras skriftligen hos hovrätten om domen har meddelats av en tingsrätt och i annat fall hos Högsta domstolen. Ansökan ska göras inom ett år från det att åklagaren fick kännedom om utredningen. För ansökan gäller 58 kap. 5 § rättegångsbalken. Vid

förfarandet gäller bestämmelserna om allmänt åtal för brott i tillämpliga delar.

Om Högsta domstolen prövar frågan om undanröjande, ska ett bifall till ansökan omfatta både tingsrättens och hovrättens dom.

38 d §

Sedan en dom om bevistalan har fått laga kraft, får resning beviljas under samma förutsättningar som gäller enligt 58 kap. 2 och 3 §§ rättegångsbalken. Vid förfarandet gäller 58 kap. 4–10 §§ samma balk i tillämpliga delar. Den unge ska dock inte åläggas att ersätta motparten eller staten för kostnaderna i resningsärendet. Det som sägs om förundersökning i 58 kap. 6 a § samma balk ska i stället avse en utredning enligt 31 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

2.3 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Häri genom föreskrivs att 12 kap. 8 § socialtjänstlagen ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 kap. 8 §¹

Har en domstol dömt någon till ungdomsvård eller till ungdomstjänst, *skall* socialnämnden underrätta *åklagarmyndigheten*, om det kan antas att det finns förutsättningar för åtgärd enligt 30 b § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare eller 32 kap. 4 § brottsbalken.

Om en domstol *har* dömt någon till ungdomsvård eller till ungdomstjänst, *eller om ungdomstjänst har förordnats genom ett strafföreläggande som har godkänts, ska* socialnämnden underrätta *åklagaren*, om det kan antas att det finns förutsättningar för åtgärd enligt 30 b § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare eller 32 kap. 4 § brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

¹ Senaste lydelse 2006:901.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringen beslutade den 19 december 2019 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över regelverket för utredningar mot barn som misstänks för brott (dir 2019:103). Den 10 juni 2021 beslutade regeringen tilläggsdirektiv till utredningen som också fick i uppdrag att analysera behovet av utökade möjligheter att företa beslag, husrannsakan och kroppsvisitation mot barn under 15 år som misstänkts för brott (dir. 2021:41). Utredningen, som antog namnet Utredningen om barn som misstänks för brott, överlämnade i januari 2022 betänkandet Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott (SOU 2022:1). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Utredningens lagförslag finns i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning av remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (Ju2022/00245).

I detta lagstiftningsärende behandlas betänkandets lagförslag.

Riksdagen har, i fråga om utredningar av brott som begåtts av personer under 15 år, tillkännagett för regeringen

- det som utskottet anför om att regeringen bör vidta åtgärder för att fler brott som begåtts av personer under 15 år ska utredas (bet. 2017/18:JuU18 punkt 13, rskr. 2017/18:175),
- det som utskottet anför om utredning av brott som begås av barn under 15 år (bet. 2021/22:JuU27 punkt 10, rskr 2021/22:273).

Genom det förslag som behandlas i avsnitt 4.1 anser regeringen att riksdagens tillkännagivanden om utredningar av brott som begåtts av personer under 15 år är tillgodosedda. Tillkännagivandena är därmed slutbehandlade.

Riksdagen har, i fråga om målsägandebiträde vid brott som begåtts av barn under 15 år, tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om målsägandebiträde vid brott som begåtts av barn under 15 år (bet. 2019/20:JuU30 punkt 8, rskr. 2019/20:177). Genom det förslag som behandlas i avsnitt 4.3 anser regeringen att riksdagens tillkännagivande om målsägandebiträde vid brott som begåtts av barn under 15 år är tillgodosett. Tillkännagivandet är därmed slutbehandlat.

Riksdagen har, i fråga om bevistalan, tillkännagett för regeringen

- det som utskottet anför om att systemet med bevistalan bör ses över (bet. 2018/19:JuU15 punkt 7, rskr. 2018/19:170),
- det som utskottet anför om bevistalan (bet. 2020/21:JuU28 punkt 14, rskr. 2020/21:396),
- det som utskottet anför om ökad användning av bevistalan (bet. 2021/22:JuU27 punkt 11, rskr 2021/22:273).

Genom de förslag som behandlas i avsnitt 5 anser regeringen att riksdagens tillkännagivanden om bevistalan är tillgodosedda. Tillkännagivandena är därmed slutbehandlade.

Riksdagen har, i fråga om drogtestar av barn under 15 år, tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om att möjligheten att drogtesta barn under 15 år bör utvärderas i syfte att säkerställa att sådana tester kan

genomföras i tillräcklig omfattning (bet. 2017/18:JuU18 punkt 8, rskr. 2017/18:175). Genom de förslag som behandlas i avsnitt 6 anser regeringen att riksdagens tillkännagivande om drogtester av barn under 15 år är tillgodosett. Tillkännagivandet är därmed slutbehandlat.

Riksdagen har, i fråga om strafföreläggande om ungdomstjänst, tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om att åklagare bör kunna besluta om kortare ungdomstjänst för ringa brott genom strafföreläggande (bet. 2017/18:JuU18 punkt 16, rskr. 2017/18:175). Genom det förslag som behandlas i avsnitt 7 anser regeringen att riksdagens tillkännagivande om strafföreläggande om ungdomstjänst är tillgodosett. Tillkännagivandet är därmed slutbehandlat.

Riksdagen har, i fråga om socialtjänstens yttrande i förundersökningar, tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om att vidta åtgärder för att säkerställa att socialtjänstens yttranden i förundersökningar håller hög kvalitet (bet. 2017/18:SoU13 punkt 24, rskr. 2017/18:188). Genom det förslag som behandlas i avsnitt 4.5. anser regeringen att riksdagens tillkännagivande om socialtjänstens yttrande i förundersökningar är tillgodosett. Tillkännagivandet är därmed slutbehandlat.

Riksdagen har, i fråga om förhör med barn, tillkännagett att regeringen ska säkerställa att den som hör eller förhör barn ska ha särskild utbildning för det (bet. 2017/18:JuU1 punkt 74, rskr. 2017/18:92). Genom de överväganden om förhör med barn som behandlas i avsnitt 4.4 anser regeringen att riksdagens tillkännagivande om förhör med barn är tillgodosett. Tillkännagivandet är därmed slutbehandlat.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 26 januari 2023 att inhämta Lagrådets yttrande över lagförslagen i *bilaga 4*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 5*. Regeringen har följt Lagrådets förslag. Lagrådets synpunkter behandlas i avsnitt 5.2 och i författningskommentaren.

I förhållande till lagrådsremissen har dessutom vissa språkliga ändringar gjorts.

4 Brottsutredningar mot barn

4.1 Utökade möjligheter att inleda utredningar mot barn under 15 år som misstänks för brott

Regeringens förslag: En utredning mot ett barn under 15 år som misstänks för brott ska få inledas om det är påkallat med hänsyn till allmänna eller enskilda intressen.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker, är positiva till eller yttrar sig inte särskilt över förslaget, däribland

Brottsoffermyndigheten, Civil Rights Defenders och Unicef Sverige. Brottsoffermyndigheten med flera anser att det är positivt att större hänsyn kan tas till målsägandeintressen. Civil Rights Defenders understryker vikten av att syftet med utredningen även fortsättningsvis bör vara att skapa förutsättningar för socialnämnden att erbjuda relevanta insatser.

Åklagarmyndigheten och Brottsförebyggande rådet anför att det kan finnas andra intressen än det som rör den unges vårdbehov som motiverar att brottet utreds. *Malmö kommun* påpekar att det är viktigt att de professioner som möter barnet är tydliga med att de har olika uppdrag. *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* tillstyrker delvis förslaget och föreslår att det ska införas en skyldighet för åklagaren att planera utredningen i samråd med socialtjänsten. *Staffanstorps kommun* anser att regeln bör skärpas ytterligare. *Stockholms universitet* avstyrker förslaget bland annat eftersom det riskerar att bidra till mer regelmässiga brottsutredningar mot barn under 15 år.

Skälen för regeringens förslag

Nuvarande regler om utredningar när barn under 15 år misstänks för brott

Ingen får dömas till påföljd för ett brott som han eller hon begick före 15 års ålder (1 kap. 6 § brottsbalken). Det är socialnämnden i respektive kommun som har huvudansvaret för att vidta åtgärder när barn under 15 år misstänks för brott. Straffmyndiga barn, det vill säga de som är över 15 men under 18 år, omfattas i många avseenden av samma bestämmelser som myndiga personer, men särbehandlas i viss utsträckning.

När ett barn under 15 år misstänks för brott får inte en förundersökning inledas. För att tillgodose behovet av att utreda omständigheterna kring ett sådant brott finns dock möjlighet att under vissa förutsättningar inleda en utredning. Förutsättningarna regleras i 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) och utredningarna kallas därför för § 31-utredningar.

Av första stycket i 31 § LUL framgår att om någon kan misstänkas för att före 15 års ålder ha begått ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år, ska en utredning om brottet inledas, om inte särskilda skäl talar emot det. Detsamma gäller vid misstanke om ett straffbelagt försök eller en straffbelagd förberedelse eller stämpling till ett sådant brott. Detta utgör paragrafens så kallade presumptionsregel.

Om presumptionsregeln inte är tillämplig har socialnämnden enligt andra stycket möjlighet att begära att en utredning ska inledas om den kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge. Vid bedömningen av om en utredning bör inledas ska det särskilt beaktas om det är fråga om ett brott som innebär att den unge äventyrar sin hälsa eller utveckling eller om brottet kan antas utgöra ett led i en upprepad brottslighet begången av den unge.

Om varken första eller andra stycket är tillämpligt får en polisman eller en åklagare enligt tredje stycket inleda en utredning om brott om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt 15 år har tagit del i brottet, om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet eller som kan bli föremål för förverkande, eller om det av andra skäl är av särskild betydelse med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse.

När det gäller ett barn som inte har fyllt tolv år får en utredning enligt andra eller tredje stycket endast inledas om det finns synnerliga skäl. Detta framgår av paragrafens fjärde stycke.

Möjligheten att inleda en utredning med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse bör utökas

I syfte att få en aktuell lägesbild av tillämpningen av 31 § LUL har utredningen inhämtat underlag från bland annat landets samtliga polisregioner och från socialförvaltningar vid ett knappt trettiotal kommuner. Av underlaget framgår att bestämmelserna om § 31-utredningar tillämpas i huvudsak på avsett sätt, förutom vad gäller möjligheten att inleda en utredning om det av andra skäl är av särskild betydelse med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse. Enligt polisregionerna inleds utredningar i ytterst begränsad omfattning med stöd av den bestämmelsen.

Utredningen konstaterar att den aktuella bestämmelsen tillämpas mer restriktivt än vad som varit avsikten vid dess tillkomst och att det finns en förhållandevis stor risk att brottslighet som är av allvarligt slag, men som faller utanför presumptionsregelns tillämpningsområde, inte kommer att bli föremål för en § 31-utredning. I syfte att ge bestämmelsen en mindre restriktiv utformning föreslår utredningen att kravet på att en utredning ska vara av särskild betydelse ersätts av ett rekvisit som innebär att en utredning får inledas om det är påkallat. Kravet på att det ska vara påkallat bör enligt utredningen knytas till att så kan anses vara fallet med hänsyn till något – eller några – allmänna eller enskilda intressen.

Åklagarmyndigheten har inga invändningar mot att andra intressen än de som rör den unges vårdbehov tillmäts större betydelse men anser att det skulle vara värdefullt att tydliggöra vad § 31-utredningarna ska ha för syfte, då det i hög grad påverkar både vilka överväganden som bör göras när en utredning inleds och hur utredningen bör bedrivas. *Civil Rights Defenders* understryker vikten av att syftet med utredningen även fortsättningsvis bör vara att skapa förutsättningar för socialnämnden att erbjuda relevanta insatser för barn under 15 år som misstänks för brott. Även om det primära syftet med en utredning av brott som begåtts av barn under 15 år kan sägas vara att klarlägga behovet av sociala insatser kan dock redan enligt nuvarande reglering andra intressen beaktas, se propositionen Barn under 15 år som misstänks för brott (prop. 2009/10:105 s. 21–22). I samma förarbeten anges att den aktuella bestämmelsen utgör en självständig grund för polis och åklagare att inleda utredning rörande brottet och att den inte är knuten till behovet av insatser från socialtjänsten (prop. 2009/10:105 s. 67). Syftet med bestämmelsen ändras inte genom utredningens förslag. Som *Brottsförebyggande rådet* anför kan det alltså i vissa fall finnas polisiära och samhällliga behov av att utreda ett brott som misstänks ha begåtts av någon under 15 år, även om det inte behövs för att avgöra vilka insatser som barnet har behov av. Det är dock viktigt att dessa bedömningar görs restriktivt så att barnperspektivet fortfarande så långt som möjligt utgör grunden för vilka kontakter med rättsväsendet som barn under 15 år ska ha. Regeringen konstaterar att i den mån en utredning motiveras av att den kan antas ha

betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge finns även fortsättningsvis en möjlighet för socialnämnden att begära att en utredning ska inledas.

Stockholms universitet anser att förslaget riskerar att bidra till mer regelmässiga brottsutredningar mot barn under 15 år, vilket gör att det kan ifrågasättas om förslaget i denna del är förenligt med FN:s konvention om barnets rättigheters (barnkonventionen) artikel 40.3 och barnrättskommitténs rekommendationer om att endast undantagsvis hantera barn inom det straffprocessuella förfarandet. Att bestämmelsen tidigare sällan kommit att tillämpas är, enligt universitetets mening, inte tillräckligt för att inskränka huvudregeln om socialtjänstens huvudsakliga utredningsansvar och därtill det konventionsenliga kravet på alternativ hantering och en barnanpassad straffprocess. Som både utredningen och *Civil Rights Defenders* anför kan en brottsutredning ha negativa följder för ett barn som misstänks för brott. Avsikten med förslaget är dock inte att brottsutredningar slentrianmässigt ska inledas när barn som inte är straffmyndiga misstänks för brott. Den restriktivitet som barnkonventionen kräver bedöms alltjämt upprätthållas. Regeringen anser i likhet med utredningen att flera fördelar kan uppnås genom ett utvidgat tillämpningsområde. Även gärningar som inte faller under presumptionsregeln, men som ändå avser brottslighet av allvarigare slag, kan genom förslaget utredas i fler fall än som sker i dag. En utvidgning av tillämpningsområdet kan också innebära en möjlighet att fortsätta en utredning när denna tidigare inlets med stöd av presumptionsregeln, men då det under utredningens gång visar sig att det inte rör sig om ett presumptionsfall. Vidare kan rättssäkerhetsskäl och de utvidgade möjligheterna till klarläggande av om barnet faktiskt har begått brottet tala för att fler brott bör utredas, vilket också *Civil Rights Defenders* pekar på. Som *Unicef Sverige* anför kan en utredning även visa om någon vuxen har påverkat barnet att begå brott. Förslaget innebär dessutom att det i ökad omfattning går att ta målsägandehänsyn, varför både *Civil Rights Defenders* och *Brottsoffermyndigheten* välkomnar förslaget.

Utredningens förslag om att en utredning ska kunna inledas om det är påkallat med hänsyn till ”allmänna eller enskilda intressen” utgör en skillnad mot den nu gällande lydelsen av bestämmelsen som tar upp ”ett allmänt eller enskilt intresse”. Förslaget innebär inte något krav på att det alltid måste finnas flera allmänna eller enskilda intressen till stöd för att en utredning ska anses påkallad. Ändringen tydliggör att en samlad bedömning ska göras av om en utredning kan anses påkallad. Enbart ett sådant intresse kan också i fortsättningen vara tillräckligt för att en utredning kan anses vara påkallad, vilket *Brottsoffermyndigheten* anser är tillfredsställande. *Stockholms universitet* anser dock att de föreslagna formuleringarna med allmänna och enskilda intressen innebär en risk för godtycklig rättstillämpning eftersom bestämmelsen brister i tydlighet och förutsebarhet. *Åklagarmyndigheten*, som inte invänder mot den föreslagna utformningen, anser däremot att utredningen ger förhållandevis tydlig vägledning om hur den förändrade bestämmelsen ska tolkas men anser att det är angeläget att en enhetlig tillämpning säkerställs.

I förarbetena till den hittills gällande lydelsen av bestämmelsen behandlas frågan om vad som är ett allmänt intresse (se prop. 2009/10:105 s. 67). Där anges bland annat att en utredning med hänsyn till ett allmänt

intresse kan inledas för att tillgodose behov i polisens brottspreventiva verksamhet för att klarlägga lokala grupperingar, brottsmönster och liknande. Som exempel nämns ungdomsgång som ägnar sig åt omfattande bilstölder eller skadegörelse i ett bostadsområde. Allmänna intressen kan, som utredningen anför, också handla om mer omfattande seriebrottslighet, där var och en av gärningarna inte har något sådant påtagligt straffvärde att de omfattas av presumtionsregeln, men där den samlade bilden av brottsligheten gör det angeläget att utreda brottsmisstankarna. Det kan till exempel handla om upprepade tillfällen av stenkastning från broar mot förbipasserande fordon, där skaderisken potentiellt kan vara mycket stor. En utredning bör också kunna anses påkallad av allmänna intressen om det är fråga om brottslighet som rör en viktig samhällsnyttig funktion, som till exempel vid sabotage mot blåljusverksamhet eller allvarigare olaga hot eller falsklarm. Även enstaka brott bör kunna innebära att en utredning är påkallad med hänsyn till allmänna intressen om det, utan att falla under presumtionsregelns tillämpningsområde, i det konkreta fallet har ett straffvärde närmare ett års fängelse.

När det gäller frågan om vad som bör beaktas vid bedömningen av om en utredning är påkallad av ett enskilt intresse anges i förarbetena till den nuvarande bestämmelsen att det bland annat bör beaktas om det är fråga om brottslighet där målsäganden utsatts för en allvarlig kränkning eller där han eller hon fått betydande fysiska eller psykiska skador till följd av brottet (prop. 2009/10:105 s. 67). *Stockholms universitet* anser att de enskilda intressen som motiverar en utredning i första hand borde utredas inom ramen för presumtionsregeln, varför brottsoffrets rätt och möjlighet till upprättelse därmed får anses tillgodosedda på ett tillfredsställande sätt. Regeringen anser emellertid, i likhet med utredningen, att det kan finnas motiverade och starka målsägandeintressen också gällande brott som faller utanför presumtionsregelns tillämpningsområde. Det skulle till exempel kunna röra sig om misstankar om svårare fall av misshandel, grovt olaga hot eller grovt olaga tvång. Allmänna och enskilda intressen kan i många fall antas samverka. Således bör en utredning till exempel vara påkallad vid ett brott som innebär en mycket allvarlig kränkning av ett målsägandeintresse, som vid ett sexualbrott, även om straffvärdet i det aktuella fallet inte är så högt som bör krävas i de fall då en utredning kan vara påkallad enbart med hänsyn till gärningens straffvärde.

Den föreslagna utvidgningen av tillämpningsområdet av bestämmelsen innebär sammantaget en mindre restriktiv reglering än vad som gäller i dag, även om det, som framhållits, krävs att det är fråga om brottslighet av allvarligare slag. Som *Brottsförebyggande rådet* poängterar bör barnperspektivet alltjämt väga tungt i bedömningen av om en utredning bör inledas. Att byta ut rekvisitet i tredje stycket om att utredning om brottet "får inledas" till ett krav på att en sådan utredning "ska inledas", vilket *Staffanstorps kommun* föreslagit, framstår därför som alltför långtgående.

Som *Malmö kommun* påpekar är det viktigt att de olika professionerna som barnen möter är tydliga med att de har olika ansvar och roller så att inte barnen uppfattar att polisens och övriga rättsväsendets uppdrag sammanblandats med socialtjänstens.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har föreslagit att det av bestämmelsen ska framgå att en utredning som initieras av åklagare ska planeras i samråd

med kommunens socialtjänst. Regeringen anser att det är viktigt att det finns en fungerande samverkan mellan polis, åklagare och socialtjänst kring barn som misstänks för brott. Det framstår dock inte som ändamålsenligt att reglera en sådan skyldighet eftersom socialtjänsten inte har någon rätt att bestämma vilka utredningsåtgärder som ska företas inom ramen för § 31-utredningen.

4.2 Det misstänkta barnets rätt till insyn i en § 31-utredning bör förtydligas

Regeringens förslag: Om det kan ske utan men för utredningen ska barnet och det juridiska biträdet, efter att det första förhöret har hållits med barnet, fortlöpande få del av vad som framkommer i utredningen. När utredningen har slutförts ska barnet och det juridiska biträdet ha rätt att ta del av det som förekommit vid utredningen.

Om bevisstalan väcks ska barnet och det juridiska biträdet ha rätt att på begäran få en kopia av utredningsprotokollet.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår inte att startpunkten för insynsrätten ska framgå av lagtexten.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller yttrar sig inte särskilt över förslaget, däribland *Civil Rights Defenders*, *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*. *Åklagarmyndigheten* och *Riksdagens ombudsmän (JO)* föreslår att startpunkten för insynsrätten ska framgå av lagtexten. *Civil Rights Defenders* påpekar att ett barn med funktionsnedsättning kan behöva andra förutsättningar för att ta till vara sin rätt till insyn än ett barn utan funktionsnedsättning. *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)* anför att det är viktigt att utredningsmaterialet hanteras med försiktighet så att inte känsliga uppgifter blir tillgängliga för andra.

Skälen för regeringens förslag

Insynsrätten bör förtydligas

En brottsmisstänkts rätt att ta del av utredningen om brottet är en grundläggande rättssäkerhetsgaranti. Rättegångsbalkens bestämmelser om förundersökning, bland annat rätten till insyn, gäller i tillämpliga delar vid en § 31-utredning (32 § LUL).

För straffmyndiga personer är de olika stegen i insynsrätten under förundersökningen tydligt urskiljbara eftersom de knutits till tre särskilda åtgärder – delgivning av misstanke, slutdelgivning och väckande av åtal. Motsvarande faser finns inte i § 31-utredningar och det är därför svårare att knyta omfattningen av insynen till dessa. I § 31-utredningar finns till exempel ingen motsvarighet till att den misstänkte gärningspersonen delges misstanke om brott och det görs heller ingen slutdelgivning. Vidare väcks inte åtal efter en slutförd § 31-utredning, utan den situationen får anses motsvaras av att bevisstalan väcks. Givet skillnaderna mellan en

förundersökning och en § 31-utredning bör den unges insynsrätt i en § 31-utredning förtydligas. Regeringen anser i likhet med utredningen att utgångspunkten bör vara att ett barn under 15 år som misstänks för brott ska ha samma rätt till insyn i utredningen som en straffmyndig person har i en förundersökning. Regeringen anser i likhet med *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* att ett förtydligande av insynsrätten stämmer väl överens med artikel 40 i barnkonventionen.

När en förundersökning har kommit så långt att någon skäligen misstänks för brott ska den misstänkte underrättas om misstanken när han eller hon hörs (se 23 kap. 18 § rättegångsbalken). Delgivning av brottsmisstanken utgör startpunkten för en straffmyndig persons rätt till insyn i förundersökningen. Utredningen har bedömt att rätten till insyn i en § 31-utredning inte bör vara beroende av att det finns skäligen misstanke om barnets skuld eller att någon särskild underrättelse görs om vad utredningen än så länge visat angående barnets skuld. Skälet till det är att en § 31-utredning, till skillnad från en förundersökning, inte måste leda till något ställningstagande i skuldfrågan. Startpunkten för insynsrätten i en § 31-utredning bör enligt utredningens bedömning i stället vara det första förhåret med den unge. Regeringen anser i likhet med såväl *JO* som *Åklagarmyndigheten* att en uttrycklig reglering om detta bör införas i lagtext eftersom det skulle göra det tydligt när insynsrätten inträder och därmed underlätta tillämpningen av bestämmelsen. Om en § 31-utredning läggs ned innan förhör hållits med barnet inträder inte någon rätt till insyn. I en förundersökning motsvaras denna situation av att förundersökningen avslutas utan att den misstänkte delgetts någon misstanke om brott, varvid någon rätt till insyn i förundersökningen inte kan göras gällande.

Förutom barnet bör även barnets juridiska biträde ha en fortlöpande rätt att ta del av information i utredningen. Motsvarande rätt för barnets vårdnadshavare följer av det omyndiga barnets insynsrätt, varför någon särskild reglering i denna del inte är nödvändig. Som *Civil Rights Defenders* påpekar kan det vara svårare för ett barn med funktionsnedsättning att ta till vara sin löpande rätt till insyn trots att den möjligheten finns och barnet kan behöva andra förutsättningar än ett barn utan funktionsnedsättning. Det är därför viktigt att de aktörer som möter barnet gör detta på ett sätt som är anpassat till det enskilda barnet.

Efter att den misstänkte har underrättats om att förundersökningen är slutförd har den misstänkte och försvararen rätt att ta del av det som har förekommit vid förundersökningen och att begära att denna ska kompletteras (jfr 23 kap. 18 a § rättegångsbalken). Rätten att ta del av det som har förekommit vid förundersökningen gäller fram till dess att åtalet slutligt har prövats eller saken annars slutligt har avgjorts. Denna rätt gäller med de begränsningar som följer av 10 kap. 3 och 3 a §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Som utredningen anför bör det barn som misstänks ha begått brottet och det juridiska biträdet ha motsvarande rätt att ta del av utredningen i dess helhet när en § 31-utredning är slutförd. I motsvarighet till vad som gäller vid en förundersökning kan det i denna fas inte finnas något utrymme för att begränsa insynsrätten i § 31-utredningen med hänsyn till att röjandet av en viss uppgift skulle vara till nackdel för utredningen. I detta skede bör barnet och det juridiska biträdet också ha rätt att begära att § 31-utredningen ska kompletteras.

Efter att åtal väckts har en straffmyndig person, och försvararen, rätt att på begäran få en papperskopia av förundersökningsprotokollet (23 kap. 21 a § rättegångsbalken). Eftersom åtal får anses motsvaras av att bevistalan väcks bör, som utredningen anger, samma rätt beträffande barn under 15 år som misstänks för brott inträda då en bevistalan väcks. Den unge har också rätt att ta del av annat utredningsmaterial i likhet med vad som gäller för förundersökningar enligt 23 kap. 21 a § andra stycket. Som *Linköpings universitet (Barnafriid – Nationellt kunskapscentrum)* anför är det viktigt att materialet hanteras med försiktighet så att inte känsliga uppgifter blir tillgängliga för andra.

4.3 Det bör införas en möjlighet för målsäganden att få ett juridiskt biträde under en § 31-utredning

Regeringens förslag: När en § 31-utredning har inletts eller återupptagits ska lagen om målsägandebiträde och lagen om särskild företrädare för barn gälla. Ett barn under 15 år som misstänks för brott ska inte kunna bli återbetalningsskyldigt för kostnader som uppkommit för målsägandens rättsliga biträde.

Om målsäganden begär att få ett målsägandebiträde ska undersökningsledaren göra en anmälan om det hos rätten. Målsägandebiträdet ska ha rätt att närvara vid och ställa frågor under förhöret med målsäganden.

Utredningens förslag överensstämmer i sak med regeringens. Utredningen föreslår en annan lagteknisk utformning.

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som yttrar sig särskilt över förslaget är majoriteten positiva, däribland *Brottsförebyggande rådet*, *Brottsoffermyndigheten*, *Linköpings universitet (Barnafriid – Nationellt kunskapscentrum)*, *Rädda Barnen* och *Sveriges advokatsamfund*. *Göteborgs tingsrätt* framhåller att förslaget kan leda till en ökad arbetsbörda för tingsrätten och ökade kostnader, varför det borde övervägas att snäva in rätten till målsägandebiträde eller låta Åklagarmyndigheten överta ansvaret för att förordna om målsägandebiträde.

Civil Rights Defenders föreslår att det misstänkta barnets rätt till juridiskt biträde utökas.

Skälen för regeringens förslag

Det bör införas en möjlighet att förordna ett juridiskt biträde för målsäganden

När en förundersökning inleds eller återupptas finns i vissa fall möjlighet att förordna ett målsägandebiträde eller en särskild företrädare för barn (1 § lagen [1988:609] om målsägandebiträde och 1 § lagen [1999:997] om särskild företrädare för barn). Någon motsvarande möjlighet finns inte vid § 31-utredningar när den misstänkta gärningspersonen är under 15 år.

Ett bakomliggande syfte när bestämmelserna om målsägandebiträde respektive särskild företrädare för barn infördes var att möjligheten att

förordna ett sådant juridiskt biträde skulle stärka målsägandens ställning. Ett juridiskt biträde kan också erbjuda målsäganden stöd och hjälp på ett sätt som regelmässigt inte är möjligt för en polisman eller åklagare. Detta kan i sin tur öka förutsättningarna för honom eller henne att bidra till utredningen. Parallellt med en § 31-utredning kan det också bedrivas en förundersökning avseende en straffmyndig person eller en okänd gärningsperson. Ett biträde kan då förordnas i förundersökningen men inte i § 31-utredningen. I praktiken kan en sådan ordning leda till att biträdet även utför arbete som gäller § 31-utredningen, trots att det inte ingår i bitrådets uppdrag. Som utredningen anger är det otillfredsställande att ett bitrådes uppdrag i praktiken kan komma att omfatta mer än vad det finns lagstöd för.

Regeringen anser att det är angeläget att en målsägande ges samma rätt till hjälp och stöd från ett juridiskt biträde oberoende av om den misstänkte gärningspersonen är över eller under 15 år. Behovet av stöd och hjälp är lika stort för en målsägande som utsatts för brott av en straffmyndig person som av en person som ännu inte har fyllt 15 år. I många fall då en person under 15 år misstänks för brott är också målsäganden en ung person, vilket kan öka behovet av hjälp och stöd för honom eller henne. Som *Sveriges advokatsamfund*, *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)* och *Rädda Barnen* anför innebär den föreslagna ordningen en klar förbättring av målsägandens ställning i processen. Regeringen anser därför, i likhet med utredningen och flera av remissinstanserna, att det bör införas en möjlighet för målsäganden att få ett juridiskt biträde vid en § 31-utredning. Enligt *Göteborgs tingsrätt* kan det finnas skäl att begränsa rätten till målsägandebiträde till att gälla när en bevistalan väckts. Någon sådan begränsning är dock inte önskvärd eftersom det skulle innebära en skillnad i rätten till juridiskt biträde mellan § 31-utredningar och förundersökningar.

Som utredningen anför bör lagen om målsägandebiträde och lagen om särskild företrädare för barn vara tillämpliga när en § 31-utredning inleds eller återupptas. Till skillnad från utredningen anser regeringen att det dock bör klargöras i lagtext att det som sägs i respektive lag om förundersökning i stället ska avse § 31-utredningar och att det som sägs om åtal i stället ska avse bevistalan. Förutsättningarna för när ett målsägandebiträde eller en särskild företrädare bör förordnas följer därigenom av respektive lag. Detsamma gäller för övriga aspekter av förordnandet, däribland omfattningen av uppdraget, bitrådets lämplighet för uppdraget, hur länge ett förordnande varar, entledigande eller byte av biträde och bitrådets rätt till ersättning. Om det efter en § 31-utredning blir aktuellt att väcka en bevistalan omfattar målsägandebiträdets respektive den särskilda företrädarens uppdrag även en sådan talan. *Göteborgs tingsrätt* anför att förslaget innebär en ökad arbetsbelastning för tingsrätten och anser att det skulle kunna finnas skäl att närmare överväga att låta Åklagarmyndigheten överta ansvaret för att förordna om målsägandebiträde vid en § 31-utredning och att besluta om ersättning ifall utredningen läggs ned. Regeringen gör dock för egen del bedömningen att antalet tillkommande förordnanden blir begränsat och att en sådan ordning inte passar in i den nuvarande systematiken eftersom Åklagarmyndigheten inte förordnar några målsägandebiträden i dag.

En straffmyndig person kan under vissa förutsättningar bli skyldig att till staten återbetala kostnad som av allmänna medel utgått för målsägandens rättsliga biträde. Någon sådan skyldighet bör inte kunna åläggas barn under 15 år som misstänks för brott eftersom dessa i normalfallet saknar ekonomiska förutsättningar för att kunna återbetala kostnaderna. Ett uttryckligt undantag från dessa bestämmelser bör därför finnas.

När det gäller vissa förfarandefrågor bör bestämmelser i rättegångsbalken om målsägandebiträde göras tillämpliga för att regelverket ska vara komplett. Det bör därför, som utredningen anger, införas hänvisningar i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare till de aktuella bestämmelserna i rättegångsbalken. Det gäller anmälan hos rätten vid förordnande av målsägandebiträde (23 kap. 5 § rättegångsbalken), målsägandebiträdets rätt att närvara vid förhör med målsäganden (23 kap. 10 § rättegångsbalken) samt rätten för målsägandebiträdet att ställa frågor vid ett målsägandeförhör (23 kap. 11 § rättegångsbalken). Motsvarande hänvisningar finns redan beträffande särskild företrädare för barn (3 och 4 § lagen om särskild företrädare för barn).

En konsekvens av förslaget är att det i en § 31-utredning kan förekomma att målsäganden har ett biträde, men att ett barn som misstänks för brott inte har det, vilket *Civil Rights Defenders* påpekar. Det lär främst kunna komma i fråga när det gäller § 31-utredningar som inte har inletts med stöd av presumptionsregeln. Skälet till detta är att det vid utredningar som inte är presumtionsfall krävs synnerliga skäl för att det misstänkta barnet ska få ett juridiskt biträde (32 a § LUL). En sådan situation – då målsäganden har ett juridiskt biträde men den unge saknar ett sådant biträde – antas visserligen sällan kunna inträffa men kan vara otillfredsställande och skulle i enskilda fall kunna skapa en obalans. Det finns inom ramen för detta lagstiftningsarbete inte tillräckligt beredningsunderlag för att ta ställning till om den unges rätt till juridiskt biträde bör utvidgas, vilket *Civil Rights Defenders* föreslår. Regeringen avser dock att återkomma till frågan i ett annat sammanhang. Det är inom ramen för detta lagstiftningsarbete inte heller möjligt att göra en större översyn av de delar av lagen om unga lagöverträdare som behandlar rätten till juridiskt biträde när barn under 15 år misstänks för brott, som *Rädda Barnen* efterfrågar, eller överväga frågor om att utvidga biträdets uppdrag, barns rätt till målsägandebiträde eller tidsfristen för ersättning för åtgärder som bland annat rör verkställighet av skadestånd, så som *Brottsoffermyndigheten* önskar.

4.4 Socialtjänstens närvaro vid förhör

Regeringens förslag: När förhör inom ramen för en förundersökning hålls med den som har fyllt 15 men inte 18 år, och som misstänks för ett brott på vilket fängelse kan följa, ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte finns särskilda skäl mot det och det kan ske utan men för utredningen.

När förhör hålls med ett barn under 15 år som misstänks för brott inom ramen för en utredning enligt 31 § lagen med särskilda

bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL), och utredningen inletts med stöd av presumptionsregeln eller på begäran av socialnämnden, ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte finns synnerliga skäl mot det. Om en utredning inletts med stöd av någon av de övriga grunderna i 31 § LUL ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte finns särskilda skäl mot det.

Utredningens förslag överensstämmer i sak med regeringens. Utredningen föreslår en annan lagteknisk utformning av bestämmelserna om socialtjänstens närvaro vid förhör med barn under 15 år.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller har inte några invändningar mot utredningens förslag, däribland *Brottsförebyggande rådet*, *Civil Rights Defenders*, *Kungsbacka kommun*, *Örebro kommun*, *Socialstyrelsen*, *Sundsvalls kommun*, *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)* och *Sveriges Kommuner och Regioner. Åklagarmyndigheten* och *Polismyndigheten* efterfrågar ledning i hur förundersökningsledaren bör agera om någon företrädare för socialtjänsten inte har möjlighet att närvara. *Sundsvalls kommun*, *Örebro kommun* och *Örnsköldsviks kommun* efterfrågar förtydliganden av kraven på närvaro utanför kontorstid och vad särskilda respektive synnerliga skäl innebär. *Örnsköldsviks kommun* föreslår även att en tidsgräns införs för hur många dagar innan ett förhör som en kallelse till socialtjänsten ska lämnas. *Sveriges Kommuner och Regioner* anför att socialtjänsten som huvudregel bör delta vid förhör med barn men att socialtjänsten bör ha viss möjlighet att göra egna prioriteringar. Enligt *Sveriges Kommuner och Regioner* finns det dessutom frågetecken kring om förslaget kommer att få avsedd effekt om det huvudsakliga skälet till att socialtjänsten inte närvarar vid förhör är bristande framförhållning från Polismyndighetens sida.

Civil Rights Defenders, *Göteborgs universitet* och *Rädda Barnen* ifrågasätter utredningens bedömning att kraven på vem som kan hålla ett förhör med barn inte bör skärpas.

Skälen för regeringens förslag

Nuvarande reglering

När förhör hålls under en förundersökning med den som är straffmyndig men inte har fyllt 18 år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa, ska företrädare för socialtjänsten närvara om det är möjligt och det kan ske utan men för utredningen (7 § LUL). I tidigare förarbeten har det uttalats att socialtjänsten i normalfallet bör medverka. Genom att medverka vid förhör kan socialtjänsten fungera som ett stöd för den unge, samtidigt som det också ger en möjlighet för socialtjänsten att få information om brottet och omständigheterna kring detta. Det kan också vara ett sätt att tidigt etablera kontakt med barnet och med hans eller hennes föräldrar, se propositionen *Handläggning av ungdomsmål* (prop. 1994/95:12 s. 66–67).

När det gäller förhör inom ramen för en § 31-utredning som hålls med ett barn under 15 år varierar kraven på socialtjänstens närvaro beroende på med stöd av vilken grund som utredningen har inletts. Om det är en utredning som har inletts med stöd av presumptionsregeln i 31 § första

stycket LUL eller på socialnämndens initiativ enligt andra stycket i samma paragraf är kraven på närvaro som högst. I dessa fall ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte finns särskilda skäl mot närvaron (34 § andra stycket LUL). För de utredningar som har inletts på socialnämndens initiativ sker förhöret i regel under dagtid och planeras i förväg. Utrymmet för socialtjänsten att inte närvara i sådana fall har i förarbetena bedömts som i princip obefintligt (prop. 2009/10:105 s. 37). Särskilda skäl för att inte närvara skulle kunna vara att den företrädare för socialtjänsten som skulle ha medverkat hastigt har blivit sjuk och det inte har varit möjligt att ordna någon ersättare. När det gäller utredningar som har inletts med stöd av presumptionsregeln kan det hända att förhör behöver hållas med barnet på tider då socialtjänsten inte kan nås, såsom under kvällar och helger. Det kan då finnas särskilda skäl för socialtjänsten att inte närvara vid förhör (prop. 2009/10:105 s. 37).

När utredningar inleds med stöd av någon av övriga grunder i 31 § LUL är främst polisära behov eller målsägandentressen styrande. Kravet på socialtjänstens närvaro är i dessa fall lägre. En företrädare för socialtjänsten ska närvara om det inte möter något hinder (31 § tredje stycket och 34 § andra stycket LUL). I förarbetena har dock framhållits att även i dessa fall ska socialtjänsten som regel närvara (prop. 2009/10:105 s. 37).

Kraven på socialtjänstens närvaro vid förhör med barn bör skärpas

Enligt utredningen närvarar inte socialtjänsten i tillräcklig utsträckning när förhör hålls med barn som misstänkts för brott. Graden av närvaro skiljer sig dock enligt utredningen åt mellan kommunerna, framför allt när det gäller straffmyndiga barn. Av uppgifter som representanter för Polismyndigheten och olika kommuner har lämnat till utredningen framkommer att en anledning till att socialtjänsten inte medverkar i större omfattning är att de får information om förhöret med för kort varsel för att kunna prioritera förhöret. Det kan också handla om att det är fråga om ett ringa brott, att socialtjänsten inte har någon pågående utredning eller att socialtjänsten känner till att en vårdnadshavare kommer att närvara.

Utredningen anser att de nuvarande bestämmelserna lämnar ett förhållandevis stort utrymme för socialtjänsten att inte närvara vid förhör och att den grad av närvaro som förutsattes i förarbetena inte återspeglas i bestämmelserna. Utredningen föreslår därför en skärpning av kraven på närvaro för en företrädare för socialtjänsten ska närvara vid förhör med barn. När det gäller förhör under förundersökningen som hålls med den som inte har fyllt 18 år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa föreslår utredningen att en företrädare för socialtjänsten ska närvara om det inte finns särskilda skäl som talar mot det, i stället för om det är möjligt, och det kan ske utan men för utredningen. När det gäller förhör med barn under 15 år där utredningen inletts med stöd av presumptionsregeln eller på begäran av socialnämnden föreslår utredningen att en företrädare för socialtjänsten ska närvara om det inte finns synnerliga skäl mot det, i stället för särskilda skäl mot det. Om det gäller en utredning som har inletts med stöd av någon av övriga grunder i 31 § LUL föreslår utredningen att en företrädare för socialtjänsten ska närvara om inte särskilda skäl talar emot det, i stället för om det inte möter något hinder.

Att socialtjänsten närvarar i ökad utsträckning vid förhör med barn som misstänks för brott kan, som både utredningen och flera av remissinstanserna påpekar, innebära fördelar för såväl barnet och dess vårdnadshavare som socialtjänstens arbete med insatser för barnet. Som *Unicef Sverige* anför kan socialtjänstens medverkan innebära ett stöd för barnet och gynna barnets fortsatta kontakter med socialtjänsten. En annan fördel kan, som *Kungsbacka kommun* framför, vara att socialtjänsten kommer in i ett ärende på ett så tidigt stadium som möjligt. En ökad medverkan av socialtjänsten kan även förbättra möjligheterna till myndighetssamverkan, vilket *Polismyndigheten* påpekar. Det kan dessutom, som *Sundsvalls kommun* anför, underlätta det fortsatta samarbetet mellan socialtjänsten, barnet och barnets vårdnadshavare eftersom alla har tagit del av samma uppgifter från förhöret och de i den fortsatta dialogen kan fokusera på att hitta lösningar i stället för att diskutera det aktuella brottet. Mot denna bakgrund instämmer regeringen i utredningens bedömning att det bör vara mer regel än undantag att socialtjänsten närvarar vid förhör med barn som misstänks för brott och att utredningens förslag om skärpta krav på socialtjänstens närvaro vid förhör bör genomföras.

Enligt *Sveriges Kommuner och Regioner* finns det dock frågetecken kring om förslaget kommer att få avsedd effekt om det huvudsakliga skälet till att socialtjänsten inte närvarar vid förhör är bristande framförhållning från Polismyndighetens sida. Regeringen konstaterar att det i utredningen framkommer flera anledningar till att socialtjänsten inte närvarar i önskvärd omfattning, varav bristande framförhållning är en. Ett fungerande samarbete mellan socialtjänsten och Polismyndigheten är en förutsättning för att socialtjänsten ska kunna närvara vid förhör. Polismyndigheten bör därför sträva efter att involvera socialtjänsten i ett så tidigt skede som möjligt när förhör planeras. Eftersom situationerna då förhör ska hållas kan variera stort bedöms det dock inte möjligt att, som *Örnsköldsviks kommun* föreslår, införa en tidsgräns för kallelser.

Örebro kommun och *Örnsköldsviks kommun* efterfrågar ett förtydligande av vad som avses med särskilda respektive synnerliga skäl för socialtjänsten att inte närvara vid förhör. I likhet med utredningen anser regeringen att särskilda skäl exempelvis bör kunna bestå i förhinder på grund av att någon hastigt har blivit sjuk eller svårigheter att under jourtid närvara vid förhör, på samma sätt som gäller enligt 34 § LUL. Kravet på synnerliga skäl innebär att utrymmet att inte närvara är än mer begränsat. Som utgångspunkt bör det handla om förhinder som inte kunnat förutses eller undvikas och då någon företrädare för socialtjänsten trots stora ansträngningar inte kan närvara.

När det gäller socialtjänstens närvaro vid förhör under kvällar och helger efterfrågar *Sundsvalls kommun* ett förtydligande av vilka förväntningar som finns. Regeringen konstaterar att bestämmelserna om socialtjänstens närvaro vid förhör inte är begränsade till förhör under kontorstid men att svårigheter att närvara under jourtid kan utgöra särskilda skäl att inte medverka under förhör. I de fall socialtjänsten ska medverka om det inte finns synnerliga skäl mot det, förutsätts att socialtjänsten gör större ansträngningar för att kunna närvara även utanför kontorstid.

Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum) efterfrågar ett förtydligande av hur företrädare för socialtjänsten ska

närvara, exempelvis om de bör vara med i ett medhörningsrum eller i förhörsrummet. De närmare detaljerna kring hur förhöret ska genomföras måste dock avgöras utifrån vad som är bäst i det enskilda fallet. Samma sak gäller frågan om vilken funktion vid socialtjänsten som är bäst lämpad att närvara vid förhöret. Eftersom förutsättningarna ser olika ut i olika kommuner går det inte, som *Örebro kommun* efterfrågar, att ange vilken funktion som är bäst lämpad i samtliga fall. Vidare är det inte möjligt att inom ramen för detta lagstiftningsärende överväga krav på närvaro från andra stödfunktioner, något som *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* föreslår.

Polismyndigheten och *Åklagarmyndigheten* efterfrågar ledning i fråga om hur en förundersökningsledare bör agera om socialtjänsten inte har möjlighet att delta. Bestämmelserna om skyldighet för företrädare för socialtjänsten att närvara riktar sig till socialnämnderna och socialtjänsten. Även om *Polismyndigheten* och *Åklagarmyndigheten* i möjligaste mån bör underlätta för socialtjänstens medverkan kan det uppkomma situationer då det, trots ansträngningar, inte är möjligt för någon företrädare från socialtjänsten att närvara. Syftet med den aktuella regleringen är inte att i dessa fall förändra de krav på skyndsamhet som finns vid utredningar där barn är misstänkta för brott.

Kraven på förhørsledaren bör inte skärpas

Enligt nuvarande reglering bör förhör med någon som är under 18 år hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften (18 § förundersökningskungörelsen [1947:948]). *Civil Rights Defenders* och *Göteborgs universitet* anför att bestämmelsen bör ändras på så sätt att det i stället föreskrivs att förhöret ska hållas av en sådan person. Även *Unicef Sverige* lyfter vikten av att barn, inte minst barn med funktionsnedsättning, alltid ska förhöras av någon med särskild kunskap om barn. Som utredningen framhåller måste det dock även fortsättningsvis finnas möjlighet att låta någon annan person förhöra barnet, till exempel om förhöret brådskar och någon särskilt utbildad förhørsledare inte finns att tillgå vid tillfället. Ett undantag skulle därför vara nödvändigt även med ett obligatoriskt krav. Den ändring som några av remissinstanserna efterfrågar bedöms därför inte innebära någon större skillnad i förhållande till den nuvarande regleringen. Mot denna bakgrund instämmer regeringen i utredningens bedömning att någon förändring inte bör göras.

4.5 Socialnämndens yttranden

Regeringens förslag: Socialnämnden ska, i sitt yttrande över en ung person som misstänks för att ha begått brott innan han eller hon har fyllt 18 år, också redovisa i vilken utsträckning den unge har fullgjort en tidigare utdömd påföljd som avser ungdomstjänst eller ungdomsvård, om nämnden har uppgift om detta.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår inte att socialnämndens skyldighet att redovisa i vilken utsträckning en tidigare utdömd ungdomsvård eller ungdomstjänst

fullgjorts begränsas till att avse sådana fall som nämnden har kännedom om. Prop. 2022/23:78

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker, är positiva eller yttrar sig inte särskilt över utredningens förslag, däribland *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Socialstyrelsen* och *Sveriges Kommuner och Regioner*. Socialstyrelsen påtalar att uppgifterna framför allt kommer att avse påföljder som varit aktuella i den kommun som ska skriva yttrandet. Flera remissinstanser, bland andra *Jönköpings tingsrätt*, *Malmö kommun* och *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)* tar upp frågan om ifall enhetliga mallar bör införas.

Skälen för regeringens förslag

Ett yttrande från socialnämnden ska som huvudregel inhämtas inför beslut om åtal mot unga lagöverträdare

Innan beslut om åtal fattas för personer under 18 år ska, som huvudregel, ett yttrande från socialnämnden begäras in. Det är socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (2001:453) har ansvaret för den unge som ska yttra sig. En förutsättning för att ett yttrande ska inhämtas är att den unge har erkänt gärningen eller att det annars finns skälig misstanke om att han eller hon har begått brottet och att ett sådant yttrande inte inhämtats under förundersökningen. Ett yttrande behöver inte hämtas in om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för straffvarning eller åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt (11 § första stycket LUL).

Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som socialnämnden tidigare har vidtagit i fråga om barnet och en bedömning av om barnet har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. Yttrandet ska dessutom innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller i vissa fall åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, också innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Dessutom ska yttrandet innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter (11 § tredje stycket LUL).

Socialnämnden bör redovisa i vilken utsträckning den unge har fullgjort en tidigare utdömd ungdomstjänst eller ungdomsvård

Socialnämndens yttrande används av åklagare inför beslut om åtal och av domstolen när den ska bestämma påföljd. Det är därför viktigt att yttrandena innehåller nödvändig information och att de håller hög kvalitet. I syfte att få en bild av yttrandenas kvalitet har utredningen haft möten med ett knappt trettiotal kommuners socialförvaltningar och dessutom skickat ut enkäter till samtliga åklagarkammare och till ett nationellt nätverk av ordinarie domare som arbetar särskilt med ungdomsmål.

Utredningen konstaterar att det av det inhämtade underlaget framgår att socialnämndens yttranden över lag håller god kvalitet, vilket dock *Jönköpings tingsrätt* inte håller med om, och att yttrandena huvudsakligen fyller sin funktion. De problem som vissa åklagare och domare upplever

med socialnämndens yttranden verkar enligt utredningen främst bero på kunskapsbrister hos de tjänstemän som skriver yttrandena och inte på utformningen av regelverket. Däremot är det relativt vanligt att ett yttrande inte innehåller någon uppgift om i vilken utsträckning en tidigare utdömd ungdomstjänst eller ungdomsvård har fullgjorts, vilket *Hovrätten över Skåne och Blekinge* bekräftar. Att yttrandet innehåller sådana uppgifter är dock av stor betydelse vid påföljdsbestämningen. Avsaknaden av dessa uppgifter gör det nödvändigt för antingen åklagaren eller domstolen att inhämta komplettering från socialnämnden. Regeringen anser, i likhet med utredningen, att lagstiftningen bör vara utformad på ett sådant sätt att den kan bidra till att minska behovet av sådana kompletteringar. Det bör därför regleras att socialnämnden är skyldig att redovisa i vilken mån en tidigare utdömd ungdomstjänst eller ungdomsvård har fullgjorts. *Sveriges Kommuner och Regioner* anser att det är rimligt att uppställa det kravet på yttrandena. Som *Socialstyrelsen* påpekar kommer uppgifterna framför allt avse påföljder som varit aktuella under den tid som barnet eller den unge varit aktuell i den kommun som ska skriva yttrandet. Det är inte säkert att kommunen känner till om barnet eller den unge tidigare har fullgjort ungdomstjänst eller ungdomsvård i någon annan kommun. Socialnämnden bör därför bara behöva lämna de uppgifter som nämnden har kännedom om. Nämnden bör således inte vara skyldig att vidta åtgärder för att kunna redogöra för i vilken utsträckning den unge fullgjort sådana påföljder när en annan kommun haft ansvar för honom eller henne enligt socialtjänstlagen.

Malmö kommun anför att det framstår som en otillräcklig lösning att lagstifta om enskilda uppgifter som ska stå i yttrandet då den typen av detaljreglering i lag inte nödvändigtvis åtgärdar de bakomliggande problemen och dessutom riskerar att göra lagen alltför fragmentarisk. Förutom kunskapshöjande insatser kan, enligt Malmö kommun, en lösning vara att utforma enhetliga standardiserade mallar. Flera andra remissinstanser, däribland *Jönköpings tingsrätt* och *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)*, lyfter också frågan om det bör införas särskilda mallar för socialnämndens yttranden. Utredningen har övervägt om den yttrandemall som Åklagarmyndigheten i samråd med ytterligare aktörer har tagit fram bör göras obligatorisk för socialnämnden att använda. Som utredningen anger skulle ett sådant krav dock förhindra andra mer lokalt framtagna mallar, som kan utformas i samråd mellan berörda aktörer. Lagstiftningen bör inte lägga hinder i vägen för initiativ som är ett resultat av en väl fungerande samverkan. Regeringen instämmer därför i utredningens slutsats att något krav på att en viss mall ska användas inte bör införas.

5 Bevistalan – en prövning av skuldfrågan när barn under 15 år misstänks för brott

5.1 Möjligheterna till bevistalan bör utvidgas

Regeringens bedömning: Bestämmelserna om bevistalan bör ändras så att skuldfrågan när ett barn under 15 år misstänks för brott prövas i domstol i fler fall än som sker i dag.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna delar eller har inte några invändningar mot bedömningen att möjligheterna till bevistalan bör utvidgas, däribland *Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholms kommun, Rädda Barnen, Sundsvalls kommun, Stockholms universitet, Socialstyrelsen, Staffanstorps kommun, Sveriges Kommuner och Regioner, Hallsbergs kommun, Brottsoffermyndigheten* och *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)*.

Barnombudsmannen, Civil Rights Defenders och *Sveriges advokatsamfund* anser inte att möjligheterna till bevistalan bör utvidgas eftersom en domstolsprocess inte är lämplig för barn under 15 år. *Åklagarmyndigheten* vänder sig mot att en ökad användning av bevistalan skulle motiveras av att barnet ska ha rätt att få sin skuld prövad i domstol – för att ha möjlighet att bli frikänd – eftersom ett sådant synsätt riskerar att urholka oskuldspresumtionen för barn under 15 år.

Skälen för regeringens bedömning

Nuvarande regler om bevistalan

Trots att barn under 15 år inte är straffmyndiga finns det en möjlighet att pröva ett barns straffrättsliga skuld i domstol genom en s.k. bevistalan (38 § LUL). En bevistalan innebär att en åklagare begär att en domstol prövar frågan om ett barn under 15 år har begått ett brott eller inte. En förutsättning för en sådan talan är att den krävs ur allmän synpunkt. När möjligheten till bevistalan infördes var syftet att barnavårdsorganen skulle få ett bättre underlag för att kunna sätta in åtgärder för barn under 15 år som misstänktes ha begått brott (Kungl. Maj:ts proposition nr 10 år 1964, prop. 1964:10 s. 166–167). Utredningen framhåller att bevistalan var ett verktyg för socialtjänsten i arbetet med att vidta relevanta åtgärder för den unge, inte ett brottspreventivt medel och inte heller ett instrument med repressiv verkan.

För att en bevistalan ska kunna väckas måste en framställning om bevistalan ha gjorts av socialnämnden, Socialstyrelsen eller barnets vårdnadshavare. Efter en sådan framställning är det upp till åklagaren att ta ställning till om talan krävs ur allmän synpunkt. Vid en sådan prövning

ska brottets allvar särskilt beaktas. Bevistalan är främst avsedd att användas för det fall ett barn är misstänkt för en gärning av mycket allvarlig beskaffenhet och då det finns ett betydande intresse av att få ett domstolsavgörande, se propositionen Om utredning av brott av barn under 15 år (prop. 1983/84:187 s. 11) och propositionen Barn under 15 år som misstänks för brott (prop. 2009/10:105 s. 16–17). Åklagaren ska också göra en bedömning av om bevisläget motiverar att en bevistalan väcks. Vid bestämmelsens tillkomst framhölls att åklagaren bör iakttä stor försiktighet om bevisläget framstår som svagare än vad som skulle ha krävts för att väcka åtal. Det framhölls dock att det i ett sådant fall ändå inte skulle vara uteslutet att föra talan om det finns ett betydande intresse av att få domstolens avgörande i frågan (prop. 1964:10 s. 166–167 och 171–172).

Domstolens avgörande sker genom dom. Av domen ska framgå om domstolen funnit att det har blivit utrett att barnet har begått brottet eller inte (prop. 1964:10 s. 167). Vid domstolens prövning ska målet handläggas av lagfarna domare som särskilt har utsetts av domstolen att handlägga sådana mål (25 § första stycket och 38 § andra stycket LUL). Detsamma gäller för nämndemän som tjänstgör i mål om bevistalan. Därutöver ska bestämmelserna om allmänt åtal för brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än ett år tillämpas i domstolsprocessen. Några ytterligare lagbestämmelser om rättegången vid bevistalan finns inte. Domstolsförhandlingen i mål om bevistalan sker regelmässigt inom stängda dörrar eftersom en offentlig förhandling normalt sett får anses vara till uppenbar olägenhet för den unge (5 kap. 1 § fjärde stycket rättegångsbalken och 27 § andra stycket LUL).

Det är mycket ovanligt att bevistalan väcks. Utredningen har redogjort för fem mål om bevistalan som har prövats under den senaste tioårsperioden. Målen gällde alla mycket allvarlig brottslighet med dödlig utgång och de misstänkta barnen var åldersmässigt nära straffmyndighetsgränsen. Utöver de avgöranden som utredningen har redogjort för meddelade Ångermanlands tingsrätt i december 2021 en dom om bevistalan mot två barn i 13-årsåldern. Tingsrätten fastslår i sin dom att det har blivit utrett att de båda pojkarna ”tillsammans och i samförstånd gjort sig skyldiga till grov misshandel” vid det aktuella tillfället. Domen har fått laga kraft.

Bestämmelserna om bevistalan bör utvidgas

Utredningen föreslår att bestämmelserna om bevistalan ska ändras så att skuldfrågan för ett barn under 15 år prövas i domstol i fler fall än som sker i dag. När unga personer misstänks för att ha begått allvarliga brott gör sig flera olika hänsyn gällande. Regeringen vill understryka att det från samhällets sida finns ett berättigat intresse av att omständigheterna kring ett allvarligt brott utreds och att tillräckligt ingripande åtgärder vidtas mot den som ligger bakom brottet. Det finns även ett intresse av att myndigheter och andra aktörer verkar för att barnet inte fortsätter att begå brott. En bevistalan kan vara ett sätt att tillgodose dessa intressen. Det kan också, som *Hallsbergs kommun* poängterar, förbättra möjligheterna för socialtjänsten att vidta relevanta åtgärder för barnet.

En bevistalan kan också, som *Stockholms universitet* framhåller, fylla en viktig funktion ur ett rättssäkerhetsperspektiv. I avsaknad av en rättslig

prövning finns det en risk att ett barn i myndigheters och allmänhetens ögon anses ha begått en viss handling trots att saken inte har prövats med de rättssäkerhetsgarantier som följer av en domstolsprocess. Regeringen instämmer inte i *Sveriges advokatsamfunds* uppfattning att en polisutredning kan uppnå samma syfte som en bevistalan eftersom en sådan utredning inte resulterar i ett svar på frågan om barnet skulle ha dömts för brottet, om han eller hon hade varit straffmyndig. Som *Åklagarmyndigheten* poängterar gäller oskuldspresumtionen även för barn under 15 år. Det innebär att den som är misstänkt för ett brott ska betraktas som oskyldig till dess att motsatsen har bevisats.

Som *Brottsoffermyndigheten* framhåller kan en bevistalan också tillgodose berättigade målsägandebidrag. Att skuldfrågan klargörs kan ha betydelse för frågan om brottsskadeersättning och bidra till att målsäganden, som inte sällan själv är en ung person, kan få upprättelse och bättre möjlighet att bearbeta det inträffade.

Civil Rights Defenders och *Barnombudsmannen* anför att det inte står i samklang med barnkonventionen att skuldfrågan prövas i domstol i fler fall än i dag. Enligt barnkonventionen ska konventionsstaterna vidta åtgärder för att ärenden som rör barn under straffbarhetsåldern som misstänks för att ha begått brott behandlas utanför domstol när det är lämpligt och önskvärt (art. 40.3[b]). Av konventionen framgår inte hur sådana ärenden ska behandlas, utan endast att det ska vara möjligt att vidta andra åtgärder än ett domstolsförfarande om det är lämpligt och önskvärt. Respektive konventionsstat har således fått ett stort utrymme att själv avgöra hur regleringen ska utformas (Barnkonventionen och svensk rätt, SOU 2020:63 Volym 3 s. 1565). I likhet med vad utredningen anför bör de flesta brott som barn under 15 år misstänks för inte heller fortsättningsvis komma under prövning av domstol. En bevistalan bör även framöver vara förbehållen misstankar om mycket allvarlig brottslighet, eftersom det är i de situationerna som de intressen som en bevistalan ska tillgodose är som starkast. En sådan ordning bedöms vara i linje med barnkonventionen.

Även om bevistaleprocessen liknar ett straffrättsligt förfarande, som *Civil Rights Defenders* framhåller, innebär förslaget inte att straffmyndighetsåldern sänks. Den föreslagna ordningen ska inte heller fungera som ett sätt att göra viss repression möjlig mot barn under 15 år, vilket *Sveriges advokatsamfund* och *Barnombudsmannen* uttrycker en farhåga för.

Sammantaget anser regeringen, till skillnad från *Barnombudsmannen*, *Civil Rights Defenders* och *Sveriges advokatsamfund*, att övervägande skäl talar för att misstankar om mycket allvarlig brottslighet i större utsträckning än i dag bör kunna prövas i domstol.

5.2 Ändrade förutsättningar för bevistalan

Regeringens förslag: Om någon kan misstänkas för att före 15 års ålder ha begått ett brott, för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år, ska åklagaren begära att en domstol prövar om den unge har begått brottet. Samma sak ska gälla för ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett

sådant brott. Om det finns synnerliga skäl ska bevistalan få väckas även i fråga om ett annat brott.

Innan en bevistalan väcks ska en utredning om brottet ha slutförts och bevisläget ska motsvara tillräckliga skäl för åtal.

Bevistalan ska inte få väckas om det finns särskilda omständigheter som talar mot det.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår inte att kravet på att bevisläget ska motsvara tillräckliga skäl för åtal ska framgå av lagtexten. Vidare föreslår utredningen en annan lagteknisk utformning.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller har inte några invändningar mot förslaget om när en bevistalan ska få väckas, däribland *Rädda Barnen* och *Åklagarmyndigheten*. *Stockholms universitet* är positivt till att förslaget är utformat utifrån de straff som föreskrivs för brottsligheten men anser att det finns en risk att åklagaren och domstolen gör olika bedömningar av brottslighetens allvar. *Göteborgs tingsrätt* anser att förslaget är för långtgående eftersom det kan innebära att mål prövas i domstol utan att det finns något klart intresse av en prövning. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* ställer sig tveksam till om utgångspunkten bör vara att bevistalan även ska väckas för försök, förberedelse och stämpling till vissa brott. *Civil Rights Defenders* anser att det bör införas en lägsta åldersgräns för bevistalan.

Åklagarmyndigheten och *Staffanstorps kommun* tillstyrker förslaget om att bevistalan ska få väckas i fråga om andra brott om det finns synnerliga skäl. *Staffanstorps kommun* anser dock att det bör vara en skyldighet för åklagaren att väcka bevistalan i dessa fall.

Barnombudsmannen, *Civil Rights Defenders*, *Rädda Barnen* och *Åklagarmyndigheten* är positiva till utredningens förslag om att en bevistalan inte ska väckas om det finns särskilda skäl mot det. *Rädda Barnen* framhåller att det vid den bedömningen bör göras en prövning av barnets bästa och att detta bör vägas mot andra intressen samt dokumenteras.

Skälen för regeringens förslag

En presumtionsregel för de allvarligaste brotten

Utredningen föreslår att det ska införas en presumtion för när bevistalan ska väckas. På så sätt blir det tydligt när en bevistalan ska väckas och möjligheterna för en enhetlig rättstillämpning ökar. Enligt utredningen bör presumtionen omfatta brott för vilka det inte är föreskrivet lägre fängelsestraff än fem år. I likhet med bland andra *Åklagarmyndigheten* och *Rädda Barnen* anser regeringen att den gränsen är väl avvägd. Därigenom omfattas de allvarligaste brotten, som t.ex. mord, synnerligen grov misshandel, grov våldtäkt, grovt rån och grov mordbrand. Regeringen håller således inte med *Göteborgs tingsrätt* om att förslaget är för långtgående och att det i större utsträckning bör överlämnas till åklagaren att avgöra när en bevistalan är påkallad eller inte.

Som *Stockholms universitet* anför kan det hända att domstolen inte bedömer brottet som lika allvarligt som åklagaren. Eftersom presumtionsregeln gäller förutsättningarna för att en bevistalan ska väckas

och inte förutsättningarna för domstolens avgörande är det åklagarens bedömning som styr i vilka fall talan ska väckas.

För att en bevistalan inte ska kunna aktualiseras innan brottsmisstanken är tillfredsställande utredd bör en första förutsättning för att väcka en bevistalan vara att en § 31-utredning har genomförts. En annan förutsättning bör, som utredningen och *Åklagarmyndigheten* anför, vara att det finns bevisning av viss styrka för brottsmisstanken. För åtal krävs att åklagaren bedömer att bevisningen är tillräckligt stark för att åklagaren på objektiva grunder ska kunna förvänta sig en fällande dom. Samma sak bör gälla för att åklagaren ska väcka en bevistalan. Om det skulle ställas lägre krav för att väcka en bevistalan skulle det kunna leda till att viss bevisning anses tillräcklig för att väcka bevistalan men inte för att väcka åtal mot någon som är äldre och misstänks för delaktighet i samma brott. Utredningen föreslår dock inte att kravet på tillräckliga skäl ska framgå direkt av lagtexten. När det gäller åtal framgår inte kravet på bevisningens styrka av lagtexten. För brottsmisstankar som kan leda till åtal framgår det dock att det ska utredas om det finns tillräckliga skäl för åtal under förundersökningen (23 kap. 2 § rättegångsbalken). Någon motsvarande bestämmelse finns inte i regleringen av § 31-utredningar. Enligt regeringens mening bör det därför tydliggöras i lagtexten vad som krävs i fråga om bevisningens styrka för att väcka bevistalan.

Utredningen föreslår att även försök, förberedelse och stämpling till brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år ska ingå i presumtionen. Intresset av att skuldfrågan klarläggs kan vara minst lika stort för en osjälvständig form av ett allvarligt brott som då det är fråga om ett fullbordat brott. Det gäller särskilt om det bara är tillfälligheter som har avgjort om brottet har fullbordats eller inte. Regeringen delar därför inte *Hovrätten över Skåne och Blekinges* uppfattning att presumtionsregeln föreslås få ett förbrett tillämpningsområde, utan anser att utredningens förslag bör genomföras.

En möjlighet att väcka bevistalan för andra allvarliga brott

Utredningen föreslår att det också ska vara möjligt att väcka en bevistalan för andra brott än de som omfattas av presumtionsregeln om det finns synnerliga skäl. Synnerliga skäl kan enligt utredningen finnas vid misstanke om viss upprepad brottslighet om det är fråga om mycket allvarliga brott som sammantaget har ett påtagligt högt straffvärde. Så kan till exempel vara fallet vid upprepade våldtäktsbrott som inte bedöms vara grova brott och därmed inte faller under presumtionsregelns tillämpningsområde. Enligt utredningen bör det också kunna komma i fråga att väcka bevistalan beträffande ett brott med påtagligt högt straffvärde även om det endast är fråga om en enskild gärning. Andra faktorer att beakta vid bedömningen av om det finns synnerliga skäl kan vara förekomsten av särskilt försvårande omständigheter, som exempelvis svåra kränkningar av målsägandens integritet – till exempel vid s.k. ungdomsrån – eller att brottet har utgjort ett led i brottslighet som utövats i organiserad form. En bevistalan om ett sådant brott bör enligt utredningen kunna väckas i kombination med en bevistalan enligt presumtionsregeln men även självständigt. En fördel med en möjlighet att väcka bevistalan även för brott som inte omfattas av presumtionsregeln är att även andra

allvarliga brott kan prövas i domstol, vilket i sin tur kan bidra till att ge en samlad bild av vilken kriminalitet som den unge har gjort sig skyldig till. Regeringen delar utredningens bedömning att det bör finnas en möjlighet att väcka beivstalan även för andra allvarliga brott. Möjligheten att väcka beivstalan för brott som inte träffas av presumptionsregeln bör dock tillämpas restriktivt med hänsyn till den påfrestning som processen kan innebära för barnet. Regeringen instämmer därför i att det bör krävas att det finns synnerliga skäl. Eftersom det alltid förutsätts en bedömning i det enskilda fallet av om en beivstalan ska väckas med hänsyn till synnerliga skäl, delar regeringen inte *Staffanstorps kommuns* uppfattning att regleringen borde vara tvingande i stället för fakultativ.

Beivstalan bör inte få väckas om det finns särskilda omständigheter som talar mot det

Utredningen föreslår att en beivstalan inte ska väckas om särskilda skäl talar emot det. I likhet med *Barnombudsmannen*, *Civil Rights Defenders*, *Rädda Barnen* och *Åklagarmyndigheten* instämmer regeringen i utredningens bedömning att en beivstalan inte alltid ska få väckas även om förutsättningarna för det är uppfyllda. I vissa situationer skulle det, som *Rädda Barnen* framhåller, inte vara förenligt med barnets bästa att väcka en beivstalan. Som *Lagrådet* anför kan den lagtekniska konstruktionen med synnerliga skäl för en beivstalan i vissa fall enligt 38 § andra stycket LUL och sedan särskilda skäl mot en sådan talan som en generell inskränkning enligt tredje stycket samma paragraf inbjuda till svårigheter och leda till tillämpningsproblem. Bestämmelsen bör därför utformas i enlighet med Lagrådets förslag och ange att beivstalan inte får väckas om det finns särskilda omständigheter som talar mot det. En sammantagen bedömning bör göras i det enskilda fallet. Omständigheter att beakta vid en sådan bedömning kan exempelvis vara om barnet har vissa svårare intellektuella eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. En annan omständighet som kan ha betydelse för bedömningen är om barnet är mycket ungt. Det kan i dessa fall vara i det närmaste omöjligt att bedöma om barnet har gjort sig skyldigt till brott i en straffrättslig bemärkelse och en beivstalan skulle inte vara ändamålsenlig. Att det har förflutit en längre tid sedan brottet begicks kan också vara en särskild omständighet som talar mot att väcka beivstalan. Ett annat exempel på sådana särskilda omständigheter är att vissa brottsmisstankar gällande osjälvständiga brottsformer kan ha ett straffvärde som, trots att det är fråga om ett brott som omfattas av presumtionen, i det enskilda fallet med marginal understiger fem års fängelse. Utrymmet för att avstå från att väcka beivstalan vid förekomsten av särskilda omständigheter bör dock vara mindre ju allvarligare brottslighet det är frågan om.

Ingen uttrycklig åldersgräns bör införas

Utredningen bedömer att det inte bör införas någon uttrycklig åldersgräns för när en beivstalan ska väckas. Enligt utredningen riktas merparten av de misstankar om brott, som leder till en § 31-utredning, mot barn som närmar sig straffmyndighetsåldern – som är 15 år – och det är ovanligt att barn under tolv år misstänks för mycket allvarlig brottslighet. De fall av beivstalan som har avgjorts under den senaste tioårsperioden har gällt 13-

respektive 14-åringar. Bevistalan kan också antas få störst betydelse vid brottsmisstankar mot barn strax under 15 år. Om yngre barn misstänks för mycket allvarlig brottslighet kan det emellertid i vissa situationer vara önskvärt att det finns en möjlighet att väcka bevistalan. Regeringen instämmer därför, i likhet med *Rädda Barnen* men till skillnad från *Civil Rights Defenders*, i utredningens bedömning att det inte bör införas någon lägsta åldersgräns för när en bevistalan kan väckas.

Domstolsprocessen

Som flera remissinstanser framhåller, bland annat *Rädda Barnen*, *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)*, *Socialstyrelsen* och *Unicef Sverige*, bör det vid handläggningen av mål om bevistalan särskilt beaktas att den misstänkta gärningspersonen är ett barn. Bestämmelserna i rättegångsbalken är i huvudsak anpassade utifrån att yngre barn inte är närvarande vid huvudförhandlingen. Utredningen bedömer dock att åtgärder för att anpassa domstolsprocessen för barn vid en bevistalan är möjliga med det regelverk som finns i dag. Handläggningen av mål som involverar barn ställer höga krav på alla involverade aktörer. Anpassningar när barn närvarar kan bland annat vara tätare pauser och kortare förhandlingsdagar. Huvudförhandlingen kan även i övrigt anpassas till barnet, exempelvis genom att ordföranden utifrån barnets ålder och mognad förklarar processen. Det kan också, som *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* anför, handla om att utifrån barnet anpassa miljön, procedurer, den språkliga nivån och bemötandet i domstolen. Regeringen instämmer i utredningens bedömning att det är möjligt att vidta åtgärder som underlättar för de barn som berörs av en bevistalan med den nuvarande lagstiftningen.

När det gäller möjligheten att överklaga en dom om bevistalan efterfrågar *Stockholms universitet* ett klagande. Vid införandet av institutet bevistalan uttalades att en dom om bevistalan inte skulle kunna överklagas längre än till hovrätt eftersom det är fråga om bevisvärdering (prop. 1964:10 s. 167). Det finns dock inte någon formell begränsning i möjligheten att överklaga en dom avseende bevistalan till högsta instans och det föreslås inte någon ändring i denna del.

Enligt *Lagrådet* kan det övervägas om det behövs en särskild reglering av vad som gäller när en väckt bevistalan före dom återtas på grund av att bevisningen inte visar sig vara tillräcklig för en fällande dom. Om åtal är väckt gäller i den situationen en rätt till frikännande dom, om inte målsäganden övertar åtalet (20 kap. 9 § andra stycket rättegångsbalken). Av nuvarande reglering framgår att bestämmelserna om allmänt åtal för brott, för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än ett år, ska tillämpas vid bevistalan (38 § andra stycket LUL). Av det följer att bestämmelserna i 20 kap. 9 § andra stycket är tillämpliga om en bevistalan återtas. Regeringen anser därför inte att det behövs någon särskild reglering av denna fråga.

Regeringens bedömning: Socialnämnden bör även fortsättningsvis ha möjlighet att göra en framställning hos åklagare om att en bevistalan ska väckas.

Regeringens förslag: Åklagaren ska ha en självständig initiativrätt till att väcka bevistalan. Lagregleringen av en vårdnadshavares möjlighet att göra en framställning om bevistalan ska tas bort. I stället för Socialstyrelsens ska Inspektionen för vård och omsorg ha rätt att göra framställning om bevistalan.

Om det inte möter något hinder ska åklagarens uppgifter i fråga om bevistalan utföras av en åklagare som genom intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpad för uppgiften.

Utredningens bedömning och förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker eller har inte några invändningar mot förslaget att åklagaren på eget initiativ ska ha rätt att väcka en bevistalan, däribland *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum) Malmö kommun, Örebro kommun, Åklagarmyndigheten, Unicef Sverige, Socialstyrelsen, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Rädda Barnen*. Rädda Barnen framhåller att åklagarens rätt att ta initiativ till en bevistalan innebär att det blir möjligt för det misstänkta barnet, eller någon annan, att vända sig direkt till åklagaren med en önskan om att en bevistalan ska väckas. *Civil Rights Defenders* avstyrker förslaget eftersom det riskerar att leda till att fler barn hamnar i domstol. Även *Sveriges Domareförbund* avstyrker förslaget och anser att initiativrätten bör ligga kvar hos socialnämnden och Inspektionen för vård och omsorg (IVO) eftersom de har den unges vårdbehov som utgångspunkt. *Stockholms universitet* anför att den självständiga rätten för åklagaren att väcka bevistalan innebär en viss förskjutning, från det tidigare primära intresset av barns behov av sociala insatser och rätt till domstolsprövning, till en större tonvikt på det allmänna intresset att klarlägga och utreda brott.

Rädda Barnen anser att det bör införas en bestämmelse i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare om barnets rätt att komma till tals vid alla åtgärder som vidtas enligt lagen.

De flesta remissinstanser tillstyrker eller har inte några invändningar mot förslagen om vilka aktörer som ska ha framställningsrätt, däribland *Örebro kommun, Stockholms kommun, Socialstyrelsen* samt *IVO*. *Åklagarmyndigheten* kan dock inte se värdet av att socialnämnden och IVO ska kunna göra en framställning om att en bevistalan ska väckas. *IVO* efterfrågar ett förtydligande av när en framställning bör göras. *Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Civil Rights Defenders* och *Stockholms universitet* avstyrker förslaget om att barnets vårdnadshavare inte längre ska ha en uttrycklig möjlighet att göra en framställning om att en bevistalan ska väckas. Även *Rädda Barnen* är tveksam till det förslaget och anser att det bör finnas någon form av möjlighet för barnet att få polisutredningens slutsats ändrad.

Samtliga remissinstanser tillstyrker eller har inte några invändningar mot förslaget om att det ska införas ett särskilt lämplighetskrav för

Skälen för regeringens bedömning och förslag

Åklagare bör ges självständig initiativrätt till bevistalan

Med nuvarande reglering kan en bevistalan initieras efter att socialnämnden, Socialstyrelsen eller barnets vårdnadshavare har gjort en framställning hos åklagaren. Frågan om en bevistalan ska väckas eller inte kommer således på åklagarens bord först efter att någon annan aktör har aktualiserat frågan. Utredningen föreslår att åklagaren självständigt ska kunna ta initiativ till en bevistalan.

Som *Civil Rights Defenders* anför kan förslaget leda till att fler barn ställs inför rätta i domstol. Med hänsyn till att bevistalan endast ska väckas vid de allvarligaste brotten gör regeringen dock bedömningen att det inte är en nackdel om skuldfrågan prövas i fler fall. Till skillnad från *Sveriges Domareförbund* bedöms det inte heller vara en nackdel att initiativrätten tillkommer en aktör som inte enbart har den unges vårdbehov som utgångspunkt. Det gäller även om det, i linje med vad *Stockholms universitet* erinrar om, innebär en viss förskjutning från intresset av barns behov av sociala insatser till en större tonvikt på det allmänna intresset att klarlägga skuldfrågan vid vissa brott. Det är viktigt att understryka att det faktum att åklagaren föreslås få en självständig rätt att ta initiativ till en bevistalan inte innebär att omsorgen om barnet inte kommer att beaktas även framöver. Den beaktas bland annat vid bedömningen av om det finns särskilda omständigheter som talar mot att väcka bevistalan. Åklagaren kan dock även väga in andra perspektiv än enbart det misstänkta barnets, till exempel ta hänsyn till målsägandeintressen, i bedömningen av om bevistalan ska väckas eller inte.

Som utredningen konstaterar kan, redan utifrån det regelverk som gäller i dag, bedömningen av om en bevistalan bör väckas innefatta svåra överväganden, särskilt i fråga om bevisningens styrka. Regeringen delar utredningens uppfattning att åklagaren, som regelmässigt gör liknande bedömningar när det gäller straffmyndiga personer, är bäst lämpad att göra sådana överväganden. Som *Rädda Barnen* framhåller innebär åklagarens initiativrätt också att det blir möjligt för det misstänkta barnet, eller någon annan, att vända sig direkt till åklagaren med en önskan om att en bevistalan ska väckas. Att åklagaren ges en egen initiativrätt och därmed inte är beroende av en framställning från någon annan aktör är dessutom en förutsättning för att presumptionsregeln ska kunna tillämpas på avsett sätt. I likhet med flera remissinstanser instämmer regeringen därför i utredningens förslag att åklagaren på eget initiativ bör kunna väcka en bevistalan.

Det är dock inte möjligt att, som *Rädda Barnen* föreslår, inom ramen för detta lagstiftningsärende överväga ändringar som innebär att barnet ges rätt att komma till tals inför alla åtgärder som vidtas enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Utredningen bedömer att socialnämnden även fortsättningsvis bör ha en lagstadgad rätt att göra en framställning om att en bevistalan ska väckas och föreslår att IVO, i stället för Socialstyrelsen, också ska ha en sådan rätt. Utredningen framhåller värdet av att socialtjänsten får ett relevant underlag för att bedöma de insatser som kan behövas för ett barn som misstänks för brott. Enligt utredningen får den lagstadgade rätten att göra en framställning till åklagare om att väcka bevistalan också anses skilja sig från den möjlighet som var och en har att vända sig till åklagare. Det bör enligt utredningen till exempel ankomma på åklagare att, efter en framställning från behöriga aktörer, särskilt bemöta en begäran om bevistalan och i samband med det överväga om en talan bör väckas. Samtidigt kan det enligt utredningen, vilket *Sundsvalls kommun* instämmer i, för socialnämndens del finnas en tveksamhet till att använda sig av framställningsrätten. Det beror framför allt på att de som är verksamma inom socialtjänsten kan dra sig för att medverka till att en domstolsprocess inleds mot ett barn och att ett initiativ till en bevistalan från socialnämndens sida skulle kunna försvåra det fortsatta samarbetet med barnet och barnets familj.

Åklagarmyndigheten ifrågasätter behovet av att socialnämnden och IVO ska ha en lagstadgad framställningsrätt. Som myndigheten framhåller får åklagaren med initiativrätten en skyldighet att ta ställning till om en bevistalan ska väckas när en § 31-utredning avslutas. Åklagarens självständiga initiativrätt innebär således att betydelsen av övriga aktörers möjlighet att vända sig till åklagare för att få till stånd en bevistalan minskar. Regeringen anser att det fortfarande kan finnas ett värde i en reglering som stadgar att vissa aktörer har rätt att lämna en formell framställning till åklagare. Möjligheten att göra en framställning om bevistalan kan fortfarande vara ett medel för socialtjänsten att få relevant underlag för sin bedömning av barnets behov av insatser. Om framställningsrätten skulle utmönstras finns också en risk att möjligheten att vända sig till åklagare i syfte att få till stånd en bevistalan inte skulle utnyttjas av dessa aktörer. Regeringen instämmer därför, till skillnad från *Åklagarmyndigheten* men i likhet med *Örebro kommun*, *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, *Stockholms kommun* och *Rädda Barnen*, i utredningens bedömning att socialnämnden, som en opartisk och professionell aktör med barnets bästa i fokus, även fortsättningsvis bör ha rätt att göra framställning om bevistalan.

Sedan 2013 har IVO tagit över ansvaret som tillsynsmyndighet för hälso- och sjukvård och för socialtjänstens verksamhet från Socialstyrelsen (13 kap. 1 § socialtjänstlagen). Möjligheten att göra framställning om bevistalan bör därför, som utredningen föreslår, tillkomma IVO i egenskap av myndighet som har tillsynsansvar över socialtjänsten. En framställning bör göras när socialnämnden eller IVO utifrån omständigheterna i det enskilda fallet bedömer att det är lämpligt, ett förtydligande som *IVO* efterfrågar.

När det gäller vårdnadshavares framställningsrätt föreslår utredningen att den ska tas bort. Med hänsyn till att det även fortsättningsvis kommer att vara möjligt för såväl barnet som dess vårdnadshavare att vända sig till åklagare med en begäran om att en bevistalan ska väckas anser regeringen,

till skillnad från *Stockholms universitet* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, att förslaget inte riskerar att försämlra det enskilda barnets rättssäkerhet. Dessutom kan syftet med en fortsatt framställningsrätt för vårdnadshavarna ifrågasättas. Framställningsrätten har motiverats med att det kan finnas ett befogat intresse för vårdnadshavarna att rentvå barnet från misstankar genom en prövning i domstol (prop. 1983/84:187 s. 38). Som utredningen framhåller innebär kravet på att bevisläget ska motsvara tillräckliga skäl för åtal, att det enligt åklagarens bedömning finns tillräcklig bevisning för barnets skuld. Åklagaren kommer alltså inte att föra en bevistalan med avsikt att rentvå barnet från misstankar. Mot den bakgrunden anser regeringen, i likhet med utredningen, att barnets vårdnadshavare inte längre bör ha en lagstadgad rätt att göra en framställning till åklagare om att en bevistalan ska väckas.

Som framgår ovan resulterar inte en § 31-utredning i ett svar på frågan om barnet skulle ha dömts för brottet. Det är därför inte möjligt att, som *Rädda Barnen* önskar, införa en möjlighet för barnet och dess vårdnadshavare att påverka någon slutsats i § 31-utredningen. I sammanhanget kan dock framhållas att oskuldspresumtionen gäller även i dessa fall.

Lämplighetskrav för åklagare

Utredningen föreslår att det ska införas ett krav på att den åklagare som för en bevistalan ska vara särskilt lämpad för uppgiften genom sitt intresse och sin fallenhet för arbete med unga lagöverträdare. Eftersom det kan förväntas bli vanligare med bevistalan kan det finnas skäl att införa ett särskilt lämplighetskrav för åklagare som arbetar med bevistalan. Motsvarande krav gäller för den som leder en förundersökning mot någon under 18 år eller en § 31-utredning mot någon under 15 år (2 § första stycket och 32 § tredje stycket LUL). Med det föreslagna lämplighetskravet, och de krav som gäller för åklagare i allmänhet, kan det enligt regeringens mening förutsättas att de som för en bevistalan har den kompetens som *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* efterfrågar. Liksom är fallet när det gäller undersökningsledare vid § 31-utredningar, bör det emellertid finnas utrymme för undantag från det särskilda lämplighetskravet om det skulle möta hinder. Detta bör dock inte komma i fråga annat än i undantagsfall.

5.4 Förnyad prövning av en dom om bevistalan som fått laga kraft

5.4.1 Resning

Regeringens förslag: Resning ska kunna beviljas av en dom om bevistalan som har fått laga kraft under samma förutsättningar som för brottmålsdomar i övrigt. Bestämmelserna om resning i rättegångsbalken ska i tillämpliga delar gälla för ett sådant förfarande. Den unge ska dock inte vara skyldig att ersätta staten för kostnaderna i resningsärendet.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen har föreslagit en delvis annan lagteknisk utformning.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller invänder inte mot förslaget, däribland *Civil Rights Defenders* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*.

Skälen för regeringens förslag

Nuvarande regler om omprövning av brottmålsdomar

När en dom har fått laga kraft är utgångspunkten att den inte kan tas upp på nytt. Denna orubblighetsprincip är av grundläggande betydelse för rättsordningens stabilitet men också för enskildas rättstrygghet. Undantagsvis har det dock ansetts att det kan finnas skäl att ta upp ett mål på nytt, om det finns förutsättningar för det. Detta kan bidra till att skydda förtroendet för rättsväsendet i de fall en dom är uppenbart felaktig. Ett sätt att angripa en dom som har fått laga kraft är genom resning. Resning förutsätter att det är fråga om en materiell felaktighet i domen och kan beviljas till den tilltalades nackdel eller fördel. Ett beslut om resning innebär som regel att den avgjorda saken tas upp på nytt vid den domstol som sist dömt i målet (58 kap. 7 § rättegångsbalken). Beslutet om resning undanröjer inte i sig det meddelade avgörandet, även om avgörandet i undantagsfall kan ändras redan i samband med beslutet.

Det finns även vissa möjligheter att ompröva påföljden efter att en brottmålsdom har fått laga kraft (30 kap. 9 § andra stycket rättegångsbalken). Ett exempel är när rätten vid straffmätningen eller vid valet av påföljd särskilt beaktat att den tilltalade till följd av brottet skulle kunna bli avskedad eller uppsagd från sin anställning och det senare visar sig vara felaktigt (38 kap. 2 a § brottsbalken).

Utredningen har dragit slutsatsen att det efter att en dom om bevistalan har fått laga kraft inte är möjligt att föra en ny bevistalan mot samma person eller åtala personen för samma gärning. Utredningen har gjort bedömningen att resning med stöd av befintliga bestämmelser inte kan beviljas till nackdel för den som varit föremål för en bevistalan.

Resning av domar om bevistalan bör vara möjligt

Utredningen föreslår att det vid materiellt felaktiga domar om bevistalan ska vara möjligt att bevilja resning av en dom om bevistalan som har fått laga kraft. Med den föreslagna utvidgningen av möjligheterna att föra bevistalan kommer antalet bevistalemål sannolikt att öka. Med förekomsten av fler mål ökar också risken för att det i efterhand kan visa sig att ett avgörande är materiellt felaktigt. Även om en bevistalan inte utmynnar i att barnet döms till någon påföljd kan utgången i ett bevistalemål ha stor betydelse. För den unges del kan bedömningen att han eller hon har gjort sig skyldig till ett brott påverka vilka insatser inom socialtjänsten som aktualiseras. Det kan också ha stor betydelse för den unges fortsatta utveckling. Även för målsägandens del kan utgången i målet vara viktig, dels för möjligheten att få ersättning för skador, dels för upplevelsen av upprättelse och möjligheten till bearbetning av det inträffade. Vid så allvarlig brottslighet som det är fråga om när det gäller bevistalan finns det också ett allmänintresse av att ett domstolsavgörande

är materiellt riktigt och att det är möjligt att pröva saken på nytt i vissa fall. Mot denna bakgrund instämmer regeringen, i likhet med bland andra *Civil Rights Defenders* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, i utredningens bedömning att det bör vara möjligt att under vissa förutsättningar bevilja resning av en dom om bevistalan.

De närmare förutsättningarna för resning

Utredningen föreslår att resning ska vara möjligt både till fördel och till nackdel för den unge under samma förutsättningar som gäller för brottnålsdomar i övrigt. Det är dock inte självklart att bevistalan ska kunna resas till nackdel för den unge eftersom det är fråga om barn som inte är straffmyndiga och därför inte omfattas av sedvanliga bestämmelser om lagföring och straff. Som utredningen framhåller handlar det om en avvägning mellan orubblighetsprincipen och den s.k. sanningsprincipen, det vill säga principen att domar och beslut i så stor utsträckning som möjligt ska vara materiellt riktiga.

Orubblighetsprincipen bör tillmätas särskild betydelse när det gäller resning till nackdel för en gärningsperson. Det beror på att det är väsentligt för den enskilde att det går att lita på att ett avgörande som huvudregel står fast. För att omprövning till gärningspersonens nackdel ska vara aktuell bör det därför, i likhet med vad som har uttalats om resning till nackdel för den tilltalade i brottmål, krävas att det finns starka skäl för en sådan ordning (NJA II 1940 s. 159). Endast i fall där resultatet framstår som stötande bör en dom kunna omprövas på det sättet.

Från rättssäkerhetssynpunkt och för allmänhetens förtroende för rättsväsendet är det dock viktigt att brottnålsavgöranden i så stor utsträckning som möjligt är materiellt riktiga. Det gäller särskilt vid så allvarlig brottslighet som kan vara föremål för bevistalan. Det talar för att resning även bör kunna beviljas till nackdel för barnet. En sådan möjlighet kan också vara betydelsefull för målsäganden, som inte sällan också är en ung person när den person som varit föremål för bevistalan är ett barn under 15 år. Ytterligare ett skäl för att resning bör vara möjligt till nackdel för barnet är intresset av att lika fall behandlas lika. Om brottet involverat någon straffmyndig medmisstänkt skulle, enligt nuvarande regler, resning till nackdel vara möjligt för den som har fyllt 15 år, men inte för den som ännu inte har fyllt 15 år. Sammantaget bedöms skälen för att kunna bevilja resning till nackdel för barnet väga över och i likhet med utredningen anser regeringen att en sådan möjlighet bör införas och kunna ske under samma förutsättningar som för brottnålsdomar i övrigt.

Regeringen delar också utredningens bedömning att det av systematiska skäl är lämpligt att bestämmelserna om resning i brottmål görs tillämpliga även för resning av en dom om bevistalan. Eftersom det inte är ovanligt att en dom om bevistalan också omfattar ett åtal riktat mot en straffmyndig medmisstänkt är det även av det skälet lämpligt att samma bestämmelser gäller för såväl domen om bevistalan som brottnålsdomen.

Det innebär att resning kan beviljas till nackdel för den unge bland annat om det har kommit fram någon ny omständighet eller något nytt bevis som sannolikt skulle ha lett till att den unge skulle bedömts ha begått brottet eller till att en väsentligt strängare straffbestämmelse skulle ha tillämpats (58 kap. 3 § första stycket 2 rättegångsbalken), även om det inte är aktuellt

att döma till påföljd vid bevisstalan. Det innebär också att en resning bland annat förutsätter att sökanden gör sannolikt att han eller hon inte vid den rätt som har meddelat domen, eller genom att överklaga domen, hade kunnat åberopa omständigheten eller beviset eller att sökanden annars har haft en giltig ursäkt för att inte göra det (58 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken).

För frågan om resning till fördel för den unge innebär detta att resning bland annat får beviljas om den nya omständigheten eller det nya beviset sannolikt skulle ha lett till att den unge hade frikänts eller till att brottet hänförts under en mildare straffbestämmelse (58 kap. 2 § 4 rättegångsbalken).

Att bestämmelserna om resning i brottmål görs tillämpliga innebär även att vad som gäller för resning i brottmål i fråga om bland annat forum, vad en ansökan om resning ska innehålla, återupptagande av brottsutredningen och återförvisning av målet till den domstol som senast dömt i målet också bör gälla vid resning av en dom om bevisstalan. Som utredningen anger bör det dock göras ett undantag i fråga om skyldigheten att ersätta kostnader i resningsärendet. Ett barn som inte är straffmyndigt bör inte kunna åläggas någon betalningsskyldighet. Däremot anser regeringen, till skillnad från utredningen, att den unge rimligen bör ha en uttrycklig rätt till ersättning för sina kostnader i ett resningsärende under samma förutsättningar som vid resning av en brottmålsdom (jfr 58 kap. 8 § rättegångsbalken).

5.4.2 Undanröjande av dom om bevisstalan

Regeringens förslag: En dom om bevisstalan som har fått laga kraft ska få undanröjas, efter ansökan av åklagaren, om det genom utredning som inte har lagts fram tidigare framgår att den vars skuld prövats hade fyllt 15 år vid gärningen. Domen ska få undanröjas endast om åklagaren gör sannolikt att han eller hon inte har kunnat åberopa utredningen vid den rätt som har meddelat domen eller genom att överklaga domen, eller om han eller hon annars har haft giltig ursäkt att inte göra det.

Ansökan om undanröjande ska prövas av hovrätten om en tingsrätt har meddelat domen som ska undanröjas och annars av Högsta domstolen. En ansökan ska ges in inom ett år från det att åklagaren fick kännedom om utredningen. För ansökan ska motsvarande krav som för ansökan om resning gälla. Vid förfarandet ska i tillämpliga delar bestämmelserna om allmänt åtal för brott gälla.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att målet ska återförvisas till första instans för att där kunna avvisas och att det ska införas en möjlighet att förordna om målsägandens eventuella återbetalningsskyldighet av ett enskilt anspråk. Utredningens förslag innebär även en delvis annan lagteknisk lösning.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller har inte några invändningar mot förslagen, bland annat *Civil Rights Defenders*, *Åklagarmyndigheten* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*. *Civil Rights Defenders* anför att förslaget om att en dom beträffande bevisstalan ska kunna undanröjas i vissa fall inte strider mot Sveriges internationella åtaganden. Även *Staffanstorps kommun* tillstyrker förslagen men anser att

en ansökan ska kunna ges in inom två år, i stället för ett år, från det att åklagaren fick kännedom om den nya omständigheten eller det nya beviset. *JO* har synpunkter av lagteknisk karaktär. *Stockholms universitet* avstyrker förslaget och anför att det inte finns tillräckliga skäl att göra avsteg från orubblighetsprincipen.

Skälen för regeringens förslag

En dom om bevistalan som har fått laga kraft bör kunna omprövas vid nya uppgifter om ålder

Om det kommer fram att gärningspersonen hade fyllt 15 år när brottet begicks efter att en dom om bevistalan har fått laga kraft finns det inte något sätt att angripa domen trots att det, om åldern hade varit känd, skulle ha inneburit att åtal skulle ha väckts. Däremot är det sedan augusti 2022 möjligt att bevilja resning av en brottmålsdom om det kommer fram nya uppgifter som sannolikt skulle ha lett till att den tilltalade bedömts vara äldre än rätten utgått ifrån och detta i sin tur sannolikt skulle ha lett till att han eller hon till exempel skulle ha dömts till en väsentligt svårare påföljd (58 kap. 3 § första stycket 3 rättegångsbalken). Frågan är om det bör införas en möjlighet att angripa en dom om bevistalan i en liknande situation.

Som framgår ovan måste en avvägning göras mellan orubblighetsprincipen och sanningsprincipen när möjligheten att ompröva ett mål till nackdel för någon övervägs. *Stockholm universitet* anför att det inte är önskvärt med en ordning där ett barn, genom en lagakraftvunnen dom om bevistalan, blir föremål för ingripande insatser och åtgärder, för att sedan, med grund i samma brottsmisstankar som redan har prövats i domstol, bli föremål för åtal och sedermera en straffrättslig påföljd. Ett tungt vägande skäl till att ändå kunna ompröva en dom om bevistalan vid nya uppgifter om gärningspersonen ålder är enligt regeringens mening, precis som vid resning, intresset av att lika fall behandlas lika. För rättssystemets legitimitet är det angeläget att likabehandlingsprincipen upprätthålls. En ordning som innebär att den som är straffmyndig i vissa fall felaktigt behandlas som att han eller hon inte vore det kan uppfattas som orättvis och leda till att förtroendet för rättsväsendet minskar. Vid den allvarliga brottslighet som kan bli föremål för bevistalan skulle det dessutom kunna vara stötande för den allmänna rättskänslan om det inte vore möjligt att i efterhand angripa domen, om det visar sig att den misstänkte i själva verket var straffmyndig. I likhet med utredningen och en majoritet av remissinstanserna anser regeringen att intresset av materiellt riktiga domar i en sådan situationen väger tyngre än intresset av att slutligt avgjorda mål inte ska kunna prövas igen. Till skillnad från *Stockholms universitet* anser regeringen att insatser som barnet och dess vårdnadshavare har tagit emot inte är något hinder mot ett efterföljande åtal. Även om domen om bevistalan är en del av socialtjänstens underlag vid bedömningen av insatser är insatserna i sig inte någon straffrättslig påföljd för den begångna gärningen, utan vård som bland annat har i syfte att förhindra fortsatt kriminalitet. Vidare hamnar den unge inte i ett sämre läge än vad som hade varit fallet om den riktiga åldern varit känd från början. I likhet med *Civil Rights Defenders* bedömer regeringen därför att förslaget är förenligt med

Sveriges internationella åtaganden. Mot denna bakgrund anser regeringen att en dom om bevistalan bör kunna omprövas i vissa fall.

En dom om bevistalan som har fått laga kraft bör kunna undanröjas

Det finns olika tänkbara sätt att angripa en lagakraftvunnen dom om bevistalan vid nya uppgifter om gärningspersonens ålder. Ett sätt skulle kunna vara genom att göra reglerna om resning tillämpliga även i den situationen. Som framgår ovan utgör resning en möjlighet till rättelse av materiellt felaktiga avgöranden. Gärningspersonens ålder är däremot en formell förutsättning för en bevistalan. En resning av en dom om bevistalan skulle dessutom endast leda till att det blir möjligt att pröva samma sak, det vill säga bevistalan, på nytt. Resningen innebär inte att det resta avgörandet undanröjs, vilket är det rättsläge som är önskvärt om det visar sig att gärningspersonen hade fyllt 15 år vid brottet och åtal hade varit aktuellt i stället för bevistalan. Regeringen instämmer därför i utredningens bedömning att resningsförfarandet inte är en lämplig väg för att åstadkomma en förnyad prövning av en dom om bevistalan.

Ett annat sätt att ompröva en dom om bevistalan skulle kunna vara att omvandla domen och döma gärningspersonen till en påföljd. Den misstänktes ålder påverkar emellertid i varierande grad hela processen, från de inledande utredningsåtgärderna till ett lagakraftvunnet domstolsavgörande. För personer under 15 år som misstänks för brott genomförs en § 31-utredning om brottet i stället för en förundersökning. En sådan utrednings huvudsakliga syfte är att klarlägga behovet av sociala insatser för barnet (prop. 2009/10:105 s. 22). En förundersökning syftar å andra sidan till att utreda vem som kan misstänkas för brottet och om det finns tillräckliga skäl för åtal (23 kap. 2 § rättegångsbalken). Som utredningen framhåller kan den omständigheten att en person bedömts vara under 15 år också ha betydelse för hans eller hennes incitament att erkänna gärningen. När personer under 15 år begår brott sker det inte sällan tillsammans med straffmyndiga medgärningspersoner. I sådana situationer förekommer det att barn som inte är straffmyndiga helt eller delvis tar på sig skulden, trots att någon annan egentligen är ansvarig för gärningen. Barnets erkännande kan påverka bedömningen av skuldfrågan vid en bevistalan. Regeringen instämmer därför i utredningens bedömning att domen inte bör kunna omvandlas och gärningspersonen dömas till en påföljd.

Utredningen föreslår att en dom om bevistalan ska kunna angripas genom undanröjande. Genom att domen undanröjs är det möjligt att inleda en förundersökning, utreda om det finns tillräckliga skäl för åtal och i förekommande fall låta åtalet prövas av en domstol. På så sätt ges de bästa förutsättningarna för materiellt riktiga domar. Regeringen instämmer därför i utredningens bedömning att ett undanröjande är det lämpligaste sättet att angripa en dom om bevistalan. En möjlighet att undanröja en dom om bevistalan på grund av nya uppgifter om den unges ålder bör därför införas.

Utredningen föreslår att bestämmelsen om undanröjande ska utformas som en regel för när åklagaren får ansöka om undanröjande. Regeringen anser emellertid, i likhet med *JO*, att bestämmelsen i stället bör utformas

Förutsättningarna för ett undanröjande

Utredningen föreslår att det ska krävas en ny omständighet eller ny bevisning som klarlägger att gärningspersonen var straffmyndig vid gärningen för att domen ska få undanröjas. När det gäller den första förutsättningen, att det ska krävas en ny omständighet eller ny bevisning, kan konstateras att dessa begrepp främst tar sikte på förhållanden som har bäring på skuldfrågan och att åklagaren har ansvaret för att de åberopas i processen. Att gärningspersonen var under 15 år vid gärningen är dock en processförutsättning vid prövningen av en bevistalan och den unges ålder ska därför beaktas självmant av rätten (34 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken). Högsta domstolen har i fråga om straffprocessen uttalat att rätten har ett ansvar när det gäller underlag för bestämmande av en straffmyndig gärningspersons ålder, men att det i praktiken ligger på parterna att uppmärksamma rätten på sådana förhållanden som kan ha betydelse (NJA 2016 s. 719). Av detta skäl har uttrycket ”utredning” använts i stället för ”omständigheter och bevis” i 58 kap. 2 och 3 §§ rättegångsbalken, som gäller resning, se propositionen Nya uppgifter om den tilltalades ålder i straffprocessen (prop. 2021/22:233 s. 22). Motsvarande hänsyn gör sig gällande i fråga om undanröjande av en dom om bevistalan och samma begrepp – utredning – bör därför användas även här.

När det gäller den andra förutsättningen, det vill säga kravet på utredningen i åldersfrågan, har Högsta domstolen uttalat att utredningsläget för straffprocessen ska vara sådant att det är klarlagt att gärningspersonen har fyllt 15 år (NJA 2016 s. 719 p. 22). Eftersom en undanröjd dom om bevistalan innebär att ett åtal kan väckas mot gärningspersonen bör, som utredningen anger, samma krav på utredningen ställas inför ett undanröjande. Som *Åklagarmyndigheten* påpekar bör samtliga bevis, även de som lades fram inför prövningen av bevistalan, kunna beaktas vid bedömningen av gärningspersonens ålder. Ny bevisning kan, på samma sätt som vid resning, ställa tidigare åberopad bevisning i ett nytt ljus (NJA 2019 s. 438 och där hänvisade rättsfall).

Som en tredje förutsättning föreslår utredningen att det ska krävas att åklagaren gör sannolikt att han eller hon inte har kunnat åberopa omständigheten eller beviset tidigare eller annars har haft giltig ursäkt att inte göra det. Motsvarande krav ställs vid resning till den tilltalades nackdel (58 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken). Bakgrunden till detta är att omständigheter och bevis om möjligt ska åberopas under den ordinarie processen. Även om åklagaren inte har någon formell bevisbörd för uppgifter om den unges ålder, instämmer regeringen i utredningens bedömning att det bör krävas att utredningen inte har kunnat åberopa tidigare eller att åklagaren annars har haft en giltig ursäkt att inte göra det. Åklagaren bör således inte med hänvisning till att han eller hon inte har någon formell bevisbörd anses ha giltig ursäkt för att inte ha vidtagit relevanta utredningsåtgärder eller för att inte ha lagt fram tillgänglig utredning om den unges ålder under den ordinarie processen.

Den sista förutsättningen som utredningen föreslår handlar om inom vilken tid en ansökan om undanröjande ska göras. Ett förfarande som gör det möjligt att undanröja en dom efter att den har fått laga kraft är en ingripande åtgärd. För att i möjligaste mån tillgodose de intressen som följer av den tidigare nämnda orubblighetsprincipen delar regeringen utredningens bedömning att det bör ställas krav på åklagaren att agera inom en viss tid från det att han eller hon fick kännedom om den nya utredningen om gärningspersonens ålder. Regeringen instämmer, till skillnad från *Staffanstorps kommun*, i utredningens förslag att ett år är en lämplig tidsgräns. Det motsvarar vad som gäller vid resning till nackdel för den tilltalade i brottmål.

Förfarandet vid undanröjande

Frågan om undanröjande av en dom eller ett beslut av en domstol prövas normalt sett av högre rätt. Begäran om undanröjande bör därför, som utredningen anger, prövas av hovrätt om den lagakraftvunna domen meddelats av tingsrätt och annars av Högsta domstolen.

Utredningen föreslår att bestämmelserna om allmänt åtal för brott i tillämpliga delar bör gälla för förfarandet i övrigt. Det innebär bland annat att reglerna om rätten till offentlig försvarare, om underrättelse till ett barns vårdnadshavare och om de uppställda tidsfristerna för domstolens avgörande ska gälla. Detsamma gäller möjligheten att, under vissa förutsättningar, göra avsteg från huvudregeln om att domstolens förhandling är offentlig. Ingen remissinstans har motsatt sig förslaget i denna del och regeringen gör ingen annan bedömning. Som *JO* anför kan det dock även finnas skäl för en tydlig reglering av vad åklagarens ansökan ska innehålla. Detta görs lämpligen genom en hänvisning till vad som gäller för ansökan om resning i 58 kap. 5 § rättegångsbalken. Av de bestämmelserna framgår att sökanden ska ange den dom som ansökan avser, det förhållande som ansökan grundas på och skälen för ansökan. Det framgår även att sökanden ska ange den utredning eller de bevis som han eller hon vill åberopa och vad som ska styrkas med varje bevis. Vidare framgår att sökanden ska ange anledningen till att omständigheten, beviset eller utredningen inte har åberopats i rättegången, om det är aktuellt. Dessutom framgår att ansökan ska vara egenhändigt undertecknad av sökanden och att de skriftliga bevis som sökanden åberopar ska lämnas in i original eller som bestyrkt kopia tillsammans med ansökan. Det som sägs om sökanden bör vid undanröjande av bevistalan gälla åklagaren.

I de fall då en ansökan om undanröjande prövas av Högsta domstolen bör, i likhet med vad utredningen föreslår, undanröjandet omfatta såväl hovrättens som tingsrättens dom. Utredningen föreslår även att målet bör återförvisas till första instans i samband med undanröjandet i syfte att bevistalan ska kunna avvisas där. Det har emellertid inte framkommit något skäl för att en ny handläggning ska äga rum vid första instans. När det gäller beslut om undanröjande av en dom på grund av domvilla gäller inte skyldigheten att besluta att en ny handläggning ska äga rum vid den rätt som meddelat domen om domvillan består i att rätten har varit obehörig eller annars inte bort ta upp målet till prövning (59 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken). Enligt regeringens mening är situationen jämförbar när rätten undanröjer en dom om bevistalan på grund av nya

uppgifter om gärningspersonens ålder. Regeringen anser därför inte att utredningens förslag om återförvisning bör genomföras.

En talan om enskilt anspråk med anledning av brott kan handläggas i samma rättegång som en bevistalan (22 kap. 1 § rättegångsbalken och 38 § andra stycket LUL). I samband med att en bevistalan undanröjs bör det, enligt utredningen, införas en möjlighet att förordna att målsägandens eventuella återbetalningsskyldighet inträder först sedan den frågan har prövats slutligt. Förslaget om undanröjande innebär emellertid enligt regeringens mening att domen endast undanröjs i den del som avser bevistalan, medan domen i den del den avser tvistemålet inte berörs av beslutet om undanröjande. Även om ett enskilt anspråk i anledning av brottet har handlagts i samma rättegång som bevistalan innebär ett undanröjande alltså inte att domen undanröjs i den del som avser det enskilda anspråket. Ett undanröjande enligt den föreslagna bestämmelsen innebär att rätten bedömer att den misstänkte hade fyllt 15 år vid gärningen. Undanröjandet innebär inte att rätten har gjort någon annan bedömning av skuldfrågan. En dom över ett enskilt anspråk som har fått laga kraft kan angripas enligt reglerna om resning i tvistemål och får således hanteras i särskild ordning (58 kap. 1 § rättegångsbalken). Utredningens förslag i denna del bör därför inte genomföras.

6 Drogtester i fler fall mot barn under 15 år

Regeringens förslag: Om ett barn är skäligen misstänkt för att före 15 års ålder olovligen ha brukat narkotika ska ett drogtest få genomföras om det kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för barnet.

I lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ändringar av rättelsekaraktär göras i hänvisningar till rättegångsbalkens bestämmelser om kroppsbesiktning.

Regeringens bedömning: Beslut om drogtest av barn under 15 år bör även fortsättningsvis fattas av åklagare.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller har inte några invändningar mot förslaget, bland annat *Folkhälsomyndigheten*, *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)*, *Integritetsskyddsmyndigheten*, *Malmö kommun*, *Narkotikapolitiskt Center*, *Unicef Sverige*, *Sveriges Kommuner och Regioner*, *Rädda Barnen*, *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* och *Socialstyrelsen*. *Brottsförebyggande rådet* anser dock att argumenten för att vidga möjligheten till drogtest inte är så starka att de överväger de krav på restriktivitet som finns för tvångsmedel mot barn.

Flera remissinstanser instämmer i bedömningen att drogtest ska beslutas av åklagare, bland annat *Integritetsskyddsmyndigheten*, *Socialstyrelsen* och *Malmö kommun*. *Hallsbergs kommun* och *Staffanstorps kommun* anser dock att beslut om drogtest bör kunna fattas av en polisman.

Skälen för regeringens förslag och bedömning*Ett drogtest ska kunna antas ha betydelse för insatser för barnet*

Sedan 2010 finns en möjlighet att genom kroppsbesiktning drogtesta ett barn under 15 år som är skäligen misstänkt för olovligt narkotikabruk, om det kan antas vara nödvändigt för att avgöra barnets behov av sociala insatser (36 b § LUL). Kroppsbesiktning beslutas av åklagare och sker genom att ett prov tas från kroppen, till exempel ett urinprov, och sedan undersöks. Efter att provet undersökts ska socialnämnden omedelbart underrättas om resultatet. Detsamma gäller den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Av en utvärdering som Brottsförebyggande rådet har genomfört framgår att bestämmelsen använts endast i begränsad omfattning (se rapporten *Brott begångna av barn, 2014:20*). Mot bakgrund av utvärderingens resultat har utredningen sett över skälen till detta. Utredningen har kommit fram till att det bland annat beror på att det är svårt att nå upp till kravet på nödvändighet. Utredningen anger att det också kan handla om bristande kunskap hos polismän i yttre tjänst och att bestämmelserna upplevs vara krångliga. Ytterligare ett skäl till att tester inte genomförs kan enligt utredningen vara tidspress, eftersom det är rutin att först ta kontakt med socialtjänsten för att utreda om det finns behov av ett drogtest. Utredningen har därför föreslagit att bestämmelsen ska ändras på så sätt att ett drogtest ska få genomföras om det kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för barnet, i stället för det nuvarande kravet att det ska kunna antas vara nödvändigt för att avgöra behovet av insatser.

Tvångsvisa drogtestar av barn utgör ett kroppsligt ingrepp. Det framgår av barnkonventionen att inget barn får utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- eller familjeliv, sitt hem eller sin korrespondens och inte heller för olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende. Barnet har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp (artikel 16). Vidare följer det av regeringsformen att var och en gentemot det allmänna är skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp (2 kap. 6 § första meningen regeringsformen). Detta skydd får begränsas genom lag, men endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle (2 kap. 20 § första stycket 2 och 21 § regeringsformen). Ett sådant ändamål är utredning av brott. Begränsningen får dock aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte heller göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Den lag där tvångsåtgärder tillåts ska vara tydlig och förutsebar och måste ha ett legitimt syfte. Ingreppet måste dessutom vägas mot behovet av åtgärden och vara proportionerligt. Proportionalitetsprincipen innebär att tvångsmedel får tillgripas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Tvångsåtgärden ska alltså i fråga om art,

styrka, räckvidd och varaktighet stå i rimlig proportion till vad som står att vinna med åtgärden.

När den nuvarande bestämmelsen infördes framhölls i propositionen Barn under 15 år som misstänks för brott (prop. 2009/10:105 s. 54) att barn som använder narkotika riskerar att utveckla ett kriminellt beteende vars konsekvenser kan vara svåra för barnet att överblicka. Vidare framhölls att en tidig debut i narkotikaanvändning ökar risken för att fastna i ett missbruk och ett beroende. Det framhölls även att många vuxna personer som har utvecklat en kriminell livsstil har börjat använda narkotika redan före 15 års ålder och att det bland dessa är vanligt att de inte upplevt ett tillräckligt starkt engagemang från samhällets sida i början av sitt missbruk.

Bruk av narkotika är ett allvarligt samhällsproblem. Representanter för Polismyndigheten och socialtjänsten har upplyst utredningen om att det, enligt deras uppfattning, är vanligt att barn som använder narkotika efter att de har fyllt 15 år har inlett sitt missbruk redan några år tidigare. Representanterna har förmedlat bilden av att droganvändning, utifrån deras erfarenhet, förekommer allt längre ned i åldrarna. Även om utredningen inte har kunnat hitta något tydligt statistiskt stöd för att droganvändning förekommer allt längre ned i åldrarna, som *Narkotikapolitiskt Center* och *Brottsförebyggande rådet* påpekar, går det inte att bortse från dessa uppgifter.

Brottsförebyggande rådet invänder att skälen för att vidga möjligheten för Polismyndigheten att drogtesta barn inte är så starka att de överväger kraven på restriktivitet när det gäller tvångsmedel mot barn. De faktorer som anges bidra till att det utförs få drogtestar är, enligt Brottsförebyggande rådet, inte primärt länkade till att lagens formulering är för restriktiv. Brottsförebyggande rådet framhåller också att socialtjänsten med befintlig lagstiftning kan ordna så att ett barn blir drogtestat om vårdnadshavarna godkänner det. Då behöver i och för sig föräldrarna motiveras att godkänna testet, men en fördel med det förfarandet är att testet inte behöver beslutas under lika stressade omständigheter och i stället kan föregås av en mer gedigen behovsbedömning.

Som utredningen konstaterar finns det en skyldighet för det allmänna att agera vid misstanke om att ett barn använder narkotika. Av barnkonventionen framgår att staten ska vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftningsåtgärder samt administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder, för att skydda barn från olaglig användning av bland annat narkotika (artikel 33). Riskerna för barnets hälsa och utveckling kan potentiellt vara mycket stora när barn så unga som under 15 år använder narkotika. Möjligheten till tvångsvisa drogtestar vid misstanke om droganvändning är ett viktigt verktyg för att barn, som är i riskzonen för att utveckla ett beroende eller som redan har ett etablerat missbruk, ska kunna få rätt stöd och hjälp. Som *Sundsvalls kommun* framhåller kan fler drogtestar medföra att fler unga med begynnande missbruk uppmärksammas vilket kan möjliggöra tidigare insatser för att barnet inte ska utveckla en svårare problematik. Intresset av att förhindra missbruk hos barn väger mycket tungt. Mot den bakgrunden instämmer regeringen, i likhet med flertalet remissinstanser, i utredningens bedömning att behovet av att kunna genomföra drogtestar av barn under 15 år väger upp

det integritetsintrång som ett tvångsvist genomfört drogtest utgör när ett sådant test har betydelse för att bedöma behovet av insatser för barnet.

Den grundläggande förutsättningen för att ett drogtest ska få genomföras föreslås även fortsättningsvis vara att det finns en skälig misstanke om olovligt narkotikabruk. Det innebär att det inte heller framöver kommer kunna vara fråga om slentrianmässig provtagning, något som bland annat *Civil Rights Defenders*, *Sveriges Kommuner och Regioner* och *Socialstyrelsen* framhåller vikten av. I sammanhanget kan även betonas att drogtestar inte får ges någon repressiv verkan utan, såsom *Integritetskyddsmyndigheten* och *Malmö kommun* anför, enbart tjäna till att bedöma behovet av insatser för barnet. Ett drogtest kommer således endast att bli aktuellt då det finns en skälig misstanke om olovligt narkotikabruk och det vid en samlad bedömning av barnets och vårdnadshavarnas uppgifter liksom övriga omständigheter framstår som att ett drogtest kan vara till nytta för socialtjänsten vid bedömningen av barnets behov av insatser.

Beslut om drogtest bör även fortsättningsvis fattas av åklagare

Beslut om drogtest fattas av en åklagare (36 b § andra stycket LUL). När bestämmelsen infördes övervägdes att låta en polisman fatta beslutet men risken för att tvångsmedlet inte skulle få avsedd restriktiv tillämpning bedömdes minska om beslutande myndighet var en annan än den verkställande myndigheten. Att beslut fattas av en åklagare i stället för en polisman bedömdes även skapa goda förutsättningar för en enhetlig praxis eftersom en rättstillämpning som styrs av en myndighet med färre antal beslutsfattare har större chans att bli enhetlig (prop. 2009/10:105 s. 59). Utredningen bedömer att det även fortsättningsvis bör vara en åklagare som beslutar om drogtest, även om det har kommit fram att vissa polismän upplever det som problematiskt att behöva vända sig till en åklagare inför ett drogtest. *Staffanstorps kommun* och *Hallsbergs kommun* har anför att beslutet i stället bör kunna fattas av en polisman eftersom drogtester bör hanteras skyndsamt och en sådan ordning skulle kunna öka möjligheterna att arbeta förebyggande. Eftersom ett drogtest inte heller fortsättningsvis kommer att ha något brottsutredande syfte och inte får användas repressivt instämmer regeringen i utredningens bedömning att beslutet alltför bör fattas av en åklagare. En sådan ordning kan dessutom bidra till att upprätthålla de rättssäkerhetskrav som gäller vid beslut om tvångsmedel.

Korrigerade hänvisningar

När kroppsbesiktningar enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare genomförs gäller vissa bestämmelser i rättegångsbalken (36 e § LUL). Med kroppsbesiktning avses enligt 28 kap. 12 § tredje stycket första meningen rättegångsbalken en undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. Av andra meningen i samma stycke framgår att en kroppsbesiktning inte får utföras så att den som undersöks riskerar framtida ohälsa eller skada. När bestämmelserna om kroppsbesiktning i LUL infördes fanns motsvarande bestämmelse i 28 kap. 12 § andra stycket rättegångsbalken. Genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 2017 gjordes ändringar i 28 kap. 12 § rättegångsbalken som innebar att de aktuella bestämmelserna flyttades från

paragrafens andra till dess tredje stycke. Någon följdändring gjordes av förbiseende inte i 36 e § LUL. Utredningen uppmärksammar att detta bör åtgärdas genom att hänvisningarna i 36 e § LUL ändras så att de i stället hänvisar till 28 kap. 12 § tredje stycket rättegångsbalken. Regeringen instämmer i detta och föreslår att hänvisningarna justeras.

7 Strafföreläggande som avser ungdomstjänst

Regeringens förslag: Ungdomstjänst ska få föreläggas unga lagöverträdare genom strafföreläggande. För att ett strafföreläggande som avser ungdomstjänst ska få utfärdas måste samma förutsättningar vara uppfyllda som när påföljden bestäms till ungdomstjänst genom dom. Därtill måste ett yttrande från socialnämnden ha inhämtats. Strafföreläggande som avser ungdomstjänst ska inte kunna godkännas på förhand.

Om ungdomstjänst har förelagts genom strafföreläggande ska socialnämnden vara skyldig att underrätta åklagaren om det kan antas att det finns förutsättningar att varna den unge eller undanröja ungdomstjänsten.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller yttrar sig inte särskilt över förslaget, däribland *Brottsförebyggande rådet*, *Barnombudsmannen*, *Sveriges Kommuner och Regioner* och *Åklagarmyndigheten*. Enligt Sveriges Kommuner och Regioner bör det dock noga övervägas om fördelarna med en mer effektiv och summarisk process uppväger möjliga risker kopplade till eventuella felaktiga bedömningar av den unges vårdbehov. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* föreslår att det ska framgå av lagtext att regleringen om undanröjande av ungdomstjänst är tillämplig även när ungdomstjänsten förordnats genom strafföreläggande.

Integritetsskyddmyndigheten anser att konsekvenserna för rättssäkerheten för unga brottsmisstänkta och vikten av målsägandens intresse av en process i domstol bör analyseras ytterligare. *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)* tar upp att det måste säkerställas att barnet inte upplever press att godkänna strafföreläggandet. *JO* anför att en domstol har bäst förutsättningar att avgöra påföljdsfrågan, eftersom domstolsprocessen ger en större inblick i den unges personliga förhållanden, och ställer sig tveksam till om de effektivitetsskäl som utredningen anför är tillräckliga för att frångå gällande ordning. *Ångermanlands tingsrätt* poängterar att domstolsprocessen kan bidra till att inskräpa allvaret i situationen.

Ungdomstjänst

Påföljdssystemet för barn och unga bygger i huvudsak på att unga lagöverträdare i första hand ska bli föremål för insatser inom socialtjänsten. Den som har begått brott innan han eller hon har fyllt 18 år får dömas till ungdomstjänst om påföljden är lämplig med hänsyn till hans eller hennes person och övriga omständigheter. Den som döms till ungdomstjänst ska utföra oavlönat arbete och delta i annan särskilt anordnad verksamhet i lägst 20 och högst 150 timmar. Även personer som har fyllt 18 år när dom meddelas får dömas till ungdomstjänst under förutsättning att det finns särskilda skäl för det. Påföljden får dock inte bestämmas till ungdomstjänst för personer som har fyllt 21 år när dom meddelas (32 kap. 2 § brottsbalken).

En förutsättning för att ungdomstjänst ska kunna dömas ut är att påföljden anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet samt att det inte finns skäl för att döma till ungdomsvård. I valet mellan ungdomstjänst och böter ska ungdomstjänst väljas om den påföljden inte är alltför ingripande (32 kap. 2 § brottsbalken).

I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han eller hon har fyllt 18 år ska åklagaren, innan beslut fattas i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som har ansvaret för den unge, om denne har erkänt gärningen eller det annars finns skäligen misstanke att han eller hon har begått brottet och sådant yttrande inte inhämtats under förundersökningen. Yttranden ska bland annat innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person (11 § LUL).

Strafföreläggande

Fråga om ansvar för brott, som hör under allmänt åtal, får under de villkor som anges i 48 kap. rättegångsbalken avgöras av åklagare genom strafföreläggande (48 kap. 1 § rättegångsbalken). Strafföreläggande är avsett som ett sätt att bestämma påföljd när den misstänkte erkänner gärningen, brottet är mindre allvarligt och det inte råder någon tvekan om vilken påföljden ska bli. Även om bestämmelserna om strafföreläggande inte är tvingande bör åklagaren utfärda strafföreläggande för den misstänkte i stället för att väcka åtal om det finns förutsättningar för det (1 § strafföreläggandekungörelsen [1970:60]).

Påföljden vid ett strafföreläggande kan vara böter, villkorlig dom eller en sådan påföljd i förening med böter (48 kap. 2 och 4 §§ rättegångsbalken). För personer under 18 år får ett strafföreläggande endast avse böter. Ett sådant föreläggande får för omyndiga personer utfärdas trots att böter inte är föreskrivet i straffskalan för brottet (15 § LUL). Ett strafföreläggande får också omfatta egendoms förverkande, särskild rättsverkan, kostnad för provtagning och analys, företagsbot och ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet (48 kap. 2 och 5 a §§ rättegångsbalken).

När åklagaren har utfärdat ett strafföreläggande kan den misstänkte omedelbart eller inom viss tid godkänna föreläggandet (48 kap. 2 § rättegångsbalken). Ett strafföreläggande som utfärdas med stöd av 15 §

LUL ska delges den unge vid ett personligt möte med åklagaren (1 § förordningen [1994:1763] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare). Om ett personligt sammanträffande inte är möjligt eller om brottet är ringa, får underrättelsen vara skriftlig. Under vissa förutsättningar kan en misstänkt förhandsgodkänna ett strafföreläggande (48 kap. 10 § rättegångsbalken). Ett förhandsgodkännande får inte upprättas om den misstänkte är under 18 år (3 § strafföreläggandekungörelsen [1970:60]). Ett godkänt strafföreläggande gäller som en dom som har fått laga kraft (48 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken).

Det bör införas en möjlighet att genom strafföreläggande förordna om ungdomstjänst

Sedan ungdomstjänst infördes som en fristående påföljd för unga år 2007 har användningen av böter minskat. Till skillnad från bötesstraff har ungdomstjänst rehabiliterande inslag och ger möjlighet att motivera en ung person till att i fortsättningen avhålla sig från kriminalitet. En påföljd avseende ungdomstjänst innebär också en klar och tydlig koppling mellan det brottsliga handlandet och vilka följder det får när den unge döms för brottet. Därigenom framträder konsekvenserna av kriminalitet på ett tydligt sätt, vilket i sig kan minska risken för återfall i brottslighet.

Om åklagare ges möjlighet att utfärda strafföreläggande avseende ungdomstjänst tillgodoses barnets intresse av att inte i större utsträckning än nödvändigt behöva ställas inför rätta, vilket även *Barnombudsmannen* anser är positivt. Det kan också innebära en snabbare lagföring. Som *Brottsförebyggande rådet* konstaterar kan det vara en stor påfrestning för ett barn att vänta på en rättegång. Att åklagare ges möjlighet att utfärda strafföreläggande i stället för att väcka åtal innebär även en effektivitetsvinst och en resursbesparing, vilket *Åklagarmyndigheten* påpekar.

Mot att utvidga strafföreläggandeinstitutet till att också omfatta ungdomstjänst talar emellertid det faktum att själva domstolsprocessen kan bidra till att inskräpa allvaret i situationen för den unge på ett annat sätt än som är möjligt vid ett summariskt förfarande, vilket *Ångermanlands tingsrätt* poängterar. Tingsrätten påpekar också att när den nu gällande lagstiftningen infördes framhölls vikten av att den unge ställdes inför rätta för att inse allvaret i brottet. *Brottsförebyggande rådet* konstaterar dock att det inte finns någon forskning som talar för att rättegången har en brottsförebyggande effekt. Regeringens uppfattning är därför att argumentet inte kan ges sådan tyngd att det uppväger de fördelar som tidigare konstaterats. Vidare bedöms allvaret i situationen kunna inskräpas på andra sätt, till exempel genom bestämmelser på förordningsnivå om att åklagaren ska underrätta den unge om beslutet att utfärda ett strafföreläggande avseende ungdomstjänst vid ett personligt möte.

JO anser att en annan fördel med en domstolsprocess är att domstol har bäst förutsättningar att avgöra påföljdsfrågan, eftersom domstolsprocessen ger en större inblick i den unges personliga förhållanden. *JO* anser att detta, i kombination med att ungdomstjänst kan beslutas vid höga straffvärden, talar för att ungdomstjänst bör beslutas av domstol även fortsättningsvis. *Sveriges Kommuner och Regioner* lämnar liknande synpunkter och anser att det nog bör övervägas om fördelarna med en mer effektiv och

summarisk process uppväger möjliga risker kopplade till eventuella felaktiga bedömningar av den unges vårdbehov. Regeringen konstaterar dock att redan i dag gäller att strafföreläggande endast är avsett som ett sätt att bestämma straff när den misstänkte erkänner gärningen, brottet är mindre allvarligt och det inte råder någon tvekan om vilken påföljden ska bli. Det måste exempelvis stå klart att den unge inte har behov av ungdomsvård och för att avgöra det spelar socialnämndens yttrande en central roll. Mer komplexa överväganden bör alltså även i fortsättningen göras av domstol.

Integritetsskyddsmyndigheten anser att vikten av målsägandens intresse av en process i domstol bör analyseras ytterligare. Utredningen anför att ett mer summariskt förfarande kan innebära att målsäganden går miste om den möjlighet till upprättelse som en process i domstol kan ge. De mer pedagogiska aspekterna av ett domstolsförfarande kan vidare även för målsäganden, särskilt om han eller hon liksom den misstänkte är en yngre person, vara betydelsefulla. Betydelsen av en domstolsprocess ska dock inte överdrivas, eftersom målsägandens primära intresse bör vara att gärningspersonen lagförs. En snabb reaktion kan också vara viktig för brottsoffers trygghet och för deras förtroende för rättsväsendet. Liksom tidigare gäller att om målsäganden förklarar att han eller hon avser att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet som avser annat än betalningsskyldighet kan ett strafföreläggande inte utfärdas (48 kap. 5 § rättegångsbalken).

I likhet med utredningen, och en majoritet av remissinstanserna, anser regeringen att övervägande skäl talar för att det bör införas en möjlighet att genom strafföreläggande förordna om ungdomstjänst. Utredningens förslag bör således genomföras.

Förslaget innebär att ungdomstjänst ska kunna bestämmas genom ett summariskt förfarande. Syftet är inte att utöka tillämpningsområdet för ungdomstjänst. Samma förutsättningar måste vara uppfyllda oavsett om det är rätten som dömer ut ungdomstjänst eller om åklagaren förelägger ungdomstjänst genom ett strafföreläggande. Det innebär bland annat att ungdomstjänst inte kommer i fråga om det finns skäl för att döma till ungdomsvård. Därmed delar inte regeringen den farhåga som *Sveriges Kommuner och Regioner* lyfter fram, nämligen att det finns en risk för att ungdomstjänst genom strafföreläggande blir ett alternativ som väljs på bekostnad av ungdomsvård.

Integritetsskyddsmyndigheten efterfrågar en analys av om unga på grund av bristande mognad och begränsade erfarenheter kan ha svårt att inse konsekvenserna av ett godkänt strafföreläggande och om det i så fall finns risker för rättssäkerheten med att utöka strafföreläggandeinstitutet. Regeringen konstaterar att utökningen av möjligheten att utfärda strafföreläggande till att också omfatta ungdomstjänst måste ske med bibehållande av grundläggande rättssäkerhetsgarantier, så som rätten till offentlig försvarare. Att unga inte föreslås kunna godkänna ett strafföreläggande avseende ungdomstjänst på förhand bedöms också bidra till en mer rättssäker process. Som *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)* anför måste det även säkerställas av de inblandade aktörerna att barn inte upplever press att godkänna strafföreläggandet för att undvika rättegång. De aktörer som hanterar den unge har ett ansvar att ge barnet information på ett åldersanpassat vis. För

åklagare som arbetar med brott begångna av unga personer följer det av 2 § LUL att de genom intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare ska vara särskilt lämpade för uppgiften. Vid de allra flesta av landets allmänna åklagarkammare hanteras ungdomsärenden dessutom vid en särskild ungdomsenhet eller liknande, där åklagarna är specialiserade på ungdomsärenden. Därmed kan god kompetens och kvalitet upprätthållas i förordnanden om ungdomstjänst genom strafföreläggande.

Ett yttrande från socialnämnden ska alltid hämtas in

Enligt nuvarande ordning ska åklagare som huvudregel inhämta yttrande från socialnämnden när en person misstänks ha begått ett brott innan han eller hon har fyllt 18 år (11 § LUL). Av yttrandet ska det bland annat framgå om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter. Från huvudregeln kan undantag göras om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för straffvarning eller åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt.

Socialnämndens lämplighetsbedömning är central för bedömningen av om det är möjligt och meningsfullt att förordna om ungdomstjänst. Genom ett yttrande från socialnämnden kan det också med större grad av säkerhet avgöras om den unge har ett sådant behov av vård att det i stället för ungdomstjänst kan vara aktuellt med ungdomsvård. Regeringen anser därför, i likhet med utredningen, att det bör ställas upp ett krav om att ett yttrande från socialnämnden avseende den unge alltid ska finnas för att ett strafföreläggande avseende ungdomstjänst ska få utfärdas.

Vid misskötsamhet eller bristande genomförande av annan orsak bör strafföreläggandet kunna undanröjas

Åklagare kan väcka talan om att undanröja en dom när påföljden är ungdomstjänst. Domen får undanröjas av rätten om den dömden i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne. Rätten får därefter bestämma en ny påföljd. Om det är en tillräcklig åtgärd får rätten, i stället för att besluta om undanröjande, meddela en varning (32 kap. 4 § brottsbalken). Eftersom ett godkänt strafföreläggande gäller som en dom som har fått laga kraft blir reglerna om undanröjande och varning tillämpliga även när ungdomstjänsten förordnats genom ett strafföreläggande (jämför 48 kap. 3 § rättegångsbalken). Något tydliggörande i lagtext i syfte att underlätta i tillämpningen, som *Hovrätten över Skåne och Blekinge* föreslår, bedöms inte behövas. Som *Åklagarmyndigheten* tar upp är det också möjligt för åklagare att varna den unge i stället för att väcka talan om undanröjande under förutsättning att en varning bedöms vara en tillräcklig åtgärd (30 b § LUL).

Socialnämnden har en skyldighet att underrätta en åklagare om en domstol dömt någon till ungdomsvård eller ungdomstjänst och det kan antas finnas förutsättningar för åklagare att ge den unge en varning eller för rätten att undanröja påföljden (12 kap. 8 § socialtjänstlagen). Regeringen anser, i likhet med utredningen, att socialnämndens underrättelseskyldighet bör omfatta även utförande av ungdomstjänst som förordnats genom strafföreläggande.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2023.

Regeringens bedömning: Det finns inte behov av några övergångsbestämmelser.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2023.

Remissinstanserna yttrar sig inte över utredningens förslag och bedömning.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Med hänsyn till det angelägna syftet att förbättra åtgärderna när barn misstänks för brott bör den nya lagstiftningen träda i kraft så snart som möjligt. Lagändringarna bör därför träda i kraft den 1 juli 2023.

När det gäller processrättslig lagstiftning är huvudregeln att nya regler blir tillämpliga omedelbart. Det innebär att reglerna ska tillämpas på varje processuell företeelse som inträffar efter det att regleringen har trätt i kraft.

När det gäller de föreslagna möjligheterna att besluta om undanröjande och bevilja resning innebär dessa att undanröjande och resning kommer att kunna beslutas eller beviljas oavsett om avgörandet har fått laga kraft före eller efter ikraftträdandet. Vid resning till fördel för den unge är det oproblemiskt att resning kan beviljas oavsett när avgörandet har meddelats eftersom ett sådant beslut ligger i den unges intresse. När det gäller undanröjande eller resning till nackdel för den unge innebär det däremot att ett mål kan tas upp och prövas på nytt trots att det inte hade varit möjligt när domen fick laga kraft. Den unge kan alltså med fog ha trott att målet var slutligt avgjort och inte skulle kunna tas upp på nytt även om nya uppgifter skulle komma fram. Det skulle kunna tala för att en övergångsbestämmelse bör införas. Intresset av att kunna rätta till domar som vilar på felaktiga förutsättningar väger dock tungt. Kravet på att ansökan om undanröjande eller resning till nackdel för den unge ska göras inom ett år från det att åklagaren eller sökanden fick kännedom om det förhållande som ansökningen grundas på medför också att många äldre domar inte kommer att kunna resas eller undanröjas. Eftersom det under den senaste tioårsperioden endast varit fråga om ett fåtal domar om bevistalan är sannolikheten liten att det skulle bli fråga om undanröjande eller resning av en dom om bevistalan som har fått laga kraft före ikraftträdandet. Regeringen instämmer därför i utredningens bedömning att det inte finns någon anledning att frångå huvudregeln. Några övergångsbestämmelser behövs därför inte.

Konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslagen kan antas bidra till att barn som är misstänkta för brott får bättre hjälp och större möjligheter att avhålla sig

från brottslig verksamhet. Förslagen kan även antas förbättra målsägandes ställning i processen.

För Åklagarmyndigheten, Polismyndigheten, de övriga brottsbekämpande myndigheterna och de allmänna domstolarna bedöms kostnaderna för förslagen inte vara större än att de kan hanteras inom befintliga anslag.

För kommunerna bedöms de ekonomiska konsekvenserna bli marginella och därmed görs ingen ekonomisk reglering.

I övrigt bedöms förslagen inte medföra några ökade kostnader, vare sig för enskilda, andra myndigheter eller för det allmänna.

Utredningens bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att anslaget Rättsliga biträden ska tillföras medel med två miljoner kronor per år.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna, däribland *Civil Rights Defenders* tillstyrker eller yttrar sig inte särskilt över utredningens bedömning.

Göta hovrätt bedömer att kostnaden om två miljoner kronor för förslaget som innebär att ett målsägandebiträde och särskild företrädare ska kunna förordnas under en § 31-utredning är för lågt räknat. *Domstolsverket* anför att det bör ske ett anslagstillskott på anslaget Rättsliga biträden med uppskattningsvis två miljoner kronor per år.

Sveriges Kommuner och Regioner ifrågasätter utredningens bedömning om att förslagen inte medför någon inskränkning i den kommunala självstyrelsen. Flera remissinstanser, däribland *Brottsförebyggande rådet*, *Göteborgs kommun* och *Örnsköldsviks kommun*, anser att ett krav på socialtjänsten om ökad närvaro vid förhör med barn kan vara resurskrävande för kommunerna. *Sveriges Kommuner och Regioner*, *Kungälv kommun*, *Malmö kommun* och *Stockholms kommun* anser att en beräkning av vilka kostnader förslaget medför för kommunerna måste göras och att medel måste tillföras socialtjänsterna i enlighet med finansieringsprincipen. *Örnsköldsviks kommun* konstaterar att flera av de föreslagna åtgärderna kommer att ge ökad arbetsbörda för socialtjänsten, vilket innebär att ökade anslag krävs.

Tullverket anför att förslaget om att utöka tillämpningsområdet för § 31-utredningar kan förväntas innebära en viss ökad arbetsinsats även för Tullverkets del. *Polismyndigheten* anför att ökningen av antalet brott som ska utredas sannolikt kommer att ha stor påverkan på den totala belastningen på de grupper som utreder brott där barn under 15 år är misstänkta. *Åklagarmyndigheten* anser att det är svårt att uppskatta förslagets samlade effekter ur resurssynpunkt samt att det är angeläget att konsekvenserna följs upp och att nödvändiga åtgärder vidtas vid behov. *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)* anser att det är viktigt att hörsamma Åklagarmyndighetens och Polismyndighetens behov av resurser så att arbetsbelastningen inte påverkar barnen i negativ riktning.

Integritetsskyddsmyndigheten tar upp att förslagen kan leda till en ökad insamling och bearbetning av integritetskänsliga personuppgifter om barn under 15 år i den brottsutredande verksamheten.

Skälen för regeringens bedömning*Konsekvenser för de brottsbekämpande myndigheterna*

Som flera av remissinstanserna anför, däribland *Polismyndigheten* och *Tullverket*, kan förslagen – framför allt förslaget om utökade möjligheter att inleda § 31-utredningar – medföra en ökad arbetsbelastning för de brottsbekämpande myndigheterna. Enligt utredningen är det inte möjligt att uppskatta hur många fler utredningar det kan bli fråga om, bland annat eftersom det är oklart hur många som genomförs i dag. Det finns också en stor variation mellan de olika polisregionerna i det avseendet. Arbetsbelastningen bedöms dock inte öka i den omfattningen att den, som *Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum)* anför, riskerar att påverka barnen i negativ riktning. I likhet med utredningen bedömer regeringen att eventuella kostnadsökningar för de brottsbekämpande myndigheterna ryms inom befintliga ramar.

Konsekvenser för de allmänna domstolarna

Förslagen om bevistalan och möjligheterna till resning respektive undanröjande av bevistalan bedöms leda till något fler mål i allmän domstol och därmed en något ökad arbetsbelastning. Förslaget om att åklagare ska få utfärda ett strafföreläggande avseende ungdomstjänst bedöms dock innebära något färre mål i allmän domstol eftersom åtal inte kommer att väckas när ett strafföreläggande utfärdas. Sammantaget bedömer regeringen att förslagen inte kommer att medföra några ökade kostnader för Sveriges Domstolar.

Konsekvenser för anslaget Rättsliga biträden m.m.

Förslaget om möjligheten att förordna målsägandebiträde eller särskild företrädare för målsäganden under en § 31-utredning bedöms leda till ökade kostnader för det allmänna. Kostnaden har av utredningen beräknats uppgå till omkring två miljoner kronor. *Göta hovrätt* bedömer dock att detta är för lågt räknat. *Domstolsverket* uppger att ett anslagstillskott bör ske på anslaget Rättsliga biträden m.m. med två miljoner kronor per år. Även förslaget om fler § 31-utredningar bedöms av utredningen kunna innebära ökade kostnader för juridiska biträden. Utredningen har dock inte kunnat göra någon beräkning av denna kostnad. Med hänsyn till att eventuella merkostnader som kan uppstå antas vara högst begränsade i förhållande till anslaget storlek bedöms de rymmas inom befintliga anslag.

Konsekvenser för kommuner

Kostnaderna för förslaget om ett skärpt krav på socialtjänstens närvaro vid förhör med barn har inte kunnat beräknas av utredningen, bland annat på grund av att det inte har varit möjligt att få relevant statistik från polisregionerna.

I förarbetena till nuvarande lagstiftning förutsattes att socialtjänsten i stor utsträckning närvarar vid förhör med barn (7 och 34 §§ LUL, prop. 1994/95:12 s. 66–67 och prop. 2009/10:105 s. 37–38). Enligt utredningen finns dock variationer mellan kommunerna när det gäller i vilken omfattning en företrädare för socialtjänsten närvarar. Det skärpta kravet

på närvaro kommer sannolikt för merparten av kommuner inte att innebära någon större skillnad, medan det för andra kommuner kan bli fråga om ett relativt stort behov av att förändra och prioritera om arbetet. Det handlar dock om förändringar som görs för att uppnå de ambitioner som lagstiftaren hade i tidigare förarbeten. I likhet med vad som angavs då kan närvaro vid förhör ha gynnsamma effekter för socialtjänstens arbete. Det kan bland annat innebära ett effektivt sätt att komma i kontakt med barnet och dess vårdnadshavare, liksom en möjlighet att få en närmare inblick i den aktuella brottsmisstanken. Sådan kunskap kan vara värdefull i socialtjänstens egen utredning om barnet och för att kunna erbjuda barnet rätt åtgärder och stöd. Det skärpta kravet på närvaro vid förhör kan därigenom, även om det kan innebära en ökad arbetsbelastning i ett tidigare skede, också medföra effektivitetsvinster på totalen. Förslaget innebär att den kommunala finansieringsprincipen blir tillämplig. Sammantaget gör dock regeringen bedömningen att förslagen inte medför annat än marginella ekonomiska konsekvenser för kommunerna. Mot denna bakgrund bedömer regeringen, till skillnad från bland annat *Sveriges Kommuner och Regioner* och *Stockholms kommun*, att någon compensation enligt den kommunala finansieringsprincipen inte görs.

Sveriges Kommuner och Regioner ifrågasätter utredningens bedömning att förslaget om ökad närvaro vid förhör inte innebär någon inskränkning i den kommunala självstyrelsen. Regeringen konstaterar att förslaget inte innebär att någon ny uppgift läggs på kommunerna och att förslaget i stor utsträckning förtydligar det som lagstiftaren ville åstadkomma med lagstiftningen när den infördes. Inskränkningen i den kommunala självstyrelsen får därmed anses vara begränsad. Mot denna bakgrund och med beaktande av vikten av socialtjänstens närvaro bedöms förslaget vara ett proportionerligt ingrepp i den kommunala självstyrelsen. Syftet med förslaget kan inte uppnås med mindre ingripande åtgärder. Detsamma gäller förslaget om att socialnämnden i sitt yttrande ska redovisa i vilken utsträckning en tidigare utdömd ungdomstjänst eller ungdomsvård har fullgjorts. Avsaknaden av en sådan uppgift i vissa yttranden gör det i dag nödvändigt för antingen åklagaren eller domstolen att inhämta kompletterande uppgifter från socialnämnden. Med förslaget minskar behovet av sådana kompletteringar.

Konsekvenser för barn

Flera av förslagen, bland annat förslagen om utökade möjligheter att inleda § 31-utredningar och skärpta krav på socialtjänstens närvaro vid förhör, bedöms förbättra socialnämndens och socialtjänstens möjligheter att bedöma vilka insatser eller åtgärder som bör vidtas för att hjälpa och ge stöd åt ett barn. Detta bedöms i sin tur kunna bidra till att barnet avhåller sig från brottslig verksamhet. Förslagen bedöms därmed vara väl förenliga med barnets rätt till liv och utveckling enligt artikel 6 i barnkonventionen. Som *Integritetsskyddsmyndigheten* konstaterar kan fler § 31-utredningar dock leda till en ökad insamling och bearbetning av integritetskänsliga personuppgifter om barn under 15 år i den brottsutredande verksamheten. Eftersom det redan i dag finns möjligheter att genomföra § 31-utredningar mot barn finns också strukturer för att hantera integritetskänsliga personuppgifter om barn. Att förslaget leder till en ökad hantering av

sådana uppgifter bedöms inte påverka dessa strukturer eller påverka barn negativt.

Genom förslaget att åklagare ska kunna förordna om ungdomstjänst genom ett strafföreläggande minskar behovet av att ställa barn inför rätta. Detta bedöms vara till fördel för barnet eftersom det är mindre påfrestande och innebär att beslut kan fattas snabbare än vid en domstolsprocess. Om ett barn inte vill godkänna ett utfärdat strafföreläggande står det honom eller henne fritt att inte göra detta, vilket sannolikt innebär att det i stället blir fråga om ett åtal med efterföljande rättegång. Förslaget kan därför sägas vara i enlighet med artikel 40 i barnkonventionen som bland annat tillerkänner barnet en rätt till rättvis rättegång. Genom kravet på att ett yttrande från socialnämnden ska hämtas in före ett beslut om strafföreläggande säkerställs också att ett sådant inte utfärdas i de fall då påföljden i stället borde ha varit ungdomsvård. Detta krav bidrar därför till att tillgodose barnets bästa genom att det ökar förutsättningarna för att barn i behov av ungdomsvård får sådan vård.

Likaså bedöms det vara förenligt med barnkonventionen att en brottsmisstanke som riktas mot ett barn kan utredas och att fler fall av allvarlig brottslighet prövas i domstol genom en bevistalan. Detta minskar risken för att barnet oriktigt pekats ut som skyldigt till brott. Möjligheten till domstolsprövning av en bevistalan är väl förenlig med artikel 40 i barnkonventionen som bland annat innebär en rätt för barn som misstänks för brott att få saken avgjord av en opartisk myndighet eller ett rättskipande organ. Vid en förhandling i domstol kan också barnets rätt att uttrycka sin mening enligt artikel 12 i barnkonventionen tillgodoses. En bevistalan får inte väckas om det i ett enskilt fall inte bedöms vara till barnets bästa och det därmed finns särskilda omständigheter som talar mot det.

Förslaget om möjligheten att förordna ett målsägandebiträde respektive en särskild företrädare för barn för den som utsätts för brott av någon under 15 år bedöms förbättra målsägandens ställning i processen.

Förslaget om att det ska vara möjligt att undanröja en lagakraftvunnen dom om bevistalan, om det har klarlagts att gärningspersonen var straffmyndig vid gärningstillfället, kan innebära negativa konsekvenser för den unge. Genom förfarandet blir det emellertid möjligt att rätta en felaktighet och den som misstänks för brott – oavsett om det är ett barn eller en vuxen person – hamnar inte i ett sämre läge än vad som varit fallet om den riktiga åldern varit känd från början. Detsamma kan sägas om förslaget att införa en möjlighet till resning av en dom om bevistalan. Intresset av att undvika materiellt oriktiga brottmålsdomar väger mycket tungt. Så länge formerna för en sådan förnyad prövning uppfyller de högt ställda krav som finns på rättssäkerhet och i möjligaste mån anpassas efter barnets ålder och mognad bedöms resningsmöjligheten inte vara i strid med barnets bästa.

Ökade möjligheter till drogtester kan förbättra förutsättningarna för tidiga insatser och bidrar därmed till att förhindra att barn i riskzonen utvecklar ett missbruk. Att ett barn får hjälp att hålla sig borta från narkotika bidrar till att tillgodose barnets rätt till bästa möjliga hälsa enligt artikel 24 och är en del av statens skyldighet att skydda barn från olaglig användning av narkotika enligt artikel 33 i barnkonventionen. Eftersom drogtester inte ska genomföras slentrianmässigt utan endast då det finns en skäligen misstanke om olovligt narkotikabruk, och dess syfte är att vara

till nytta för socialnämndens bedömning av insatser för barnet, bedöms det även vara förenligt med rätten att inte utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv enligt artikel 16 i barnkonventionen.

Sammanfattningsvis delar regeringen utredningens bedömning att förslagen är förenliga med barnkonventionen. När det gäller jämställdhet mellan pojkar och flickor är de förslag som lämnas könsneutrala. Även med bestämmelser som gäller lika för alla kan emellertid olika grupper påverkas av dem i olika utsträckning. Som *Malmö kommun* påpekar begår fler pojkar än flickor brott. Detta innebär att fler pojkar än flickor kommer att beröras av de nya reglerna.

Övriga konsekvenser

Regeringen delar utredningens bedömning att förslagen, utöver vad som redovisats ovan, inte leder till några konsekvenser för kommuner, företag eller enskilda. Förslagen bedöms inte heller få några konsekvenser för miljön eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen. Förslagen kan heller inte förväntas få några andra konsekvenser av betydelse.

10 Författningskommentar

10.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

48 kap.

2 § Straffföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda, som den misstänkte får godkänna omedelbart eller inom en viss tid. Under de förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får straffföreläggande avse villkorlig dom eller en sådan påföljd i förening med böter. *Under de förutsättningar som anges i 4 § fjärde stycket får straffföreläggande avse ungdomstjänst.* Av 5 a § framgår att ett straffföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet.

Föreläggande av ordningsbot enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad som bestämts enligt 14 §, som han eller hon får godkänna omedelbart eller inom en viss tid.

Om ett brott är förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, ska också en sådan särskild rättsverkan omfattas av ett straffföreläggande eller ett föreläggande av ordningsbot. Detsamma gäller kostnad för provtagning och analys av blod, urin och saliv som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. I fråga om sådan kostnad ska 31 kap. 1 § och bestämmelserna om särskild rättsverkan tillämpas.

Om ett brott är förenat med företagsbot ska boten också föreläggas genom straffföreläggande som den misstänkte får godkänna.

Paragrafen innehåller bestämmelser om straffföreläggande och föreläggande av ordningsbot. Övervägandena finns i avsnitt 7.

Ändringen i *första stycket* innebär att ett strafföreläggande även kan avse ungdomstjänst. De närmare förutsättningarna för när ett strafföreläggande kan avse ungdomstjänst framgår av 4 § fjärde stycket, se författningskommentaren till den bestämmelsen.

4 § Bötesstraff får föreläggas genom strafföreläggande för brott där böter ingår i straffskalan, dock inte normerade böter. Det finns särskilda bestämmelser om föreläggande av bötesstraff för brott som har begåtts av någon som är under arton år. Bestämmelsen i 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken är tillämplig vid föreläggande av bötesstraff.

Villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter får föreläggas genom strafföreläggande i fall då det är sannolikt att rätten skulle döma till sådan påföljd. Detta gäller dock inte för brott som har begåtts av någon som inte har fyllt arton år eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst.

Företagsbot får föreläggas genom strafföreläggande i fall då boten inte överstiger tre miljoner kronor.

Ungdomstjänst får föreläggas genom strafföreläggande för brott som har begåtts av någon innan han eller hon har fyllt arton år under de förutsättningar som anges i 32 kap. 2 § brottsbalken. Innan ungdomstjänst föreläggs ska ett sådant yttrande som avses i 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare inhämtas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om i vilka fall strafföreläggande får användas. Övervägandena finns i avsnitt 7.

Av paragrafens *fjärde stycke*, som är nytt, följer under vilka förutsättningar det är möjligt att låta strafföreläggande avse ungdomstjänst. Hänvisningen till 32 kap. 2 § brottsbalken innebär att samma förutsättningar måste vara uppfyllda oavsett om ungdomstjänsten döms ut av rätten eller om den föreläggs genom strafföreläggande. Det innebär att påföljden bara kan komma i fråga för den som är under 21 år och måste vara lämplig med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter. Vidare måste påföljden vara tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet och det får inte finnas skäl för att döma till ungdomsvård. I valet mellan ungdomstjänst och böter ska ungdomstjänst väljas om den påföljden inte är alltför ingripande. Om den unge har fyllt 18 år när strafföreläggandet meddelas får föreläggandet avse ungdomstjänst endast om det finns särskilda skäl för det.

Stycket innehåller även ett krav på att det inför ett utfärdande av ett strafföreläggande avseende ungdomstjänst ska inhämtas ett yttrande enligt 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Övriga ändringar är endast språkliga.

10 § Ett strafföreläggande kan godkännas på förhand av den misstänkte, om föreläggandet inte kommer att avse villkorlig dom *eller ungdomstjänst*. Ett förhandsgodkännande ska vara skriftligt, skrivas under av den misstänkte och innehålla

1. uppgift om det brott som godkännandet avser, varvid brottets art samt tiden och platsen för brottet ska anges, och

2. uppgift om den bötespåföljd, den särskilda rättsverkan och det enskilda anspråk som den misstänkte godtar.

Om ett förhandsgodkännande lämnas elektroniskt gäller 9 § andra stycket.
Ett förhandsgodkännande av ett strafföreläggande får återkallas av den misstänkte.

Strafförelägandet anses godkänt enligt 3 § andra stycket när det har utfärdats.

Paragrafen reglerar förhandsgodkännande av strafföreläggande. Övervägandena finns i avsnitt 7.

I paragrafens *första stycke* görs ett tillägg som innebär att det inte finns möjlighet att förhandsgodkänna ett strafföreläggande i de fall då förelägandet avser ungdomstjänst.

10.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

7 § Vid förhör med den som inte har fyllt arton år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte finns särskilda skäl mot det och det kan ske utan men för utredningen.

Paragrafen reglerar när en företrädare för socialtjänsten ska närvara vid förhör med den som inte har fyllt 18 år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Ändringen innebär att en företrädare för socialtjänsten ska närvara vid förhör om det inte finns särskilda skäl mot det och det kan ske utan men för utredningen. Skyldigheten att närvara vid förhör skärps genom att det nuvarande rekvisitet om att en företrädare ska närvara om det är möjligt byts ut till att en företrädare ska närvara om det inte finns särskilda skäl mot det. Särskilda skäl att inte närvara kan till exempel vara om en företrädare för socialtjänsten hastigt drabbats av sjukdom och någon ersättare inte kunnat ordnas. Om socialtjänsten sedan tidigare har omfattande kännedom om barnet, det påstådda brottet och omständigheterna kring detta, samtidigt som barnet inte bedöms vara i behov av stöd vid förhöret av en företrädare för socialtjänsten, kan det också finnas särskilda skäl att inte närvara. Samma sak kan gälla om det är fråga om brottslighet av mindre allvarligt slag. Även vid sådan brottslighet kan det dock, som *Lagrådet* framhåller, finnas behov av att en företrädare för socialtjänsten närvarar, till exempel om den unge är misstänkt för återkommande fall av ringa narkotikabrott. I dessa fall finns det inte sällan ett särskilt behov av att socialtjänsten deltar i förhöret för att kunna medverka till att socialtjänstens insatser kommer till stånd så fort som möjligt. En bedömning får göras i varje enskilt fall. I 34 § finns bestämmelser om när en företrädare för socialtjänsten ska närvara vid förhör med den som inte har fyllt 15 år.

Övriga ändringar är endast språkliga.

11 § I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han eller hon fyllt arton år ska åklagaren, innan beslut fattas i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (2001:453) har ansvaret för den unge, om denne har erkänt gärningen eller det annars finns skäligen misstanke att han eller hon har begått brottet och sådant yttrande inte inhämtats under förundersökningen. Yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det är

uppenbart att det finns förutsättningar för straffvarning eller åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt.

Om förundersökningen gäller brott på vilket fängelse kan följa, ska, om möjligt, undersökningsledaren begära ett sådant yttrande som avses i första stycket senast i samband med delgivning av brottsmisstanke enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken.

Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. *Yttrandet ska i förekommande fall även innehålla en redovisning av i vilken utsträckning den unge fullgjort en sådan tidigare utdömd ungdomsvård eller ungdomstjänst som nämnden har uppgift om.* Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen och i en vårdplan om de vidtas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet eller vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.

Nämnden ska även utan samband med yttrande lämna den som har ansvar för att inhämta yttrande de upplysningar som denne begär i fråga om den unge.

Paragrafen innehåller bestämmelser om yttrande från socialnämnden inför beslut om åtal mot unga lagöverträdare. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Av ändringen i paragrafens *tredje stycke* framgår att ett yttrande från socialnämnden i förekommande fall också ska innehålla en redovisning av i vilken utsträckning som en tidigare utdömd ungdomstjänst eller ungdomsvård har fullgjorts av den unge. Socialnämnden ska lämna de uppgifter nämnden har tillgång till och är inte skyldig att inhämta uppgifter om fullgörandet från socialnämnden i en annan kommun som tidigare har haft ansvar för den unge enligt socialtjänstlagen (2001:453).

31 § Kan någon misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år eller ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott ska en utredning om brottet inledas, om inte särskilda skäl talar emot det.

På begäran av socialnämnden får en utredning om brott även inledas i andra fall avseende någon som inte har fyllt femton år, om socialnämnden bedömer att utredningen kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge. Vid denna bedömning ska det särskilt beaktas om det är fråga om ett brott som innebär att den unge äventyrar sin hälsa eller utveckling eller om brottet kan antas utgöra ett led i en upprepad brottslighet begången av den unge.

I andra fall än som avses i första och andra styckena får en utredning om brott inledas avseende någon som inte har fyllt femton år

1. om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt femton år har tagit del i brottet,
2. om det behövs för att efterforska gods som har *kommits åt* genom brottet eller som kan bli föremål för förverkande, eller
3. om det av andra skäl är *påkallat* med hänsyn till *allmänna* eller *enskilda intressen*.

Har den unge inte fyllt tolv år får en utredning enligt andra eller tredje stycket inledas endast om det finns synnerliga skäl.

Paragrafen reglerar i vilka fall en utredning om brott ska eller får inledas när någon kan misstänkas för att före 15 års ålder ha begått brott. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Ändringen i *tredje stycket 3* innebär att en utredning får inledas om det är påkallat med hänsyn till allmänna eller enskilda intressen. Möjligheten att inleda en utredning med stöd av denna punkt utvidgas genom att det nuvarande rekvisitet om att en utredning får inledas när den är av särskild betydelse byts ut till att en sådan utredning får inledas när den är påkallad. För att en utredning ska anses påkallad krävs dock fortfarande att det är fråga om brottslighet av visst allvar, varför brott med enbart böter i straffskalan i princip faller utanför tillämpningsområdet.

Kravet på att en utredning ska anses påkallad knyts till att så kan anses vara fallet med hänsyn till allmänna eller enskilda intressen. Detta utgör en skillnad mot den nuvarande lydelsen i form av ”ett allmänt eller enskilt intresse”. Ändringen innebär inte något krav på att det alltid måste finnas flera allmänna eller enskilda intressen till stöd för att en utredning ska anses påkallad. Enbart ett sådant intresse kan också i fortsättningen vara tillräckligt. Ändringen tydliggör dock att en samlad bedömning ska göras. Utöver de exempel som ges i tidigare förarbeten (se prop. 2009/10:105 s. 29–32 och 67) kan en utredning anses vara påkallad med hänsyn till allmänna intressen om det handlar om brottslighet som rör en viktig samhällsnyttig funktion, som till exempel sabotage mot blåjus-verksamhet. Ytterligare exempel kan vara allvarligare olaga hot eller falsklarm, till exempel att lämna bombhot mot en skola eller liknande inrättning. Angrepp mot vissa tjänstepersoner, som exempelvis polismän, kan också tala för att det finns allmänna intressen av att utreda misstänkta gärningar, eftersom motivet bakom brottet generellt sett anses försvårande. Vidare kan en utredning vara motiverad om det rör sig om mer omfattande seriebrottslighet, där var och en av gärningarna inte har något sådant påtagligt straffvärde att de omfattas av presumptionsregeln, men där den samlade bilden av brottsligheten utgör skäl att utreda brottsmisstankarna. Till allmänna intressen för en utredning kan också räknas det allmänna samhällsintresset av att allvarligare brottslighet ska utredas. Det bör då röra sig om brott som, utan att falla under presumptionsregelns tillämpningsområde, i det konkreta fallet har ett straffvärde närmare ett års fängelse. En utredning kan också anses vara påkallad med hänsyn till enskilda intressen när brottet riktats mot en målsägande, till exempel vid fall av svårare misshandel, grovt olaga hot eller grovt olaga tvång.

Allmänna och enskilda intressen kan i många fall antas samverka. Således kan en utredning till exempel vara påkallad vid ett brott som innebär en mycket allvarlig kränkning av en målsägande, som vid ett sexualbrott, även om straffvärdet i det aktuella fallet inte är så högt som bör krävas i de fall då en utredning kan vara påkallad enbart med hänsyn till gärningens straffvärde.

Ändringen i *tredje stycket 2* är endast språklig.

32 § Bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. 3, 4, 6–14 §§, 18 b–19, 21, 21 b–21 d och 24 §§ rättegångsbalken ska i tillämpliga delar gälla för en sådan utredning som avses i 31 §. *Efter att förhör hållits med den unge ska*

bestämmelserna om insyn i 23 kap. 18 § samma balk gälla i tillämpliga delar för en sådan utredning. När utredningen är slutförd ska bestämmelserna om insyn i 23 kap. 18 a § samma balk tillämpas. Det som sägs om förundersökning och åtal i den paragrafen ska i stället avse utredning enligt 31 § respektive bevistalan enligt 38 §. Rätten att få en kopia i 23 kap. 21 a § samma balk gäller i de fall då en bevistalan väcks.

En utredning som avses i 31 § ska bedrivas med särskild skyndsamhet och avslutas så snart det är möjligt. Utredningen får inte pågå längre tid än tre månader, om det inte är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

Utredningen ska ledas av en åklagare eller en anställd vid Polismyndigheten som myndigheten har förordnat. Undersökningsledaren ska, om det inte möter något hinder, genom intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare vara särskilt lämpad för uppgiften.

Har den unge tidigare varit föremål för utredning enligt 31 §, ska om möjligt samma åklagare och samma anställda vid Polismyndigheten anlitas för att leda och genomföra den nya utredningen.

Paragrafen reglerar vilka bestämmelser i 23 kap. rättegångsbalken som är tillämpliga vid en utredning enligt 31 §, en s.k. § 31-utredning, vem som ska leda en sådan utredning och vilka skyndsamhetskrav som gäller. Övervägandena finns i avsnitt 4.

I paragrafens *första stycke* finns en reglering som innebär att vissa bestämmelser om förundersökning och åtal i 23 kap. rättegångsbalken ska gälla vid en § 31-utredning respektive bevistalan. Ändringen innebär att det tydliggörs vid vilken tidpunkt en misstänkt och dennes biträde har rätt att ta del av det som förekommit vid utredningen i den utsträckning det kan ske utan men för det fortsatta utredningsarbetet.

Vid § 31-utredningar är rätten att ta del av det som har förekommit i utredningen inte, till skillnad mot vad som gäller vid förundersökningar, beroende av att den unge delges misstanke om brott, jfr 23 kap. 18 § rättegångsbalken. Motsvarande startpunkt för insynsrätten i en § 31-utredning är i stället att förhör har hållits med den unge. I de fall då en utredning avslutas utan att förhör hålls med den unge gäller inte någon rätt till insyn i utredningen.

När en § 31-utredning är slutförd omfattar rätten till insyn utredningsmaterialet i dess helhet, jfr 23 kap. 18 a § rättegångsbalken. Den rätt som den unge och biträdet kan ha att ta del av sekretessbelagda uppgifter gäller med de begränsningar som följer av 10 kap. 3 och 3 a §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Rätten till insyn gäller alltså inte i den utsträckning det av hänsyn till något allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs. I detta skede har barnet och det juridiska biträdet också rätt att begära att § 31-utredningen ska kompletteras, jfr 23 kap 18 a § första stycket rättegångsbalken.

En ovillkorlig rätt att få en papperskopia av protokoll över utredningen finns enbart då en bevistalan väcks, vilket dock inte hindrar att en sådan kopia lämnas ut även i andra fall. I fråga om rätten att ta del av annat utredningsmaterial gäller 23 kap. 21 a § andra stycket rättegångsbalken.

32 b § *När en utredning enligt 31 § har inletts eller återupptagits ska lagen (1988:609) om målsägandebiträde och lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn gälla. Det som sägs om förundersökning och åtal i de lagarna ska i stället*

avse utredning enligt 31 § respektive bevistalan enligt 38 §. Bestämmelserna om återbetalningsskyldighet i 8 § lagen om målsägandebitråde och 12 § lagen om särskild företrädare för barn ska dock inte gälla.

Bestämmelserna om anmälan i 23 kap. 5 § rättegångsbalken, om rätten att närvara vid förhör i 23 kap. 10 § samma balk och om rätten att ställa frågor vid förhör i 23 kap. 11 § samma balk ska gälla när ett målsägandebitråde har förordnats.

Paragrafen, som är ny, reglerar vad som gäller för ett målsägandebitråde och en särskild företrädare för barn vid en § 31-utredning. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Av första stycket framgår att lagen (1988:609) om målsägandebitråde och lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn ska gälla när en § 31-utredning inletts eller återupptagits. Det som sägs i respektive lag om förundersökning gäller i stället § 31-utredningar. På samma sätt gäller det som sägs om åtal i stället bevistalan enligt 38 §. Förutsättningarna för när ett målsägandebitråde och en särskild företrädare för barn ska förordnas framgår av respektive lag. Hänvisningen till de båda lagarna innebär även att vad som där föreskrivs i fråga om vem som ska förordnas till målsägandebitråde respektive särskild företrädare, vilka uppgifter den förordnade har, förordnandets längd och rätten till ersättning för uppdraget, också ska gälla vid en § 31-utredning och under en eventuell bevistaleprocess. Undantag från lagarna görs dock när det gäller den unges återbetalningsskyldighet till staten för kostnader för målsägandebitråde och särskild företrädare för barn. När ett målsägandebitråde eller en särskild företrädare för barn har utsetts för målsäganden i en § 31-utredning kan ett barn under 15 år som misstänks för brott således inte åläggas någon återbetalningsskyldighet för målsägandens juridiska biträde.

Av andra stycket framgår att vissa bestämmelser i rättegångsbalken ska gälla när ett målsägandebitråde har förordnats. Det gäller 23 kap. 5, 10 och 11 §§ rättegångsbalken om anmälan hos rätten när det gäller förordnande av målsägandebitråde, om målsägandebitrådes rätt att närvara vid förhör med målsäganden och om rätten för målsägandebitrådet att ställa frågor vid ett målsägandeförhör. Detsamma gäller redan för en särskild företrädare för barn.

34 § Socialnämnden ska omedelbart underrättas

1. när någon kan misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott på vilket fängelse kan följa, och

2. när en utredning enligt 31 § har inletts.

Vid förhör med den unge i en utredning enligt 31 § första eller andra stycket ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte finns synnerliga skäl mot det. Om det är fråga om en utredning enligt 31 § tredje stycket ska en sådan företrädare närvara vid förhör med den unge om det inte finns särskilda skäl mot det.

I fall som avses i 31 § andra stycket får ingen annan åtgärd än förhör med den unge vidtas innan socialnämnden har begärt att en utredning ska inledas. Om det finns särskilda skäl får dock även andra åtgärder vidtas.

Om brottsmisstanken kvarstår efter förhöret med den unge och efter andra vidtagna åtgärder, ska protokoll över förhöret och åtgärderna omgående sändas till socialnämnden.

Paragrafen behandlar i vilka fall socialnämnden ska underrättas och närvara vid förhör med den unge. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Ändringen i paragrafens *andra stycke* innebär ett skärpt krav på att en företrädare för socialtjänsten ska närvara vid förhör med den som misstänks för att före 15 års ålder ha begått brott.

Vid utredningar enligt 31 § första stycket, som inleds för att det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år, får undantag från kravet på att närvara göras om det finns synnerliga skäl. Detsamma gäller vid utredningar som har inletts på initiativ av socialnämnden enligt 31 § andra stycket. Det innebär att möjligheten till undantag från närvarokravet är starkt begränsad. Som utgångspunkt bör det handla om förhinder som inte kunnat förutses eller undvikas och då någon företrädare för socialtjänsten trots stora ansträngningar inte kan närvara. Att socialtjänsten sedan tidigare har kännedom om barnet, eller att insatser för barnet med anledning av brottsmisstanken redan har inletts, bör i normalfallet inte anses utgöra synnerliga skäl.

Om det är fråga om en utredning som har inletts enligt 31 § tredje stycket, till exempel för att det är påkallat med hänsyn till allmänna eller enskilda intressen, kan undantag från kravet på närvaro från socialtjänstens sida göras om det finns särskilda skäl. Detta rekvisit är detsamma som gäller enligt 7 §, se författningskommentaren till den bestämmelsen.

Övriga ändringar är endast språkliga och redaktionella.

36 b § Är någon skäligen misstänkt för att före femton års ålder olovligen ha brukat narkotika får kroppsbesiktning *utföras* genom *att* prov *tas* från kroppen och *undersöks*, om det kan antas *ha betydelse* för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge.

Sådan kroppsbesiktning beslutas av åklagare.

Socialnämnden ska omedelbart underrättas om resultatet av en sådan kroppsbesiktning. Detsamma gäller den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Paragrafen behandlar när kroppsbesiktning i form av drogtest får utföras mot barn under 15 år. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Ändringen i *första stycket* innebär att drogtest får göras om det kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för barnet. Det uppställs alltså inte längre något krav på att drogtestet kan antas vara nödvändigt för att avgöra ett sådant behov. Det krävs alltså att det finns skäligen misstanke om olovligt bruk av narkotika.

Inför beslutet ska det göras en samlad bedömning av barnets och vårdnadshavarens uppgifter samt övriga omständigheter i ärendet. Vilken inställning barnet och barnets vårdnadshavare har till behovet av insatser bör dock inte ha någon avgörande betydelse. Ett drogtest kan ha betydelse för bedömningen även om barnet medger bruk av narkotika bland annat eftersom ett test kan påvisa förekomst av andra substanser än de som omfattas av medgivandet. Även i situationer då barnet redan är föremål för socialtjänstens insatser kan ett drogtest ha betydelse. Det kan till exempel ha betydelse för bedömningen av insatser att få information om ifall barnet fortfarande använder narkotika och vilken substans det i så fall är fråga om.

Övriga ändringar är endast språkliga.

36 e § Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § *tredje* stycket, 13 § första och andra styckena och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § tredje stycket andra meningen, 13 § andra stycket och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

Paragrafen anger vilka bestämmelser i rättegångsbalken som ska gälla för de olika formerna av kroppsbesiktning av barn under 15 år. Övervägandena finns i avsnitt 6.

I paragrafens *första stycke* ersätts hänvisningen till 28 kap. 12 § andra stycket rättegångsbalken med en hänvisning till tredje stycket i samma lagrum. Ändringen är en följd av den ändring av 28 kap. 12 § rättegångsbalken som trädde i kraft den 1 juli 2017 genom lagen (2017:435) om ändring i rättegångsbalken och är föranledd av de redaktionella ändringar som då gjordes i 28 kap. 12 § rättegångsbalken. Av förbiseende gjordes inte denna ändring vid det tillfället.

Motsvarande ändring görs i paragrafens *andra stycke*.

38 § *Åklagaren ska begära prövning i domstol av om den unge har begått ett brott (bevistalan) om*

1. brottet har begåtts innan den unge har fyllt 15 år,
2. det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år för brottet, eller det är fråga om ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott,

3. en utredning enligt 31 § har slutförts om brottet, och

4. det skulle ha funnits tillräckliga skäl för åtal om brottet hade begåtts efter att den unge har fyllt 15 år.

Även om det är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år för brottet får en bevistalan väckas om det finns synnerliga skäl för det.

Bevistalan får inte väckas om det finns särskilda omständigheter som talar mot det.

Paragrafen innehåller bestämmelser om bevistalan. Övervägandena finns i avsnitt 5. Paragrafen utformas enligt *Lagrådets* förslag.

I *första stycket* införs en presumtion om att åklagaren ska väcka en bevistalan i vissa fall. Nuvarande rekvisit om att en bevistalan ska krävas ur allmän synpunkt tas bort. En förutsättning för bevistalan är i stället att någon under 15 år misstänks för att ha begått ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år (punkt 1 och 2). De osjälvtäckliga brottsformerna försök, förberedelse och stämpling till sådant brott omfattas också av presumtionsregeln (punkt 2). En annan förutsättning för en bevistalan är att en § 31-utredning har genomförts och att åklagaren bedömer att det föreligger tillräckliga skäl för att anta att den unge har gjort sig skyldig till brott (punkt 3 och 4). Kravet på bevisningens styrka motsvarar det som ställs när åtal väcks. Bestämmelserna om framställningsrätt i det nuvarande första stycket förs med vissa ändringar över till en ny 38 a §. En framställning är inte längre en förutsättning för att en bevistalan ska väckas. Åklagaren har en självständig initiativrätt till bevistalan.

Av *andra stycket* framgår att bevistalan kan väckas även för brott som inte omfattas av presumtionsregeln, om det finns synnerliga skäl för det. På så sätt är det möjligt att väcka bevistalan för brott som, trots att de är allvarliga, faller utanför presumtionsregelns tillämpningsområde. I kravet på synnerliga skäl ligger att bestämmelsen bör tillämpas restriktivt. Synnerliga skäl kan finnas om det är fråga om flera allvarliga brott som,

utan att omfattas av presumptionsregeln, sammantaget har ett mycket högt straffvärde. Det kan exempelvis handla om upprepade fall av våldtäkt, vållande till annans död, grovt brott, grovt sexuellt övergrepp och mordbrand. Synnerliga skäl kan också finnas om det är fråga om ett enstaka brott som har ett påtagligt högt straffvärde. Det kan till exempel vara aktuellt vid brott som har en vid straffskala såsom grovt sabotage mot blåljusverksamhet, men även i andra fall där straffvärdet är mycket högt. Vidare kan synnerliga skäl finnas om det förekommer särskilt försvarande omständigheter som exempelvis svåra kränkningar av målsägandens integritet, till exempel vid s.k. ungdomsrån, eller om brottet har utgjort ett led i brottslighet som utövats i organiserad form. Bestämmelserna i det nuvarande andra stycket förs över till en ny 38 b § andra stycket.

I *tredje stycket* anges att bevistalan inte får väckas om det finns särskilda omständigheter som talar mot det. En bedömning får göras i det enskilda fallet. Särskilda omständigheter kan till exempel vara att det inte är förenligt med barnets bästa att en bevistalan väcks. Så kan vara fallet om det misstänkta barnet har svåra intellektuella eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. En annan omständighet som kan ha betydelse för bedömningen är om barnet är mycket ungt. Det kan i dessa fall vara i det närmaste omöjligt att bedöma om barnet har gjort sig skyldigt till brott i en straffrättslig bemärkelse och en bevistalan skulle inte vara ändamålsenlig. Den unges bristande mognad och utveckling eller sjukdom kan också ha betydelse vid bedömningen. Att mycket lång tid har förflutit sedan brottet begicks kan också vara en särskild omständighet som talar mot att väcka talan. Utrymmet för att avstå från att väcka bevistalan vid förekomsten av särskilda omständigheter är dock mindre ju allvarligare brottslighet det är fråga om.

Övriga ändringar är endast språkliga och redaktionella.

38 a § *Socialnämnden och Inspektionen för vård och omsorg får göra en framställning hos åklagare om att bevistalan ska väckas.*

Paragrafen, som är ny, reglerar vem som får göra en framställning hos åklagare om att bevistalan ska väckas. Övervägandena finns i avsnitt 5.

Av paragrafen framgår att vissa aktörer får göra en framställning hos åklagare om att en bevistalan ska väckas, vilket hittills har framgått av 38 § första stycket. Socialnämnden har även fortsättningsvis rätt att göra en framställning. Socialstyrelsens rätt att göra en framställning om bevistalan har ersatts med en sådan rätt för Inspektionen för vård och omsorg. Framställningsrätten för vårdnadshavare i nuvarande 38 § första stycket tas bort. En framställning är inte längre en förutsättning för att en bevistalan ska kunna väckas. Åklagaren har en självständig initiativrätt till bevistalan.

38 b § *Om det inte möter något hinder ska bevistalan föras av en åklagare som genom intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpad för uppgiften.*

Vid en bevistalan tillämpas 25 § första stycket och bestämmelserna om allmänt åtal för brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än ett år. I fråga om tvångsmedel gäller 36–36 f §§. Sådan rättegångskostnad som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken ska staten svara för.

Paragrafen, som är ny, reglerar vem som ska föra bevistalan och vilka bestämmelser som ska tillämpas vid handläggningen av bevistalan. Övervägandena finns i avsnitt 5.

Av *första stycket* framgår att om det inte möter något hinder ska bevistalan föras av åklagare som genom intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpad för uppgiften. Det bör endast i undantagsfall komma i fråga att någon annan åklagare för bevistalan. Kravet på lämplighet motsvarar vad som gäller enligt 2 § första stycket för undersökningsledare vid förundersökning och enligt 32 § tredje stycket för den som leder en utredning enligt 31 §.

Bestämmelserna i *andra stycket* förs, med en språklig ändring, över från 38 § andra stycket. Någon ändring i sak är inte avsedd.

38 c § *En dom om bevistalan som har fått laga kraft får undanröjas efter ansökan av åklagaren, om*

1. *det genom utredning som inte har lagts fram tidigare framgår att den vars skuld prövats hade fyllt femton år vid gärningen, och*

2. *åklagaren gör sannolikt att han eller hon inte har kunnat åberopa utredningen vid den rätt som har meddelat domen eller genom att överklaga domen, eller om han eller hon annars har haft giltig ursäkt att inte göra det.*

Ansökan ska göras skriftligen hos hovrätten om domen har meddelats av en tingsrätt och i annat fall hos Högsta domstolen. Ansökan ska göras inom ett år från det att åklagaren fick kännedom om utredningen. För ansökan gäller 58 kap. 5 § rättegångsbalken. Vid förfarandet gäller bestämmelserna om allmänt åtal för brott i tillämpliga delar.

Om Högsta domstolen prövar frågan om undanröjande, ska ett bifall till ansökan omfatta både tingsrättens och hovrättens dom.

Paragrafen, som är ny, reglerar möjligheten att undanröja en dom om bevistalan. Övervägandena finns i avsnitt 5. Paragrafen utformas enligt *Lagrådets* förslag.

Av paragrafens *första stycke* framgår förutsättningarna för att undanröja en dom om bevistalan på grund av nya uppgifter om den unges ålder. En första förutsättning är att det genom utredning som inte har lagts fram tidigare framgår att den unge hade fyllt 15 år vid gärningen. Begreppet utredning har samma innebörd som enligt bestämmelserna om resning i 58 kap. 3 § första stycket 3 rättegångsbalken. Det kan till exempel handla om nya uppgifter från Interpol eller Migrationsverket. Genom den nya utredningen ska klarläggas att personen var straffmyndig vid gärningen. En andra förutsättning är att åklagaren gör sannolikt att han eller hon inte har kunnat åberopa utredningen vid den rätt som har meddelat domen eller genom att överklaga domen, eller om han eller hon annars har haft giltig ursäkt att inte göra det. Vid bedömningen av vad som krävs för att åklagaren ska ha gjort detta sannolikt eller av om han eller hon haft giltig ursäkt kan vad som gäller för resning till den tilltalades nackdel i 58 kap. 3 § rättegångsbalken vara vägledande.

Andra stycket reglerar förfarandet för ansökan om undanröjande. Ansökan ska lämnas till en hovrätt eller till Högsta domstolen, beroende på vilken domstol som meddelade domen om bevistalan. Ansökan ska göras inom ett år från det att åklagaren fick kännedom om den nya utredningen. Av 58 kap. 5 § rättegångsbalken framgår bland annat vilka

uppgifter en ansökan om resning ska innehålla och vilka handlingar som ska bifogas ansökan. Motsvarande gäller för en ansökan om undanröjande av en bevistalan. Det innebär att åklagaren ska ange den dom som ansökan avser, det förhållande som ansökan grundas på och skälen för ansökan. Det innebär även att åklagaren ska ange den utredning som han eller hon vill åberopa och vad som ska styrkas. Åklagaren ska också ange anledningen till att utredningen inte har åberopats i rättegången. Dessutom framgår att ansökan ska vara egenhändigt undertecknad och att de skriftliga bevis som åberopas ska lämnas in i original eller som bestyrkt kopia tillsammans med ansökan. När ansökan ska prövas, ska bestämmelserna om allmänt åtal för brott gälla i tillämpliga delar. Det handlar bland annat om rätten till offentlig försvarare, uppställda tidsfrister för domstolens avgörande, underrättelseskyldighet till bland annat barnets vårdnadshavare och möjligheten att, under vissa förutsättningar, göra avsteg från huvudregeln om att domstolens förhandling är offentlig.

Av *tredje stycket* framgår att ett undanröjande som beslutas av Högsta domstolen ska omfatta båda underinstansernas domar. Det blir därmed möjligt att väcka åtal för samma gärning, om det finns förutsättningar för det.

38 d § *Sedan en dom om bevistalan har fått laga kraft, får resning beviljas under samma förutsättningar som gäller enligt 58 kap. 2 och 3 §§ rättegångsbalken. Vid förfarandet gäller 58 kap. 4–10 §§ samma balk i tillämpliga delar. Den unge ska dock inte åläggas att ersätta motparten eller staten för kostnaderna i resningsärendet. Det som sägs om förundersökning i 58 kap. 6 a § samma balk ska i stället avse en utredning enligt 31 §.*

Paragrafen, som är ny, reglerar möjligheten att bevilja resning av en dom om bevistalan. Övervägandena finns i avsnitt 5.

Genom hänvisningen till rättegångsbalkens regler om resning av domar i brottmål ska vad som anges där tillämpas också för resning av domar om bevistalan. Resning av en dom om bevistalan är på så sätt möjlig både till fördel och nackdel för den unge. För det närmare förfarandet gäller 58 kap. 4–10 §§ rättegångsbalken. Den unge ska dock inte åläggas att ersätta motparten eller staten för kostnader i resningsärendet. Det som sägs om förundersökning i 58 kap. 6 a § rättegångsbalken ska gälla en § 31-utredning.

10.3 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

12 kap.

8 § *Om en domstol har dömt någon till ungdomsvård eller till ungdomstjänst, eller om ungdomstjänst har förordnats genom ett strafföreläggande som har godkänts, ska socialnämnden underrätta åklagaren, om det kan antas att det finns förutsättningar för åtgärd enligt 30 b § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare eller 32 kap. 4 § brottsbalken.*

Paragrafen rör socialnämndens underrättelseskyldighet vid den unges misskötsamhet av ungdomsvård och ungdomstjänst samt andra fall där det

kan finnas anledning till undanröjande av sådana påföljder. Den gäller Prop. 2022/23:78
såväl ungdomstjänst som fristående påföljd som ungdomstjänst i förening
med ungdomsvård. Övervägandena finns i avsnitt 7.

I paragrafen görs ett tillägg varigenom socialnämndens underrättelse-
skyldighet då någon har dömts till ungdomsvård eller ungdomstjänst också
ska gälla när ungdomstjänsten har sin grund i ett godkänt strafföreläggande.

Övriga ändringar är endast språkliga.

Sammanfattning av betänkandet Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott (SOU 2022:1)

Uppdraget

Vi har fått i uppdrag att se över regelverket för utredningar mot barn som misstänks för brott, i syfte att förbättra detta regelverk och säkerställa att en hög grad av rättssäkerhet och effektivitet upprätthålls i sådana utredningar.

Barn som inte har fyllt 15 år och som misstänks för brott kan bli föremål för en brottsutredning enligt bestämmelserna i 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). I vårt uppdrag har ingått att analysera om bestämmelserna om dessa s.k. § 31-utredningar är ändamålsenliga och om de tillämpas på avsett sätt. Vi har också haft till uppgift att lämna förslag på de författningsändringar eller andra åtgärder som bedöms nödvändiga i syfte att brott som barn under 15 år misstänks för ska utredas i större utsträckning än som är fallet i dag.

Genom en bevistalan enligt 38 § LUL kan skuldfrågan för ett icke-straffmyndigt barn som misstänks för att ha begått ett brott prövas i domstol. Vi har haft i uppdrag att se över systemet med bevistalan och att ta ställning till om även åklagare på eget initiativ bör kunna väcka bevistalan. I vårt uppdrag har dessutom ingått att analysera hur en påföljd ska kunna dömas ut om det efter det att en dom beträffande bevistalan fått laga kraft skulle framkomma att gärningspersonen, i motsats till vad som tidigare antagits, hade fyllt 15 år då brottet begicks.

Regelverket kring barn som misstänks för brott innefattar en rad olika delfrågor. I vårt uppdrag har ingått att ta ställning till om bestämmelserna om förhör med barn under 18 år som misstänks för brott är ändamålsenliga och att utreda behovet av en ökad närvaro av företrädare för socialtjänsten vid inledande förhör med sådana barn. Vi har också haft till uppgift att ta ställning till om gällande bestämmelser om socialnämndens yttranden om unga lagöverträdare är ändamålsenligt utformade och att, vid behov, föreslå åtgärder för att säkerställa att yttrandena håller hög kvalitet. Dessutom har vårt uppdrag omfattat frågan om gällande bestämmelser angående rätten för ett barn som misstänks för brott att ha insyn i utredningen och att ta del av utredningsmaterialet behöver förtydligas i något avseende. Det har också ingått i uppdraget att ta ställning till om det bör vara möjligt att förordna ett juridiskt biträde för målsäganden när en § 31-utredning inleds. Vi har vidare tagit ställning till hur samverkan mellan olika berörda myndigheter kan stärkas när det gäller barn som misstänks för brott.

Barn under 15 år kan under vissa förutsättningar drogtestas. Vi har haft i uppdrag att utvärdera bestämmelserna om drogtestar av barn under 15 år och att bedöma om bestämmelserna är ändamålsenligt utformade, liksom att lämna de förslag som kan krävas för att säkerställa att drogtestar kan genomföras i tillräcklig omfattning.

Under vissa förutsättningar kan åklagare meddela ett strafföreläggande i stället för att väcka åtal. I vårt uppdrag har ingått att ta ställning till om

möjligheten att utfärda strafföreläggande bör utvidgas till att också omfatta ungdomstjänst och i vilka situationer det i så fall bör vara möjligt.

Prop. 2022/23:78

Bilaga 1

Genom ett tilläggsdirektiv har vi också haft i uppdrag att analysera behovet av utökade möjligheter att företa beslag, husrannsakan och kroppsvisitation mot barn under 15 år och att lämna förslag på de författningsändringar och andra åtgärder som bedöms nödvändiga för att nämnda tvångsmedel ska kunna användas mot barn under 15 år i tillräcklig omfattning.

Utredningar enligt 31 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Barn under 15 år är inte straffmyndiga och någon påföljd får därför inte dömas ut för ett brott som ett barn har begått före 15-årsdagen. I de fall då ett barn under 15 år misstänks för brott får inte heller en förundersökning inledas. För att tillgodose behovet av att ändå utreda de närmare omständigheterna kring ett sådant brott, finns möjligheten att under vissa förutsättningar inleda en utredning enligt 31 § LUL. Bestämmelsen innehåller i första stycket en presumptionsregel av innebörd att om någon kan misstänkas för att före 15 års ålder ha begått ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år, ska en utredning om brottet inledas, om inte särskilda skäl talar emot det. Detsamma ska gälla vid misstanke om vissa osjälvtändiga brottsformer. En § 31-utredning kan vidare inledas, enligt andra stycket i paragrafen, på begäran av socialnämnden, om nämnden bedömer att utredningen kan ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge. Slutligen innehåller paragrafens tredje stycke en möjlighet att inleda en utredning i tre fall, nämligen (1) om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt 15 år har tagit del i brottet, (2) om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet eller som kan bli föremål för förverkande, eller (3) om det av andra skäl är av särskild betydelse med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse. För att inleda en utredning beträffande ett barn som inte har fyllt 12 år krävs synnerliga skäl.

Bestämmelsen i 31 § LUL fick sin nuvarande lydelse efter en lagändring år 2010. Ett uttalat syfte med lagändringen var att fler brott som barn under 15 år misstänks för skulle utredas. På regeringens uppdrag genomförde Brottsförebyggande rådet (Brå) en undersökning av vilket genomslag lagändringen fått (se Brås rapport 2014:20), varvid det konstaterades att andelen § 31-utredningar inte förändrats nämnvärt sedan lagändringen.

I syfte att få en uppdaterad lägesbild av tillämpningen av 31 § LUL har vi inhämtat underlag från landets samtliga polisregioner, från ett knappt trettiootal kommuners socialförvaltningar och från Brottsoffermyndigheten. Av detta underlag har vi dragit slutsatsen att presumptionsregeln i 31 § första stycket LUL förefaller tillämpas på avsett sätt. Brottsmisstankar som faller inom presumptionsregelns tillämpningsområde utreds i mycket hög utsträckning och vi har därför inte föreslagit någon förändring i denna del. När det gäller andra stycket i aktuell paragraf och socialnämndens möjlighet att initiera en § 31-utredning, så har vi kommit fram till att denna bestämmelse däremot inte

tillämpas på avsett sätt. Anledningen härtill torde främst vara bristande kunskap inom socialtjänsten om bestämmelsens innebörd. Vi har därför föreslagit att kunskapshöjande åtgärder ska vidtas. Vår slutsats när det gäller 31 § tredje stycket LUL är att de två första punkterna förefaller ha fått avsedd tillämpning, men att det mycket sällan inleds utredningar med stöd av tredje punkten i stycket. Vi har därför föreslagit en mindre restriktiv utformning av denna punkt. En utredning ska enligt vårt förslag få inledas om det är påkallat med hänsyn till allmänna eller enskilda intressen.

Bevistalan – en prövning av skuldfrågan när barn under 15 år misstänks för brott

När ett barn under 15 år misstänks för brott prövas skuldfrågan som regel inte i domstol. I 38 § LUL finns dock en möjlighet att genom en bevistalan få till stånd en sådan prövning. Möjligheten härtill används emellertid sällan. Bestämmelsen i 38 § LUL innebär att om någon misstänks för att före 15 års ålder ha begått ett brott får åklagare, om det krävs ur allmän synpunkt, efter framställning av socialnämnden, Socialstyrelsen eller vårdnadshavarna för den unge, begära prövning hos domstol huruvida den unge har begått brottet. Domstolens avgörande sker genom dom i vilken ska anges om domstolen funnit att det har blivit utrett att barnet har begått brottet eller om så inte är fallet.

Vår översyn av systemet med bevistalan har utmynnat i att det, enligt vår bedömning, finns övervägande skäl som talar för att bestämmelserna om bevistalan bör ändras på så sätt att möjligheten att föra bevistalan utvidgas. Det främsta skälet härför är att frågan om ett barn är skyldigt till ett allvarligt brott eller inte bör avgöras efter en rättslig prövning i domstol. Bestämmelserna om bevistalan föreslås därför ändras på så sätt att när en § 31-utredning har slutförts beträffande ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år ska åklagare begära prövning i domstol av frågan om den misstänkte har begått brottet. Även vissa osjälvtändiga brottsformer omfattas av den föreslagna presumptionsregeln. Bevistalan får också föras beträffande annat brott, om det finns synnerliga skäl för detta. Om särskilda skäl talar emot det, ska bevistalan dock inte väckas. Genom förslaget får åklagaren en rätt att på eget initiativ väcka bevistalan och ska således inte, som i dag, vara beroende av att socialnämnden, Socialstyrelsen eller barnets vårdnadshavare initierar en sådan talan. Åklagarens uppgifter i fråga om bevistalan ska, om det inte möter något hinder, utföras av åklagare som genom intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpad för uppgiften. Socialnämnden föreslås även fortsättningsvis ha rätt att göra framställan hos åklagare om att en bevistalan ska väckas, medan barnets vårdnadshavare inte längre ska ha motsvarande framställningsrätt. Sedan tillsynsansvaret över socialtjänsten har överförts till Inspektionen för vård och omsorg (IVO), ska den framställningsrätt som tillkommit Socialstyrelsen flyttas över till IVO.

Genom en bevistalan fastställs inte någon påföljd för den unge. En dom beträffande bevistalan får rättskraft och det torde därför inte vara möjligt

att efter det att en bevistaledom fått laga kraft döma ut någon påföljd om det i efterhand visat sig att en gärningsperson var straffmyndig vid gärningstillfället. Ett felaktigt antagande om en gärningspersons ålder kan i ett sådant fall leda till stötande resultat. En möjlighet införs därför för åklagare att, sedan en dom beträffande bevistalan har fått laga kraft, hos rätten ansöka om att domen ska undanröjas. För att en sådan ansökan ska beviljas krävs att åklagaren gör sannolikt att han eller hon inte i den tidigare rättegången hade kunnat åberopa en omständighet eller ett bevis till stöd för gärningspersonens ålder, eller att åklagaren annars haft en giltig ursäkt för att inte göra det. Ett undanröjande förutsätter att det kan klarläggas att gärningspersonen var straffmyndig vid gärningstillfället.

Det är inte möjligt att enligt gällande rätt bevilja resning beträffande en bevistaledom. Detta framstår som otillfredsställande och bestämmelserna om resning, både till gärningspersonens fördel och till dennes nackdel, ska därför vara tillämpliga även beträffande bevistaledomar.

Effektiva och rättssäkra utredningar när barn misstänks för brott

Förhör med barn som misstänks för brott

Inom ramen för våra överväganden när det gäller frågan om bestämmelserna om förhör med barn som misstänks för brott är ändamålsenligt utformade har vi tagit in underlag från landets polisregioner. Därav framgår att det inte synes finnas några brister i utformningen av tillämpliga bestämmelser. Vi har därför inte lämnat några förslag till författningsändringar i denna del. Polismyndigheten har hösten 2021 inrättat en utbildning för fördjupning i bl.a. förhör med barn. Denna utbildning bör utvärderas inom de närmaste åren, i syfte att utvärdera om det finns något behov av förändringar.

Socialtjänstens närvaro vid förhör med barn som misstänks för brott

Av 7 § LUL framgår att vid förhör med ett barn som är straffmyndigt, men som inte har fyllt 18 år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa, ska företrädare för socialtjänsten närvara om det är möjligt och det kan ske utan men för utredningen. Vid förhör som hålls inom ramen för en § 31-utredning med ett barn under 15 år som misstänks för brott ska, enligt 34 § LUL, en företrädare för socialtjänsten närvara om det är fråga om en utredning som inletts antingen med stöd av presumtionsregeln i 31 § första stycket LUL eller med stöd av en begäran från socialnämnden enligt andra stycket i nämnda paragraf. Undantag från kravet på närvaro får göras endast om det finns särskilda skäl. Vid § 31-utredningar som inleds av något skäl i tredje stycket i paragrafen ska i stället en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte möter något hinder.

Socialtjänsten har en central roll att spela när barn misstänks för brott. Att en medarbetare från socialtjänsten är närvarande vid förhör med barn kan vara ett viktigt stöd för barnet i förhörssituationen, men också gynna socialtjänstens fortsatta arbete med ärendet gällande barnet. En hög grad av närvaro är därför önskvärd. Av det underlag som vi har inhämtat från polisregionerna och ett knappt trettiotal kommuner framgår att företrädare

för socialtjänsten i hög utsträckning närvarar vid förhör med barn under 15 år, men att det sker mer sällan vid förhör med straffmyndiga barn. Någon enhetlighet synes inte finnas mellan polisregionerna och inte heller inom en och samma region. Kravet på närvaro bör, enligt vår bedömning, skärpas. Vi har därför föreslagit att vid förhör med ett barn som fyllt 15 år men inte 18 år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte finns särskilda skäl som talar häremot. En förutsättning är att det kan ske utan men för utredningen. Vid förhör med barn under 15 år som misstänks för brott krävs, om det gäller § 31-utredningar enligt första eller andra stycket i 31 § LUL, synnerliga skäl för att en företrädare för socialtjänsten inte ska närvara vid förhöret. Är det fråga om en utredning enligt 31 § tredje stycket LUL krävs särskilda skäl för att en sådan företrädare inte ska närvara.

Socialnämndens yttranden

Innan beslut om åtal fattas för personer under 18 år ska, som huvudregel, ett yttrande från socialnämnden begäras in enligt 11 § LUL. Yttrandet är till vägledning vid åklagarens beslut om åtal och vid domstolens påföljdsbestämning. Vi har genomfört en enkät riktad till åklagare och domare, varvid har framkommit att socialnämndens yttranden överlag synes hålla god kvalitet, men att det finns vissa brister i fråga om kunskap och kompetens hos de tjänstemän som skriver yttrandena. Det har vidare visat sig att såväl åklagare som domare menar att yttrandena ofta saknar uppgift om i vilken utsträckning en tidigare utdömd ungdomspåföljd har fullgjorts. Mot denna bakgrund har vi föreslagit att bestämmelsen i 11 § LUL ska kompletteras med en skyldighet för socialnämnden att i ett yttrande redovisa i vilken utsträckning den som yttrandet gäller har fullgjort en tidigare utdömd påföljd avseende ungdomstjänst eller ungdomsvård. Vi har också bedömt att vissa kunskapshöjande åtgärder bör vidtas.

Det misstänkta barnets rätt till insyn i utredningen

För det närmare förfarandet vid en § 31-utredning är, genom hänvisning i 32 § LUL, ett flertal bestämmelser i rättegångsbalken tillämpliga. En brottsmisstänkts rätt att få del av utredningen om brottet är av stor vikt ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Bestämmelsen i 32 § föreslås förtydligas i syfte att klargöra vilken rätt till insyn ett barn under 15 år har i en § 31-utredning.

Juridiskt biträde för målsäganden

När ett barn under 15 år misstänks för brott och en § 31-utredning inleds har barnet, under vissa förutsättningar som preciseras närmare i 32 a § LUL, rätt till ett juridiskt biträde. Någon motsvarande rätt finns enligt gällande rätt inte för en målsägande. Behovet av hjälp och stöd för en målsägande kan regelmässigt inte sägas vara mindre om han eller hon har utsatts för brott begånget av en person under 15 år jämfört med om gärningspersonen var straffmyndig. Vi föreslår mot denna bakgrund att målsägandens rätt till ett målsägandebiträde enligt lagen (1988:609) om målsägandebiträde respektive till en särskild företrädare för barn enligt

Samverkan

En nära och väl fungerande samverkan mellan Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och socialtjänsten är mycket betydelsefull när det gäller förutsättningarna för att kunna vidta relevanta och effektiva åtgärder för barn som misstänks för brott. Sådan samverkan förefaller, utifrån det underlag som är tillgängligt för våra överväganden, i allt väsentligt fungera tillfredsställande.

Drogtester av barn under 15 år

Sedan 2010 finns en möjlighet att, enligt 36 b § LUL, vidta tvångsvisa drogtester av barn under 15 år som misstänks för att olovligen ha brukat narkotika. Ett sådant drogtest kan genomföras om det kan antas vara nödvändigt för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för barnet. Av Brås tidigare nämnda rapport (2014:20) framgår att bestämmelsen endast används i begränsad omfattning. Våra kontakter med polisregionerna och med de inbjudna kommuner som har medverkat vid våra hearingar talar i samma riktning.

Barn som använder narkotika kan på ett mycket allvarligt sätt äventyra sin fysiska och psykiska hälsa. I syfte att göra det möjligt att i större utsträckning än som är fallet i dag genomföra drogtester av barn under 15 år när det finns skälig misstanke om att barnet har använt narkotika föreslår vi att bestämmelsen i 36 b § LUL ges en mindre restriktiv utformning. Således ska ett drogtest få genomföras om det kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för barnet. Kravet på att det ska föreligga sannolika skäl för narkotikaanvändande, ska alltså gälla. Beslut om drogtest av barn under 15 år ska, liksom är fallet i dag, fattas av åklagare. För att öka kunskapen om möjligheten att genomföra sådana drogtester bör kunskapshöjande insatser övervägas inom socialtjänsten och hos Polismyndigheten.

Ungdomstjänst genom strafföreläggande

Åklagare kan under vissa förutsättningar meddela ett strafföreläggande i stället för att väcka åtal för brott. Ett sådant föreläggande kan avse böter, villkorlig dom eller villkorlig dom som förenas med böter. Möjligheten att utfärda ett strafföreläggande utgör ett snabbt och effektivt förfarande för att lagföra ett brott när den misstänkte erkänner gärningen och det inte är fråga om alltför allvarlig brottslighet. Påföljden ungdomstjänst har införts efter det att det blev möjligt för åklagare att meddela strafföreläggande för personer under 18 år. En utökning av åklagares möjlighet att utfärda strafföreläggande till att även avse ungdomstjänst kan bidra till att barn och unga får en snabbare reaktion på det brott de begått och att det inte blir nödvändigt med en domstolsförhandling. Mot denna bakgrund har vi föreslagit att ungdomstjänst ska kunna förordnas genom ett

strafföreläggande. En förutsättning för att åklagare ska få utfärda ett sådant strafföreläggande är att det föreligger ett yttrande enligt 11 § LUL. Ett strafföreläggande avseende ungdomstjänst ska delges den unge vid ett möte med åklagaren. Strafföreläggande avseende ungdomstjänst kan inte godkännas av ombud.

Beslag, husrannsakan och kroppsvisitation mot barn under 15 år

I det brottsutredande arbetet är möjligheten att använda s.k. straffprocessuella tvångsmedel viktig. För barn under 15 år, som inte är straffmyndiga och därför inte kan straffas för brott, kan tvångsmedel användas endast i begränsad utsträckning. Av 36 § LUL framgår att om någon är misstänkt för att före 15 års ålder ha begått ett brott får, om det finns särskilda skäl, beslag, husrannsakan och kroppsvisitation företas mot den unge, samt fotografi och fingeravtryck tas av honom eller henne enligt bestämmelserna i 23 kap. 9 a §, 27 och 28 kap. rättegångsbalken.

Vi har övervägt om det finns något behov av att utöka möjligheterna att använda beslag, husrannsakan och kroppsvisitation mot barn under 15 år jämfört med vad som är fallet enligt gällande rätt. I särskilt fokus för våra överväganden har varit om ett sådant behov kan sägas föreligga i syfte att minska risken för att barn under 15 år utnyttjas av annan i kriminell verksamhet. Det har dock inte framkommit något så tydligt behov av mer ingripande möjligheter att vidta beslag, husrannsakan och kroppsvisitation mot barn under 15 år att det är befogat att införa några sådana mer långtgående bestämmelser. Ett visst behov av kunskapshöjande åtgärder inom Polismyndigheten när det gäller användandet av straffprocessuella tvångsmedel mot barn under 15 år har dock kunnat konstateras.

Förslagets konsekvenser

Våra förslag kommer att få vissa ekonomiska konsekvenser i form av bl.a. ett uppdrag till Socialstyrelsen gällande kunskapshöjande åtgärder inom socialtjänsten. Förslagen kommer också att innebära en ökad belastning för Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och domstolarna, men någon närmare beräkning har inte varit möjlig att göra. Även för kommunernas socialtjänstförvaltningar kan exempelvis det ökade kravet på närvaro vid förhör med barn som misstänks för brott innebära en ökad belastning för socialtjänsten, men omfattningen härav kan inte uppskattas närmare. Förslagen att det ska vara möjligt att förordna ett målsägandebiträde eller en särskild företrädare för barn inom ramen för en § 31-utredning kommer också att medföra kostnader för det allmänna.

Våra förslag förväntas få viss brottsavhållande effekt.

Ikraftträdande

Prop. 2022/23:78
Bilaga 1

Vi bedömer att de nya bestämmelserna kan träda i kraft den 1 januari 2023 och har därför föreslagit detta datum för ikraftträdande.

Betänkandets lagförslag

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 48 kap. 2, 4 och 10 §§ rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

48 kap.

2 §¹

Strafföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda, som den misstänkte får godkänna omedelbart eller inom en viss tid. Under de förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får strafföreläggande avse villkorlig dom eller en sådan påföljd i förening med böter. Av 5 a § framgår att ett strafföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet.

Strafföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda, som den misstänkte får godkänna omedelbart eller inom en viss tid. Under de förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får strafföreläggande avse villkorlig dom eller en sådan påföljd i förening med böter *och under de förutsättningar som anges i 4 § fjärde stycket får strafföreläggande avse ungdomstjänst*. Av 5 a § framgår att ett strafföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet.

Föreläggande av ordningsbot enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad som bestämts enligt 14 §, som han eller hon får godkänna omedelbart eller inom en viss tid.

Om ett brott är förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, ska också en sådan särskild rättsverkan omfattas av ett strafföreläggande eller ett föreläggande av ordningsbot. Detsamma gäller kostnad för provtagning och analys av blod, urin och saliv som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. I fråga om sådan kostnad tillämpas bestämmelserna om särskild rättsverkan.

Om ett brott är förenat med företagsbot ska boten också föreläggas genom strafföreläggande som den misstänkte får godkänna.

4 §²

Bötesstraff får föreläggas genom strafföreläggande beträffande brott för vilket böter ingår i straffskalan, dock inte normerade böter. Det finns

¹ Senaste lydelse 2018:1951.

² Senaste lydelse 2019:830.

särskilda bestämmelser om föreläggande av bötesstraff för brott som har begåtts av någon som är under arton år. Bestämmelsen i 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken är tillämplig vid föreläggande av bötesstraff.

Villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter får föreläggas genom strafföreläggande i fall då det är uppenbart att rätten skulle döma till sådan påföljd. Detta gäller dock inte för brott som har begåtts av någon som inte har fyllt arton år eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst.

Företagsbot får föreläggas genom strafföreläggande i fall då boten inte överstiger tre miljoner kronor.

Ungdomstjänst får, under de förutsättningar som anges i 32 kap. 2 § brottsbalken, föreläggas genom strafföreläggande beträffande brott som har begåtts av någon innan han eller hon fyllt arton år. Inför föreläggande av ungdomstjänst ska ett sådant yttrande om den unge som avses i 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare inhämtas.

10 §³

Ett skriftligt godkännande av ett strafföreläggande som inte avser villkorlig dom, får i den misstänktes ställe lämnas av den som är ombud för den misstänkte, om en skriftlig fullmakt ges in till åklagaren. Fullmakten ska, utöver vad som följer av 12 kap., innehålla

Ett skriftligt godkännande av ett strafföreläggande som inte avser villkorlig dom *eller ungdomstjänst*, får i den misstänktes ställe lämnas av den som är ombud för den misstänkte, om en skriftlig fullmakt ges in till åklagaren. Fullmakten ska, utöver vad som följer av 12 kap., innehålla

1. en förklaring att ombudet har rätt att godkänna ett strafföreläggande på den misstänktes vägnar,

2. uppgift om det brott som godkännandet får avse, varvid brottets art samt tiden och platsen för dess begående ska anges, samt

3. uppgift om den högsta bötespåföljd, den särskilda rättsverkan och det enskilda anspråk som den misstänkte är villig att godta.

Om en sådan fullmakt har getts in till åklagaren får ombudet ta emot handlingar i saken på den misstänktes vägnar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2023.

³ Senaste lydelse 2020:918.

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

dels att 7, 11, 31, 32, 34, 36 b, 36 e och 38 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas tre nya paragrafer, 32 b §, 38 a § och 38 b §, med följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §⁴

Vid förhör med den som inte har fyllt arton år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa *skall* företrädare för socialtjänsten närvara om det *är möjligt* och det kan ske utan men för utredningen.

Vid förhör med den som inte har fyllt arton år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa *ska* företrädare för socialtjänsten närvara om det *inte finns särskilda skäl häremot* och det kan ske utan men för utredningen.

11 §⁵

I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han eller hon har fyllt arton år ska åklagaren, innan beslut fattas i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (2001:453) har ansvaret för den unge, om denne har erkänt gärningen eller det annars finns skäligen misstanke att han eller hon har begått brottet och sådant yttrande inte inhämtats under förundersökningen. Yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för straffvarning eller åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt.

Om förundersökningen gäller brott på vilket fängelse kan följa, ska, om möjligt, undersökningsledaren begära ett sådant yttrande som avses i första stycket senast i samband med delgivning av brottsmisstanke enligt 23 § kap. 18 § första stycket rättegångsbalken.

⁴ Senaste lydelse 1994:1760.

⁵ Senaste lydelse 2015:81.

Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen och i en vårdplan om de vidtas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet eller vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.

Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. *Om den unge tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård, ska i yttrandet redovisas i vilken utsträckning som den tidigare utdömda påföljden har fullgjorts.* Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen och i en vårdplan om de vidtas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet eller vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.

Nämnden ska även utan samband med yttrande lämna den som har ansvar för att inhämta yttrande de upplysningar som denne begär i fråga om den unge.

31 §⁶

Kan någon misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år eller ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott ska en utredning om brottet inledas, om inte särskilda skäl talar emot det.

⁶ Senaste lydelse 2010:478.

På begäran av socialnämnden får en utredning om brott även inledas i andra fall avseende någon som inte har fyllt femton år, om socialnämnden bedömer att utredningen kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge. Vid denna bedömning ska det särskilt beaktas om det är fråga om ett brott som innebär att den unge äventyrar sin hälsa eller utveckling eller om brottet kan antas utgöra ett led i en upprepad brottslighet begången av den unge.

I andra fall än som avses i första och andra styckena får en utredning om brott inledas avseende någon som inte har fyllt femton år

1. om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt femton år har tagit del i brottet,

2. om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet eller som kan bli föremål för förverkande, eller

3. om det av andra skäl är *av särskild betydelse* med hänsyn till *ett allmänt eller enskilt intresse.* 3. om det av andra skäl är *på kallat* med hänsyn till *allmänna eller enskilda intressen.*

Har den unge inte fyllt tolv år får en utredning enligt andra eller tredje stycket inledas endast om det finns synnerliga skäl.

32 §⁷

Bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. 3, 4, 6–14 §§, 18–19, 21–21 d och 24 §§ rättegångsbalken ska i tillämpliga delar gälla för en sådan utredning som avses i 31 §.

Bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. 3, 4, 6–14 §§, 18–19, 21–21 d och 24 §§ rättegångsbalken ska i tillämpliga delar gälla för en sådan utredning som avses i 31 §. *Den som misstänks för brott och det juridiska biträdet enligt 32 a § har rätt att fortlöpande, i den utsträckning det kan ske utan men för utredningen, ta del av det som har förekommit vid utredningen. När utredningen är slutförd omfattar denna rätt allt som har förekommit vid utredningen, med den begränsning som framgår av 10 kap. 3 och 3 a §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Rätten i 23 kap. 21 a § rättegångsbalken att få en papperskopia av protokoll över utredningen, ska gälla i de fall då en talan enligt 38 § väckts.*

En utredning som avses i 31 § ska bedrivas med särskild skyndsamhet och avslutas så snart det är möjligt. Utredningen får inte pågå längre tid än tre månader, om det inte är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

Utredningen ska ledas av en åklagare eller en anställd vid Polismyndigheten som myndigheten har förordnat. Undersökningsledaren ska, om

det inte möter något hinder, genom intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare vara särskilt lämpad för uppgiften.

Har den unge tidigare varit föremål för utredning enligt 31 §, ska om möjligt samma åklagare och samma anställda vid Polismyndigheten anlitas för att leda och genomföra den nya utredningen.

32 b §

När en utredning enligt 31 § har inletts eller återupptagits ska vad som gäller för förordnande av ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebiträde) enligt lagen (1988:609) om målsägandebiträde och vad som gäller för förordnande av en särskild företrädare enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn gälla. Bestämmelserna om återbetalningsskyldighet i 8 § lagen om målsägandebiträde och 12 § lagen om särskild företrädare för barn ska dock inte tillämpas.

Bestämmelserna i 23 kap. 5, 10 och 11 §§ rättegångsbalken ska tillämpas i fråga om ett sådant biträde för målsäganden som avses i första stycket.

34 §⁸

Socialnämnden ska omedelbart underrättas

1. när någon kan misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott på vilket fängelse kan följa, och

2. när en utredning enligt 31 § har inletts.

Vid förhör med den unge i en utredning enligt 31 § *tredje stycket* ska företrädare för socialtjänsten närvara, *om det inte möter något hinder*. Är det fråga om en utredning enligt 31 § första eller andra stycket krävs *särskilda* skäl för att företrädare för socialtjänsten inte ska närvara.

Vid förhör med den unge i en utredning enligt 31 § ska företrädare för socialtjänsten närvara. Är det fråga om en utredning enligt 31 § första eller andra stycket krävs *synnerliga* skäl för att företrädare för socialtjänsten inte ska närvara *och om det är fråga om en utredning enligt 31 § tredje stycket krävs särskilda skäl för att sådan företrädare inte ska närvara*.

I fall som avses i 31 § andra stycket får ingen annan åtgärd än förhör med den unge vidtas innan socialnämnden har begärt att en utredning ska inledas. Om det finns särskilda skäl får dock även andra åtgärder vidtas.

⁸ Senaste lydelse 2010:478.

Om brottsmisstanken kvarstår efter förhøret med den unge och efter andra vidtagna åtgärder, ska protokoll över förhøret och åtgärderna omgående sändas till socialnämnden.

36 b §⁹

Är någon skäligen misstänkt för att före femton års ålder olovligen ha brukat narkotika får kroppsbesiktning genom tagande av prov från kroppen och undersökning av sådana prov företas, om det kan antas *vara nödvändigt* för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge.

Är någon skäligen misstänkt för att före femton års ålder olovligen ha brukat narkotika får kroppsbesiktning genom tagande av prov från kroppen och undersökning av sådana prov företas, om det kan antas *ha betydelse* för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge.

Sådan kroppsbesiktning beslutas av åklagare.

Socialnämnden ska omedelbart underrättas om resultatet av en sådan kroppsbesiktning. Detsamma gäller den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge, om det inte finns särskilda skäl mot det.

36 e §¹⁰

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § *andra* stycket, 13 § första och andra styckena och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § *tredje* stycket, 13 § första och andra styckena och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § *andra* stycket andra meningen, 13 § andra stycket och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § *tredje* stycket andra meningen, 13 § andra stycket och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

38 §¹¹

Misstänks någon för att före femton års ålder ha begått ett brott får åklagare, om det krävs ur allmän synpunkt, efter framställning av socialnämnden, Socialstyrelsen eller vårdnadshavarna för den unge, begära prövning hos domstol huruvida den unge har begått brottet (bevistalan).

När en utredning enligt 31 § har slutförts beträffande ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år eller ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott ska åklagare begära prövning i domstol av frågan om den misstänkte har begått brottet (bevistalan). Sådan talan får föras även beträffande annat brott, om

⁹ Senaste lydelse 2010:478.

¹⁰ Senaste lydelse 2016:547.

¹¹ Senaste lydelse 2010:478.

*det finns synnerliga skäl för detta.
Bevistalan ska dock inte väckas om
särskilda skäl talar emot det.*

Vid bevistalan tillämpas 25 § första stycket och bestämmelserna om allmänt åtal för brott, för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än ett år. I fråga om tvångsmedel gäller 36–36 f §§. Sådan rättegångskostnad som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken ska staten svara för.

Bevistalan ska, om det inte möter något hinder, föras av åklagare som genom intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpad för uppgiften.

Socialnämnden och Inspektionen för vård och omsorg får göra framställning hos åklagare om att bevistalan ska väckas.

38 a §

Sedan en dom avseende bevistalan enligt 38 § har fått laga kraft får åklagare hos rätten ansöka om undanröjande av domen om den vars skuld prövats i bevistalan var över femton år vid gärningen och åklagaren gör sannolikt att han eller hon inte i den tidigare rättegången kunnat åberopa omständighet eller bevis till stöd för dennes ålder, eller att åklagaren annars haft en giltig ursäkt för att inte göra det.

Ansökan ska göras skriftligen hos hovrätten om domen meddelats av tingsrätt och i annat fall hos Högsta domstolen. En ansökan ska ges in inom ett år från det att åklagaren fick kännedom om den nya omständigheten eller det nya beviset beträffande åldern. I de fall då Högsta domstolen prövar frågan om undanröjande, ska ett bifall till ansökan omfatta både tingsrättens och hovrättens dom. Ett beslut om undanröjande ska åtföljas av en återförvisning till den instans som först dömt i målet. Vid förfarandet gäller, i tillämpliga delar, bestämmelserna om allmänt åtal för brott.

Om ett beslut om undanröjande enligt första stycket omfattar talan

om enskilt anspråk i anledning av brott, får vid undanröjandet förordnas att målsägandens skyldighet att, i förekommande fall, återbetala vad som betalats ut med anledning av ett sådant anspråk, inte ska inträda förrän frågan om det enskilda anspråket har prövats slutligt.

38 b §

Sedan en dom avseende bevis-talan enligt 38 § har fått laga kraft, får resning beviljas under samma förutsättningar som gäller enligt 58 kap. 2 och 3 §§ rättegångsbalken. Vid förfarandet gäller 58 kap. 2–7 §§ samt 9 och 10 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Vad som i 58 kap. 6 a § rättegångsbalken sägs om förundersökning ska i stället avse utredning enligt 31 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2023.

Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 8 § socialtjänstlagen ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 kap. 8 §¹

Har en domstol dömt någon till ungdomsvård eller till ungdomstjänst, *skall* socialnämnden underrätta åklagarmyndigheten, om det kan antas att det finns förutsättningar för åtgärd enligt 30 b § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare eller 32 kap. 4 § brottsbalken.

Har en domstol dömt någon till ungdomsvård eller till ungdomstjänst, *eller har ungdomstjänst förordnats genom ett strafföreläggande som godkänts, ska* socialnämnden underrätta åklagarmyndigheten, om det kan antas att det finns förutsättningar för åtgärd enligt 30 b § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare eller 32 kap. 4 § brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2023.

¹ Senaste lydelse 2006:901.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttranden inkommit ifrån Barnombudsmannen, Botkyrka kommun, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Civil Rights Defenders, Domstolsverket, Ekobrottsmyndigheten, Folkhälsomyndigheten, Göta hovrätt, Göteborgs kommun, Göteborgs tingsrätt, Göteborgs universitet (Psykologiska institutionen), Hallsbergs kommun, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Inspektionen för vård och omsorg, Integritetsskyddsmyndigheten, Justitiekanslern, Jönköpings tingsrätt, Kriminalvården, Kungsbacka kommun, Kustbevakningen, Lessebo kommun, Linköpings universitet (Barnafrid - Nationellt kunskapscentrum), Narkotikapolitiskt center, Norrköpings kommun, Malmö kommun, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Polismyndigheten, Riksdagens ombudsmän (JO), Rädda Barnen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen, Staffanstorps kommun, Statens institutionsstyrelse, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholms kommun, Stockholms tingsrätt, Stockholms universitet (Juridiska fakulteten, Barnrättscentrum), Sundsvalls kommun, Sunne kommun, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Domareförbund, Sveriges Kommuner och Regioner, Säkerhetspolisen, Södertälje kommun, Trollhättans kommun, Tullverket, Uddevalla kommun, Umeå universitet (Juridiska institutionen), UNICEF – Sverige, Ydre kommun, Åklagarmyndigheten, Ångermanlands tingsrätt, Örebro kommun och Örnsköldsviks kommun

Följande remissinstanser har inte svarat eller angett att de avstår från att svara: Arjeplogs kommun, Barnrättsbyrån, Barnens rätt i samhället (BRIS), Bodens kommun, Brottsofferjouren Sverige, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Falkenbergs kommun, Fryshuset, Härjedalens kommun, Karlshamns kommun, Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer (LSU), Malung-Sälens kommun, Sorsele kommun, Stenungsunds kommun, Svensk förening för beroendemedicin, Tidaholms kommun, Tjörns kommun, Umeå kommun och Älmhults kommun.

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 48 kap. 2, 4 och 10 §§ rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

48 kap.

2 §¹

Strafföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda, som den misstänkte får godkänna omedelbart eller inom en viss tid. Under de förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får strafföreläggande avse villkorlig dom eller en sådan påföljd i förening med böter. Av 5 a § framgår att ett strafföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalnings-skyldighet.

Strafföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda, som den misstänkte får godkänna omedelbart eller inom en viss tid. Under de förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får strafföreläggande avse villkorlig dom eller en sådan påföljd i förening med böter. *Under de förutsättningar som anges i 4 § fjärde stycket får strafföreläggande avse ungdomstjänst.* Av 5 a § framgår att ett strafföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalnings-skyldighet.

Föreläggande av ordningsbot enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad som bestämts enligt 14 §, som han eller hon får godkänna omedelbart eller inom en viss tid.

Om ett brott är förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, ska också en sådan särskild rättsverkan omfattas av ett strafföreläggande eller ett föreläggande av ordningsbot. Detsamma gäller kostnad för provtagning och analys av blod, urin och saliv som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. I fråga om sådan kostnad ska 31 kap. 1 § och bestämmelserna om särskild rättsverkan tillämpas.

Om ett brott är förenat med företagsbot ska boten också föreläggas genom strafföreläggande som den misstänkte får godkänna.

¹ Senaste lydelse 2022:1532.

Bötesstraff får föreläggas genom straffföreläggande *beträffande* brott för vilket böter ingår i straffskalan, dock inte normerade böter. Det finns särskilda bestämmelser om föreläggande av bötesstraff för brott som har begåtts av någon som är under arton år. Bestämmelsen i 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken är tillämplig vid föreläggande av bötesstraff.

Bötesstraff får föreläggas genom straffföreläggande *för* brott där böter ingår i straffskalan, dock inte normerade böter. Det finns särskilda bestämmelser om föreläggande av bötesstraff för brott som har begåtts av någon som är under arton år. Bestämmelsen i 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken är tillämplig vid föreläggande av bötesstraff.

Villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter får föreläggas genom straffföreläggande i fall då det är sannolikt att rätten skulle döma till sådan påföljd. Detta gäller dock inte för brott som har begåtts av någon som inte har fyllt arton år eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst.

Företagsbot får föreläggas genom straffföreläggande i fall då boten inte överstiger tre miljoner kronor.

Ungdomstjänst får föreläggas genom straffföreläggande för brott som har begåtts av någon innan han eller hon har fyllt arton år under de förutsättningar som anges i 32 kap. 2 § brottsbalken. Innan ungdomstjänst föreläggs ska ett sådant yttrande som avses i 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare inhämtas.

Ett straffföreläggande kan godkännas på förhand av den misstänkte, om föreläggandet inte kommer att avse villkorlig dom. Ett förhandsgodkännande ska vara skriftligt, skrivas under av den misstänkte och innehålla

Ett straffföreläggande kan godkännas på förhand av den misstänkte, om föreläggandet inte kommer att avse villkorlig dom *eller ungdomstjänst*. Ett förhandsgodkännande ska vara skriftligt, skrivas under av den misstänkte och innehålla

1. uppgift om det brott som godkännandet avser, varvid brottets art samt tiden och platsen för brottet ska anges, och

2. uppgift om den bötespåföljd, den särskilda rättsverkan och det enskilda anspråk som den misstänkte godtar.

Om ett förhandsgodkännande lämnas elektroniskt gäller 9 § andra stycket.

² Senaste lydelse 2022:1532.

³ Senaste lydelse 2022:1532.

Ett förhandsgodkännande av ett strafföreläggande får återkallas av den misstänkte.

Prop. 2022/23:78
Bilaga 4

Strafföreläggandet anses godkänt enligt 3 § andra stycket när det har utfärdats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

dels att 7, 11, 31, 32, 34, 36 b, 36 e och 38 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas fem nya paragrafer, 32 b och 38 a–38 d §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §¹

Vid förhör med den som inte har fyllt arton år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa *skall* företrädare för socialtjänsten närvara om det *är möjligt* och det kan ske utan men för utredningen.

Vid förhör med den som inte har fyllt arton år och som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa *ska en* företrädare för socialtjänsten närvara om det *inte finns särskilda skäl mot det* och det kan ske utan men för utredningen.

11 §²

I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han eller hon fyllt arton år ska åklagaren, innan beslut fattas i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (2001:453) har ansvaret för den unge, om denne har erkänt gärningen eller det annars finns skälig misstanke att han eller hon har begått brottet och sådant yttrande inte inhämtats under förundersökningen. Yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för straffvarning eller åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt.

Om förundersökningen gäller brott på vilket fängelse kan följa, ska, om möjligt, undersökningsledaren begära ett sådant yttrande som avses i första stycket senast i samband med delgivning av brottsmisstanke enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken.

Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i

Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. *Yttrandet ska i förekommande fall även innehålla en redovisning av i vilken utsträckning den unge fullgjort en*

¹ Senaste lydelse 1994:1760.

² Senaste lydelse 2015:81.

ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen och i en vårdplan om de vidtas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet eller vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.

sådan tidigare utdömd ungdomsvård eller ungdomstjänst som nämnden har uppgift om. Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen och i en vårdplan om de vidtas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet eller vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.

Nämnden ska även utan samband med yttrande lämna den som har ansvar för att inhämta yttrande de upplysningar som denne begär i fråga om den unge.

31 §³

Kan någon misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år eller ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott ska en utredning om brottet inledas, om inte särskilda skäl talar emot det.

På begäran av socialnämnden får en utredning om brott även inledas i andra fall avseende någon som inte har fyllt femton år, om socialnämnden bedömer att utredningen kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge. Vid denna bedömning ska det särskilt beaktas om det är fråga om ett brott som innebär att den unge äventyrar sin hälsa eller utveckling eller om brottet kan antas utgöra ett led i en upprepad brottslighet begången av den unge.

I andra fall än som avses i första och andra styckena får en utredning om brott inledas avseende någon som inte har fyllt femton år

1. om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt femton år har tagit del i brottet,

2. om det behövs för att efterforska gods som har *åtkommit* 2. om det behövs för att efterforska gods som har *kommits*

³ Senaste lydelse 2010:478.

genom brottet eller som kan bli
föremål för förverkande, eller
3. om det av andra skäl är *av
särskild betydelse* med hänsyn till
ett allmänt eller enskilt intresse.

Har den unge inte fyllt tolv år får en utredning enligt andra eller tredje stycket inledas endast om det finns synnerliga skäl.

32 §⁴

Bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. 3, 4, 6–14 §§, 18–19, 21–21 d och 24 §§ rättegångsbalken ska i tillämpliga delar gälla för en sådan utredning som avses i 31 §.

Bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. 3, 4, 6–14 §§, 18 b–19, 21, 21 b–21 d och 24 §§ rättegångsbalken ska i tillämpliga delar gälla för en sådan utredning som avses i 31 §. *Efter att förhör hållits med den unge ska bestämmelserna om insyn i 23 kap. 18 § samma balk gälla i tillämpliga delar för en sådan utredning. När utredningen är slutförd ska bestämmelserna om insyn i 23 kap. 18 a § samma balk tillämpas. Det som sägs om förundersökning och åtal i den paragrafen ska i stället avse utredning enligt 31 § respektive bevistalan enligt 38 §. Rätten att få en kopia i 23 kap. 21 a § samma balk gäller i de fall då en bevistalan väcks.*

En utredning som avses i 31 § ska bedrivas med särskild skyndsamhet och avslutas så snart det är möjligt. Utredningen får inte pågå längre tid än tre månader, om det inte är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

Utredningen ska ledas av en åklagare eller en anställd vid Polismyndigheten som myndigheten har förordnat. Undersökningsledaren ska, om det inte möter något hinder, genom intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare vara särskilt lämpad för uppgiften.

Har den unge tidigare varit föremål för utredning enligt 31 §, ska om möjligt samma åklagare och samma anställda vid Polismyndigheten anlitas för att leda och genomföra den nya utredningen.

32 b §

När en utredning enligt 31 § har inletts eller återupptagits ska lagen (1988:609) om målsägandebiträde och lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn gälla. Det som sägs om förundersökning och åtal i de

lagarna ska i stället avse utredning enligt 31 § respektive bevistalan enligt 38 §. Bestämmelserna om återbetalningsskyldighet i 8 § lagen om målsägandebiträde och 12 § lagen om särskild företrädare för barn ska dock inte gälla.

Bestämmelserna om anmälan i 23 kap. 5 § rättegångsbalken, om rätten att närvara vid förhör i 23 kap. 10 § samma balk och om rätten att ställa frågor vid förhör i 23 kap. 11 § samma balk ska gälla när ett målsägandebiträde har förordnats.

34 §⁵

Socialnämnden ska omedelbart underrättas

1. när någon kan misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott på vilket fängelse kan följa, och
2. när en utredning enligt 31 § har inletts.

Vid förhör med den unge i en utredning enligt 31 § tredje stycket ska företrädare för socialtjänsten närvara, om det inte möter något hinder. Är det fråga om en utredning enligt 31 § första eller andra stycket krävs särskilda skäl för att företrädare för socialtjänsten inte ska närvara.

Vid förhör med den unge i en utredning enligt 31 § första eller andra stycket ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte finns synnerliga skäl mot det. Om det är fråga om en utredning enligt 31 § tredje stycket ska en sådan företrädare närvara vid förhör med den unge om det inte finns särskilda skäl mot det.

I fall som avses i 31 § andra stycket får ingen annan åtgärd än förhör med den unge vidtas innan socialnämnden har begärt att en utredning ska inledas. Om det finns särskilda skäl får dock även andra åtgärder vidtas.

Om brottsmisstanken kvarstår efter förhöret med den unge och efter andra vidtagna åtgärder, ska protokoll över förhöret och åtgärderna omgående sändas till socialnämnden.

36 b §⁶

Är någon skäligen misstänkt för att före femton års ålder olovligen ha brukat narkotika får kroppsbesiktning genom tagande av prov från kroppen och undersökning av sådana prov företas, om det kan antas vara nödvändigt för att avgöra

Är någon skäligen misstänkt för att före femton års ålder olovligen ha brukat narkotika får kroppsbesiktning utföras genom att prov tas från kroppen och undersöks, om det kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge.

⁵ Senaste lydelse 2010:478.

⁶ Senaste lydelse 2010:478.

behovet av socialtjänstens insatser
för den unge.

Sådan kroppsbesiktning beslutas av åklagare.

Socialnämnden ska omedelbart underrättas om resultatet av en sådan kroppsbesiktning. Detsamma gäller den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge, om det inte finns särskilda skäl mot det.

36 e §⁷

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § *andra* stycket, 13 § första och andra styckena och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § *andra* stycket andra meningen, 13 § andra stycket och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § *tredje* stycket, 13 § första och andra styckena och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § *tredje* stycket andra meningen, 13 § andra stycket och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

38 §⁸

Misstänks någon för att före femton års ålder ha begått ett brott får åklagare, om det krävs ur allmän synpunkt, efter framställning av socialnämnden, Socialstyrelsen eller vårdnadshavarna för den unge, begära prövning hos domstol huruvida den unge har begått brottet (bevistalan).

Åklagaren ska begära prövning i domstol av om den unge har begått ett brott (bevistalan) om

1. brottet har begåtts innan han eller hon har fyllt femton år,

2. det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år för brottet, eller det är fråga om ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott,

3. en utredning enligt 31 § har slutförts om brottet, och

4. det skulle ha funnits tillräckliga skäl för åtal om brottet hade begåtts efter att den unge har fyllt femton år.

Vid bevistalan tillämpas 25 § första stycket och bestämmelserna om allmänt åtal för brott, för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än ett år. I fråga om tvångsmedel gäller 36–36 f §§. Sådan rättegångskostnad som avses i

Även om det är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år för brottet får en bevistalan väckas om det finns synnerliga skäl för det.

⁷ Senaste lydelse 2016:547.

⁸ Senaste lydelse 2010:478. Paragrafen fick sin nuvarande beteckning genom 2001:152.

*Bevistalan får inte väckas om det
finns särskilda skäl mot det.*

38 a §

*Socialnämnden och Inspektionen
för vård och omsorg får göra en
framställning hos åklagare om att
bevistalan ska väckas.*

38 b §

*Om det inte möter något hinder
ska bevistalan föras av en åklagare
som genom intresse och fallenhet
för arbete med unga lagöverträdare
är särskilt lämpad för uppgiften.*

*Vid en bevistalan tillämpas 25 §
första stycket och bestämmelserna
om allmänt åtal för brott för vilket
det är föreskrivet fängelse i mer än
ett år. I fråga om tvångsmedel
gäller 36–36 f §§. Sådan rättegångskostnad som avses i 31 kap.
1 § rättegångsbalken ska staten
svara för.*

38 c §

*En dom om bevistalan som har
fått laga kraft får undanröjas efter
ansökan av åklagaren, om*

*1. det genom utredning som inte
har lagts fram tidigare framgår att
den vars skuld prövats var över
femton år vid gärningen, och*

*2. åklagaren gör sannolikt att
han eller hon inte har kunnat
åberopa utredningen vid den rätt
som har meddelat domen eller
genom att överklaga domen, eller
om han eller hon annars har haft
giltig ursäkt att inte göra det.*

*Ansökan ska göras skriftligen hos
hovrätten om domen har meddelats
av en tingsrätt och i annat fall hos
Högsta domstolen. Ansökan ska
göras inom ett år från det att
åklagaren fick kännedom om
utredningen. För ansökan gäller
58 kap. 5 § rättegångsbalken. Vid
förfarandet gäller bestämmelserna*

om allmänt åtal för brott i tillämpliga delar.

Om Högsta domstolen prövar frågan om undanröjande, ska ett bifall till ansökan omfatta både tingsrättens och hovrättens dom.

38 d §

Sedan en dom om bevistalan har fått laga kraft, får resning beviljas under samma förutsättningar som gäller enligt 58 kap. 2 och 3 §§ rättegångsbalken. Vid förfarandet gäller 58 kap. 4–10 §§ samma balk i tillämpliga delar. Den unge ska dock inte åläggas att ersätta motparten eller staten för kostnaderna i resningsärendet. Det som sägs om förundersökning i 58 kap. 6 a § samma balk ska i stället avse en utredning enligt 31 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 8 § socialtjänstlagen ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 kap. 8 §¹

Har en domstol dömt någon till ungdomsvård eller till ungdomstjänst, skall socialnämnden underrätta åklagarmyndigheten, om det kan antas att det finns förutsättningar för åtgärd enligt 30 b § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare eller 32 kap. 4 § brottsbalken.

Om en domstol har dömt någon till ungdomsvård eller till ungdomstjänst, eller om ungdomstjänst har förordnats genom ett strafföreläggande som har godkänts, ska socialnämnden underrätta åklagaren, om det kan antas att det finns förutsättningar för åtgärd enligt 30 b § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare eller 32 kap. 4 § brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

¹ Senaste lydelse 2006:901.

Lagrådets yttrande

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2023-02-06

Närvarande: Justitierådet Mahmut Baran, f.d. justitierådet Mari Andersson och justitierådet Stefan Reimer

Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott

Enligt en lagrådsremiss den 26 januari 2023 har regeringen (Justitiedepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
3. lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av rättssakkunniga Ida Lönneborg och Lisa Waltersson.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Förslaget till lag om ändring i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL)

7 §

I paragrafen regleras när en företrädare för socialtjänsten ska närvara vid förhör med den som inte fyllt 18 år och är misstänkt för ett brott med fängelse i straffskalan. I dessa fall krävs särskilda skäl för att socialtjänsten inte ska behöva närvara. I 34 § andra stycket finns en särskild regel vid förhör med misstänkta som inte har fyllt 15 år där det i många fall krävs synnerliga skäl för att socialtjänsten inte ska närvara. Av tydlighetsskäl bör det i författningskommentaren till den nu aktuella paragrafen hänvisas till 34 §.

Av författningskommentaren framgår att ett särskilt skäl kan vara att det rör sig om brottslighet av mindre allvarligt slag. Vad som avses med sådan brottslighet har inte närmare preciserats. Det bör åtminstone i kommentaren klargöras att även vid brottslighet av mindre allvarligt slag kan det finnas behov av att en företrädare för socialtjänsten närvarar. Som exempel kan nämnas att om den unge är misstänkt för återkommande fall av ringa narkotikabrott finns det inte sällan ett särskilt behov av att socialtjänsten deltar i förhöret för att kunna medverka till att insatser enligt socialtjänstlagen kommer till stånd så fort som möjligt.

I paragrafen regleras när en bevistalan ska föras. En åklagare ska begära prövning i domstol av om den unge begått ett brott under vissa förutsättningar enligt första stycket 1–4, däribland om det för brottet inte är föreskrivet lägre straff än fängelse fem år eller om det rör sig om försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott. I andra stycket finns ett undantag från ”femårsregeln” som innebär att en bevistalan får väckas även i andra fall, om det föreligger synnerliga skäl. I tredje stycket föreskrivs sedan att en bevistalan inte får väckas – varken enligt första eller andra stycket – om det finns särskilda skäl mot det.

Den lagtekniska konstruktionen med synnerliga skäl för en bevistalan i vissa fall enligt andra stycket och sedan särskilda skäl mot en sådan talan som en generell inskränkning enligt tredje stycket inbjuder till svårigheter och kan leda till tillämpningsproblem. En möjlig lösning vore att utforma den generella inskränkningen enligt tredje stycket något annorlunda. Förslagsvis kan tredje stycket i stället utformas enligt följande.

Bevistalan får inte väckas om särskilda omständigheter talar mot det.

Ett alternativ är att i lagtexten ytterligare utveckla tanken bakom inskränkningen enligt tredje stycket. Enligt författningskommentaren tar inskränkningen främst sikte på situationer när den unges låga ålder, personliga mognad eller sjukdom medför att en sådan talan bör undvikas. Även den situationen att det gått lång tid sedan brottet begicks nämns som skäl att avstå från en sådan talan.

I första stycket punkten 1 kan av språkliga skäl ”han eller hon” bytas ut mot ”den unge”.

38 b §

I andra stycket hänvisas – vad gäller tillämpliga förfaranderegler för bevistalan – till de bestämmelser som gäller för allmänt åtal för brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än ett år.

I remissens lagförslag gällande 32 § LUL, som reglerar hur och när bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. rättegångsbalken ska tillämpas på en 31 §-utredning enligt LUL, har det ansetts nödvändigt att särskilt reglera när bestämmelserna om insyn enligt 23 kap. 18 a § rättegångsbalken blir tillämpliga på en slutförd 31 §-utredning. Bevistalan har i det sammanhanget jämförts med åtal.

Mot bakgrund av den särskilda reglering som har ansetts nödvändig i förslaget till 32 § LUL kan det övervägas om det också behövs en särskild reglering av vad som gäller när en väckt bevistalan före dom återtas på grund av att bevisningen visar sig inte vara tillräcklig för en fällande dom. Om åtal är väckt gäller i den situationen en rätt till frikännande dom, om inte målsäganden övertar åtalet (se 20 kap. 9 § andra stycket rättegångsbalken).

I paragrafen regleras i vilka situationer en lagakraftvunnen dom efter en beivstalan ska kunna undanröjas om det senare klarläggs att den som avses med domen hade fyllt 15 år när brottet begicks. I första stycket 1 anges som en förutsättning att den vars skuld prövats var över 15 år vid gärningen. Rätteligen bör i stället första stycket 1 lyda enligt följande.

det genom utredning som inte har lagts fram tidigare framgår att den vars skuld prövats hade fyllt 15 år vid gärningen, och

Övriga lagförslag

Lagrådet har ingen erinran mot förslagen.

Justitiedepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 9 mars 2023

Närvarande: statsminister Kristersson, ordförande, och statsråden Busch, Svantesson, Ankarberg Johansson, Edholm, J Pehrson, Jonson, Roswall, Forssmed, Tenje, Slottner, M Persson, Wykman, Kullgren, Liljestränd, Bohlin, Carlson, Pourmokhtari

Föredragande: statsrådet Jonson

Regeringen beslutar proposition Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott